

‘Een goed begin is het halve werk’

**De rol van ‘glocal’ (kleuter)onderwijs in de bevordering van onderwijskansen voor
Basarwa kinderen in Serowe**

Bachelor scriptie van Marijne Scherjon en Lotte Hoes

Algemene Sociale Wetenschappen

Universiteit van Amsterdam

Studentnummer: Marijne Scherjon 10399429 & Lotte Hoes 10348395

Begeleider: Yatun Sastramidjaja

Tweede lezer: Hylke de Vries

Datum: 25 januari 2016

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	6
1. Inleiding	7
2. Theoretisch kader	11
2.1 Westerse ideeën over kindertijd en scholing	11
2.2 Onderwijs als vorm van ontwikkeling	12
2.3 Urbanisatie	14
2.4 Oorzaken van de hoge schooluitval	16
2.4.1 Sociale oorzaken	16
2.4.2 Een minderwaardige positie	17
2.4.3. Culturele oorzaken	19
2.4.4 Economische oorzaken	19
2.4.5 Gezondheidsorzaken	20
2.5 Een alternatieve blik op onderwijs	21
2.6 Kleuteronderwijs	23
2.7 Interdisciplinariteit	25
3. Probleemstelling	27
3.1 Doelstelling	27
3.2 Onderzoeksvragen	27
3.3 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie	29
4. Methode	31
4.1 Onderzoeksstrategie	31
4.2 Onderzoeksdesign	32
4.3 Onderzoeksmethode	32
4.4 Operationalisering	34
4.5 Respondenten en locatie	35
4.6 Dataverzameling en data-analyse	37
4.7 Ethische kwesties	37
5. Resultaten	39
5.1 Onderzoeksproces	39
5.2 Een leven zonder voorzieningen	41
5.2.1 De leefomstandigheden	41

5.2.2 De Basarwa stam in een moderne stad	43
5.3 Onderwijssituatie	46
5.3.1 Schoolsysteem	46
5.3.2 ‘Glocal’ onderwijs	48
5.4 Wat betekent onderwijs voor jou?	50
5.4.1 Onderwijs als economische ontwikkeling	51
5.4.2 Onderwijs als persoonlijke ontwikkeling	52
5.4.3 Onderwijs als sociale ontwikkeling	54
5.4.4 Onderwijs als ontwikkeling voor de familie en stam	55
5.4.5 Kleuteronderwijs als belangrijke voorbereiding	56
5.5 Oorzaken schooluitval	59
5.5.1 Geografische oorzaken	59
5.5.2 Sociale oorzaken	60
5.5.2.1 Discriminatie	60
5.5.2.2 Opleidingsniveau ouders	62
5.5.2.3. Betrokkenheid en motivatie	63
5.5.3. Culturele oorzaken	65
5.5.3.1 Betrokkenheid en motivatie	65
5.5.3.2 ‘Cattle-post’	67
5.5.3.3 Isolatie	68
5.5.3.4 Taal	69
5.5.4 Economische oorzaken	70
5.5.5 Gezondheidsorzaken	73
5.6 Het kleuteronderwijs van Bokopano Kids	77
5.6.1 Manier van lesgeven	77
5.6.2 Extra ondersteuning	78
5.6.3 Vaardigheden leren	79
6. Conclusie	82
6.1 Beantwoording onderzoeksvragen	82
6.2 Discussie	84
6.3 Reflectie	87
7. Literatuurlijst	89
8. Bijlage	93
8.1 Operationaliseringschema	93

<u>8.2 Vragenlijst</u>	<u>94</u>
<u>8.2.1 Vragenlijst voor kinderen</u>	<u>94</u>
<u>8.2.2 Vragenlijst voor ouders</u>	<u>96</u>
<u>8.2.3 Vragenlijst voor docenten</u>	<u>98</u>
<u>8.2.4 Gesprekspunten voor overige interviews</u>	<u>99</u>
<u>8.3 Codeerschema</u>	<u>100</u>
<u>8.4 Overzicht van de respondenten</u>	<u>101</u>
<u>8.5 Getranscribeerde interviews</u>	<u>103</u>

Voorwoord

Maar liefst tien jaar geleden besloten de ouders van één van de onderzoekers met het gezin naar Botswana te verhuizen. Hier hebben zij aan de rand van de stad Serowe een kleuterschool opgericht om Basarwa kinderen in het onderwijs te helpen. Nu deze kleuterschool tien jaar bestaat zijn er veranderingen gaande in het onderwijssysteem van Botswana. Hierdoor leek het ons interessant om samen op zoek te gaan naar ervaringen en problemen die betrokkenen van deze school hebben in het onderwijs. Omdat wij beide geïnteresseerd zijn in minderheidsgroepen in ontwikkelingslanden besloten wij hier samen een avontuur van te maken. Voor drie maanden leefden wij in dezelfde omgeving als de Basarwa rondom Serowe om van dichtbij kennis op te doen over hun onderwijssituatie. Wij trachten met dit onderzoek inzicht te bieden in de ervaringen en problemen van Basarwa in het onderwijs, waardoor wij hopen dat hun positie in de toekomst verbeterd kan worden.

Wij hebben tijdens dit onderzoek heel veel aan elkaar gehad. Niet alleen om de heftige indrukken samen te bevatten, maar ook om deze gecompliceerde case met vier ogen te begrijpen en te beschrijven. Daarnaast hadden wij dit onderzoek ook niet kunnen uitvoeren zonder de hulp van anderen. Allereerst danken wij de afdeling Algemene Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam voor het mogen uitvoeren van dit onderzoek. Onze scriptiebegeleidster Yatun Sastramidjaja danken wij voor haar enthousiasme en persoonlijke begeleiding waardoor deze scriptie tot dit eindresultaat is gekomen. Daarnaast dank aan Hylke de Vries voor zijn kritische en waardevolle feedback. De grootste dank gaat uit naar de Basarwa gemeenschap rondom Serowe. Voor het warme welkom dat zij ons gaven bij ieder bezoek, hun openheid, hun medewerking en hulp tijdens de dataverzameling. Hierbij speciale dank aan de staf, de oprichters en alle kinderen van Bokopano Kids, zonder hen was het niet gelukt om toegang te krijgen tot deze gemeenschap. Graag bedanken wij ook de Batswana die wij hebben leren kennen en de maatschappelijk werkers die ons altijd ondersteunden, waarmee wij kennis en ervaringen konden delen en ons aan veel families hebben geïntroduceerd.

Samenvatting

Dit onderzoek gaat in op de invloed van ‘glocal’ (kleuter)onderwijs op de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe, Botswana. Dit wordt onderzocht op de kleuterschool Bokopano Kids in Serowe. Door middel van een interdisciplinair onderzoek wordt getracht aan het licht te brengen wat een westerse vorm van kleuteronderwijs dat rekening houdt met de omstandigheden van de stam zou kunnen bijdragen aan de onderwijskansen van de Basarwa. Door verschillende disciplines met elkaar te verbinden zijn er nieuwe inzichten over de onderwijskansen van de Basarwa rondom Serowe ontstaan. Hierbij wordt gekeken naar de ervaringen en de betekenissen die de Basarwa gemeenschap rondom Serowe aan (kleuter)onderwijs geven en wat hun problemen zijn in het onderwijs. Het perspectief van de Basarwa stam staat centraal in dit onderzoek en wordt in kaart gebracht aan de hand van meer dan zestig interviews -met kinderen, hun ouders, hun docenten en maatschappelijk werkers- en door een driemaands durende participerende observatie.

De hoofdvraag binnen dit onderzoek is: *Welke invloed heeft ‘glocal’ (kleuter)onderwijs –vanuit het perspectief van de Basarwa- op de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe?* Om deze vraag te kunnen beantwoorden wordt allereerst beschreven hoe de leef- en schoolomstandigheden van de Basarwa gemeenschap er vandaag de dag uitzien. Daarnaast wordt ingegaan op de verschillende betekenissen (persoonlijke, economische, sociale betekenissen en de bijdrage voor de stam en familie) die de Basarwa gemeenschap aan onderwijs geven en die van invloed zijn op de schoolgang van Basarwa kinderen. Voor de hoge schooluitval onder de Basarwa worden verschillende oorzaken genoemd (geografische, sociale, culturele, economische en gezondheidsoorzaken). Deze oorzaken zouden volgens de respondenten verminderd kunnen worden door meer ‘glocal’ (kleuter)onderwijs –zoals het kleuteronderwijs bij Bokopano Kids- toe te passen in het huidige onderwijssysteem, waarbij rekening wordt gehouden met de leef- en schoolomstandigheden van Basarwa en met de lokale taal en cultuur. De gevonden resultaten van dit onderzoek kunnen een bijdragen leveren aan de onderwijskansen voor de Basarwa gemeenschap rondom Serowe. Daarnaast vormt dit onderzoek een toevoeging op de bestaande literatuur, aangezien er nog weinig -tot geen- literatuur beschikbaar is over de Basarwa gemeenschap in het onderwijs rondom een stad.

1. Inleiding

In 2017 start de Botswanaanse overheid met het landelijk invoeren van openbaar kleuteronderwijs. Kinderen kunnen in Botswana tot dusver pas vanaf zeven jaar beginnen op de basisschool. Voor deze leeftijd kan er wel onderwijs gevolgd worden, maar dit wordt enkel verzorgd door privé kleuterscholen, waar schoolgeld voor betaald moet worden. Hierdoor is het voor een deel van de Botswanaanse kleuters niet mogelijk om kleuteronderwijs te volgen, zoals voor bepaalde minderheidsgroepen. Het landelijke kleuteronderwijs programma is bedoeld om kleuters uit dergelijke bevolkingsgroepen op te vangen, om zo de doorstroom naar het basisonderwijs en hun verdere schoolgang te bevorderen. Een minderheidsgroep waar de overheid zich met dit kleuteronderwijsprogramma onder andere op richt is de Basarwa. Deze groep wordt omschreven als de meest kansarme groep van Botswana en ondervindt verschillende moeilijkheden in het onderwijs. Hierdoor gaan veel Basarwa kinderen niet naar school (Ministry of Education and Skill Development, 2013).

De Basarwa omvat maar één procent van de bevolking van Botswana, vergeleken met de dominante meerderheidsgroep Batswana die tachtig procent van de gehele bevolking omvatten. De Basarwa worden ook wel de 'bush men' genoemd, omdat zij de laatste dertig duizend jaar als jagers-verzamelaars in de woestijngebieden van zuidelijk Afrika leefden. Op dit moment overleeft echter nog maar een kleine groep Basarwa in de woestijngebieden. De rest werd vanaf de jaren vijftig door de staat gedwongen naar andere (stedelijke) gebieden te verplaatsen. De Botswanaanse overheid stelde dat de Basarwa stammen er goed aan zouden doen om uit de afgelegen woestijngebieden te vertrekken en hun armoedige bestaan in te ruilen voor het leven in de stad. Hier zou de Basarwa de kans krijgen om te profiteren van economische voordelen en zich kunnen ontwikkelen door banen en onderwijs. Daarnaast zou de stam kunnen integreren in de Batswana bevolking (Ikeya, 2001).

Ook politieke en economische redenen speelden een rol bij de verplaatsing van de Basarwa. De overheid kon profiteren van het vertrek van de Basarwa uit de woestijngebieden, doordat er nationale parken gebouwd konden worden en het toerisme toenam. Daarnaast werden vanaf de jaren tachtig in de Kalahari Woestijn -waar veel Basarwa verbleven- veel diamanten en olie gevonden. De diamanten vondst is de grootste inkomstenbron van Botswana en met het vertrek van de Basarwa konden er mijnen worden gebouwd. Toch stelt de overheid dat veel Basarwa vrijwillig zouden zijn vertrokken. Wagner (2006) laat zien dat dit voornamelijk komt doordat jagen in de gebieden verboden werd.

Door deze maatregelen van de overheid zijn bijna alle Basarwa de afgelopen decennia hun traditionele woonomgeving kwijtgeraakt, evenals de traditionele vormen van jagen en verzamelen. De overheid verwachtte dat de Basarwa bevolking zich zou aanpassen aan de cultuur en de leefwijze van de dominante Batswana groep, maar de cultuur van de Basarwa verschilt nog veel van die van de dominante Batswana. Zo hebben de Basarwa een taalachterstand aangezien zij oorspronkelijk de Khoisan taal spraken, en kent hun cultuur geen formeel systeem van leiderschap. Aangezien de Basarwa een minderheidsgroep is wordt deze groep dan ook gedomineerd door de Batswana bevolking (Wagner, 2006). Daarnaast hebben de Basarwa een achterstand in het onderwijs in Botswana. Zo werd in 2005 geteld dat maar vijftig procent van de Basarwa rondom de stad Serowe naar school gaat. Rondom de stad Serowe woont een grote groep Basarwa. Zij wonen als een gemeenschap bij elkaar in de buitenwijken Tidimalo, Metsemeswue en Mokolojwana. Zoals de Basarwa vroeger in de Kalahari woestijn een onafhankelijk bestaan leidden, zijn de leefomstandigheden van de Basarwa rondom Serowe slecht waardoor zij juist meer afhankelijk zijn geworden van hulp. De verwachte ontwikkeling die de overheid wenste, blijkt hier nog niet zo vanzelfsprekend. Dit is onder andere terug te zien in de hoge werkloosheid en de problemen rond onderwijs van Basarwa kinderen rondom Serowe. Met het overheidsprogramma van kleuteronderwijs probeert de overheid dit te verbeteren (www.bokopanokids.com).

Om te onderzoeken welke invloed kleuteronderwijs heeft op de onderwijskansen van deze kinderen kijken wij naar de case van de kleuterschool Bokopano Kids gelegen in één van de buitenwijken van Serowe. Het programma dat Bokopano Kids al tien jaar hanteert komt overeen met het toekomstige kleuteronderwijsprogramma van de overheid van Botswana. Beide programma's hebben als doel de Basarwa kinderen door kleuteronderwijs beter voor te bereiden op onderwijs en hiermee hun kansen in het onderwijs te vergroten. Bokopano Kids werd tien jaar geleden door twee vrijwilligers uit Nederland opgericht, omdat er rondom Serowe voor Basarwa kinderen vraag was naar een betere voorbereiding op de basisschool en begeleiding tijdens de basisschool. De stap voor Basarwa kinderen om kleuter- en/of basisonderwijs te volgen is tot dus ver erg groot. Ook wanneer deze stap naar de basisschool wel gezet werd, bleek de continuering van de schoolgang erg lastig voor hen, volgens vrijwilligers in Serowe. Dit komt volgens hen onder andere doordat Basarwa kinderen niet de mogelijkheid hebben om (gratis) kleuteronderwijs te volgen, waardoor zij op de basisschool al starten met achterstand. De sociaaleconomische verschillen tussen Basarwa en andere Botswanaanse kinderen worden hier dan al benadrukt. Daarbij zijn onzekerheid en discriminatie twee veel voorkomende aspecten in het leven van deze kinderen. Veel Basarwa kinderen

blijven meerdere malen achter elkaar zitten of stoppen helemaal met school. Bij Bokopano Kids hoeven de kinderen geen schoolgeld te betalen en krijgen ze een maaltijd, schoenen, kleren en andere beloningen voor schoolgaand gedrag. Hierdoor streeft Bokopano Kids ernaar een plek te zijn waar kinderen van de Basarwa stam zichzelf kunnen zijn, waar zij vanuit hun eigen lokale context kunnen leren, waarbij rekening gehouden wordt met hun omstandigheden (www.bokopanokids.com).

Doordat het onderwijsprogramma in 2017 landelijk wordt gestart, zal dit verandering in het onderwijssysteem van Botswana te weeg brengen. Met de komst van openbaar kleuteronderwijs, zullen Basarwa kinderen -los van Bokopano Kids- ook de mogelijkheid krijgen kleuteronderwijs te volgen. Deze ontwikkeling heeft ons doen afvragen of kleuteronderwijs voor een minderheidsgroep de onderwijskansen van deze kinderen kan vergroten. Het is relevant te achterhalen welke invloed kleuteronderwijs -zoals gegeven bij Bokopano Kids- volgens de Basarwa stam op hun onderwijskansen heeft gehad, zodat wanneer het landelijk openbaar wordt gemaakt de Basarwa kinderen uit Serowe hier ook van kunnen profiteren. Door benadering vanuit het perspectief van de inheemse stam zelf, willen wij onderzoeken of de Basarwa stam ervaart of de onderwijskansen bevorderd worden door toegang tot kleuteronderwijs. Dit zullen wij onderzoeken door te kijken in hoeverre het de overgang naar het basisonderwijs gemakkelijker maakt en/of het de verdere schoolgang positief beïnvloedt. Hierbij zal het van belang zijn aan het licht te brengen wat de Basarwa zelf zien als onderliggende oorzaken van de hoge schooluitval, en welke betekenis zij geven aan onderwijs. Hierdoor kan dit onderzoek een bijdragen leveren aan de onderwijskansen voor de Basarwa gemeenschap rondom Serowe.

Naast deze maatschappelijke relevantie is dit onderzoek ook wetenschappelijk relevant. De Basarwa is namelijk een voorbeeld van een minderheidsgroep in een ontwikkelingsland waarbij geprobeerd wordt de bestaansmogelijkheden te vergroten door middel van onderwijs. Dit onderzoek zou dan ook een bredere blik kunnen werpen op (kleuter)onderwijs voor minderheidsgroepen elders in de wereld. Daarnaast is er nog weinig – tot geen- onderzoek gedaan naar de schoolgang van de Basarwa rondom een stad als Serowe. Bestaand onderzoek is veelal verouderd en gaat niet diep in op het perspectief van de Basarwa zelf. Er is wel onderzoek gedaan naar de Basarwa stam met betrekking tot kleuteronderwijs, maar dit vond in een afgelegen woestijngebied in Botswana plaats (Le Roux, 2002). Het vernieuwende aan dit onderzoek is dat het gaat om een samenleving aan de rand van een stad. Hier spelen invloeden uit de stad mee in hun dagelijks leven, waardoor er moeilijkheden ervaren kunnen worden met de wisselwerking tussen het moderne onderwijs en hun

traditionele leven. Dit onderzoek zal daardoor nieuwe inzichten bieden, naast de al bestaande literatuur, op het gebied van de huidige situatie van de Basarwa in het onderwijs. Om dit te ervaren participeren wij drie maanden in de Basarwa gemeenschap rondom Serowe. Tijdens dit verblijf hebben wij kwalitatieve diepte-interviews afgenomen en verschillende (participerende) observaties gedaan om zo helder mogelijk het perspectief van de Basarwa op hun ervaringen en problemen in het onderwijs te interpreteren.

2. Theoretisch kader

Vanuit verschillende disciplines is er geschreven over onderwijs voor minderheidsgroepen. Vanuit de sociologie, de culturele antropologie en de onderwijskunde wordt er op verschillende manieren gekeken naar de onderwijssituatie waarin een minderheidsgroep als de Basarwa verkeert. In dit hoofdstuk zullen relevante concepten en theorieën worden gebruikt om een beeld te schetsen van de theoretische benaderingen achter dit onderzoek. Allereerst worden de westerse ideeën van kindertijd en scholing, met het daar bijbehorende ‘global model of childhood’ besproken. Daarna wordt er een paragraaf besteed aan de sociologische visie op onderwijs voor minderheidsgroepen, namelijk onderwijs als een vorm van ontwikkeling. Dit zal vervolgd worden door een paragraaf over urbanisatie en de wisselwerking tussen het traditionele leven van de Basarwa en het moderne leven die de stad met zich mee brengt. Vervolgens worden er verschillende oorzaken voor de hoge schooluitval onder de Basarwa bevolking besproken. Waarna de visie vanuit de culturele antropologie over een alternatieve vorm van onderwijs wordt belicht en de opvatting over kleuteronderwijs vanuit de onderwijskunde. Dit hoofdstuk sluit af met een paragraaf die de interdisciplinariteit van dit onderzoek uiteenzet.

2.1 Westerse ideeën over de kindertijd en scholing

De dominante vorm van onderwijs die wereldwijd overheerst komt uit West-Europa. Oorspronkelijk is het ontstaan door Christelijke missionarissen tussen de zestiende en twintigste eeuw, met als doel mensen de Bijbel te leren lezen, en hiermee ‘civilisatie’ te verspreiden. Vanaf de koloniale tijd werd de stijl van de westerse scholing verspreid over de rest van de wereld. Deze vorm van onderwijs wordt beïnvloed door het westerse model van de kindertijd, dat ook wel het ‘global model of childhood’ wordt genoemd (Ansell, 2005). Dit model stelt dat kinderen verschillen van volwassenen, en ze zich ontwikkelen in verschillende stadia. Het ‘global model of childhood’ werd halverwege de twintigste eeuw door ontwikkelingsorganisaties en internationale organisaties -zoals de Verenigde Naties- verspreid over de wereld, waaronder naar Botswana. Het model is gebaseerd op een westers ideaalbeeld en wordt gezien als het hoogst haalbare voor kinderen, waardoor alle ontwikkelingslanden zouden moeten streven deze vorm van kindertijd te bereiken. Dit zorgt er ook vaak voor dat alternatieve ideeën van de kindertijd als minderwaardig worden gezien (Ansell, 2005).

Onderwijs levert in het dominante model van de kindertijd een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van het kind. Een belangrijk millennium ontwikkelingsdoel dat de Verenigde Naties voor 2015 stelde was dan ook 'het verspreiden van wereldwijd basisonderwijs voor iedereen' (Roberts, Hite, 2007). Met de verspreiding van het 'global model of childhood', veranderden ook de taken van kinderen. Het idee dat kinderen op vroege leeftijd moeten helpen met het werk van de familie en zichzelf dienen te onderhouden vanaf hun tienerjaren veranderde. Volgens het moderne model horen kinderen niet te werken, zelfs niet in hun tienerjaren, maar horen zij voltijd onderwijs te volgen (Stearns, 2006).

De manier waarop de kindertijd wordt geconceptualiseerd is van invloed op de aard van onderwijs in een bepaalde samenleving. Ondanks het 'global model of childhood' heeft iedere samenleving andere ideeën over hoe kinderen zich zouden moeten gedragen en wat ze horen te leren. De vorm van onderwijs in verschillende landen is dan ook een combinatie van eigen culturele en historische overtuigingen, en van internationaal gepromote ideeën, zoals het westerse beeld van onderwijs dat door ontwikkelingsorganisaties en de Verenigde Naties wordt verspreid (Ansell, 2005).

Door de jaren heen is de focus van de Verenigde Naties en ontwikkelingsorganisaties vooral gericht op de verspreiding van basisonderwijs, omdat basisonderwijs de meeste voordelen bleek op te leveren, tegen relatief lage kosten. Dit resulteerde in meer inschrijvingen van kinderen in het basisonderwijs wereldwijd. Maar veel aanmeldingen betekent niet perse dat de basisschool ook daadwerkelijk afgemaakt wordt. Uitvalcijfers zijn vandaag de dag nog steeds erg hoog, vooral in laag ontwikkelde landen en bij minderheidsgroepen. Zo stelt Ansell in 2005 dat het wereldwijd maar 61 procent van de kinderen lukt om verder te komen dan de eerste vier jaar van de basisschool. Vanuit internationale organisaties en op lokaal niveau wordt er sterk gefocust op de verhoging van dit percentage, gebaseerd op de achterliggende gedachte van het 'global model of childhood', dat stelt dat dit zal leiden tot ontwikkeling van het kind en de samenleving (Ansell, 2005).

2.2 Onderwijs als vorm van ontwikkeling

Schoolgang heeft diverse economische, sociale en culturele effecten die grote invloed hebben op individuen, hun families en de samenleving in zijn geheel. Ondanks de wereldwijde verspreiding van het westerse schoolsysteem wordt het niet universeel gezien als een positieve ontwikkeling. Zo wordt binnen de antropologie de aard van formele scholing

betwist. Aan de andere kant wordt binnen de sociologie en de onderwijskunde deze vorm van onderwijs vaak als positief gezien. Deze paragraaf beschrijft het perspectief op onderwijs vanuit de sociologie. Later komen de antropologische- en de onderwijskundige visie aan bod.

Onderwijs wordt vanuit de sociologie gezien als een belangrijke ondersteuning van individuen en van de gehele samenleving. Onderwijs zorgt er namelijk voor dat kinderen vaardigheden en kennis opdoen, wat positief is voor hun toekomst. Zo blijkt dat opgeleide mensen in beter economische omstandigheden leven, gezonder zijn en meer controle hebben over hun leven. Daarnaast wordt onderwijs binnen de sociologie vaak gezien als noodzakelijk voor de bevordering van sociale rechtvaardigheid. Een democratie zal namelijk beter werken zodra mensen kunnen lezen en informatie kunnen verwerken (Ansell, 2005). Deze ideeën zijn gebaseerd op de ‘human capital theory’. Deze theorie van Becker uit 1964 wordt omschreven als ‘productieve rijkdom belichaamd in arbeid, vaardigheden en kennis’. Onderwijs vormt de basis van zijn theorie omdat het de productiviteit en verdiensten van individuen verhoogt. Onderwijs wordt in deze visie namelijk gezien als een investering in mensen waardoor deze meer waard worden. Deze investering levert winst op omdat individuen kennis opdoen en nuttiger worden voor de samenleving. Hiermee vormt onderwijs een bron voor economische ontwikkeling (Tan, 2014). Deze theorie laat zien dat de opbrengsten van onderwijs hoger zijn dan de kosten, waardoor het steun biedt aan de hantering van het westerse schoolstelsel wereldwijd (Ansell, 2005).

Ook in ontwikkelingslanden is onderwijs volgens Sen (1999) een grote factor in het proces van economische en sociale ontwikkeling. Hij beargumenteert dat wanneer formeel onderwijs vergroot wordt in ontwikkelingslanden, de economie ook zal groeien. Daarnaast heeft onderwijs ook een intrinsieke waarde en blijkt de capaciteit om te kunnen lezen en schrijven grote invloed te hebben op de kwaliteit van het leven van mensen. Daarnaast stelt Sen dat de onderwezen populatie beter gebruik kan maken van democratische mogelijkheden omdat er bijvoorbeeld wetsvoorstellen gelezen kunnen worden. Ook minderheden en vrouwen krijgen door onderwijs de mogelijkheid meer rechten en gelijke behandeling te eisen. Vrouwen zullen zelfstandiger worden, wat volgens Sen uiteindelijk leidt tot een daling van het geboorteaantal en van de kindersterfte. Hierdoor pleit Sen dan ook voor een mondiale invoering van basisonderwijs, waarbij het belang van basisonderwijs geaccepteerd dient te worden door de ontwikkelingslanden zelf. Dit mondiale model van scholing zal volgens Sen (1999) in ieder geval initiatieven inspireren voor scholing in ontwikkelingslanden, en een algehele groei in het welzijn van individuen en de samenleving bewerkstelligen.

Deze sociologische gedachte -dat onderwijs tot ontwikkeling leidt en ondersteuning van zowel individuen als de hele samenleving biedt- is ook terug te zien in de manier waarop de Botswanaanse overheid heeft gehandeld. Zo veronderstelde de overheid dat zodra de Basarwa bij de steden betrokken zouden worden en zij hier toegang tot formeel onderwijs zouden krijgen, er zowel economische als sociale ontwikkeling plaats zou vinden (Ikeya, 2001). Hierdoor was er in de jaren vijftig sprake van een grote urbanisatiestroom waar onder andere de Basarwa deel van uitmaakte. In de volgende paragrafen wordt de situatie- de urbanisatie en de oorzaken van schooluitval- van de Basarwa geschetst. Dit om kritisch te bevragen in hoeverre deze vorm van onderwijs -beschreven vanuit de sociologie- inderdaad tot ontwikkeling leidt. Daarna wordt een alternatieve blik op onderwijs vanuit de cultureel antropologie besproken en wordt er dieper in gegaan op kleuteronderwijs.

2.3 Urbanisatie van de Basarwa

In alle Afrikaanse landen zijn hoge cijfers van urbanisatie te herkennen. In 1950 woonde slechts vijftien procent van de Afrikanen in de stad, in 2030 wordt verwacht dat dit ruim vijftig procent zal zijn. Door deze stijging raken steden overvol, wat de Afrikaanse overheden bijna niet aankunnen. Zo ontstaan er onder andere problemen door gebrek aan goede infrastructuur, zorg en publieke scholen voor het aantal mensen in de stad. Ondanks deze problemen blijft de grote urbanisatiestroom toenemen. Dit komt voornamelijk doordat mensen verwachten dat de kans op een beter leven groter is in een groeiende stad dan in rurale gebieden (Grol, 2015). Ook voor de Basarwa die hun oorspronkelijke leefgebieden dienden te verlaten en kozen voor verhuizing naar de stad, was dit een poging op een beter bestaan. Met de (gedwongen) urbanisatie van de Basarwa uit de woestijngebieden verwachtte de overheid van Botswana dat de Basarwa zich meer economisch en sociaal zou ontwikkelen door werkgelegenheid en onderwijs (Ikeya, 2001).

Met de vestiging in de stad kregen de Basarwa te maken met structuren en de levenswijze van de stad en van de meerderheidsgroep. Om gelijke kansen te bewerkstelligen dienden zij deze te begrijpen en zich hieraan aan te passen (Hays, 2011). Een grote verandering voor de Basarwa was dat zij in deze 'moderne' samenleving niet meer in staat waren om te jagen en te verzamelen. Dit was een belangrijk aspect van de Basarwa gemeenschap, maar moest toen vervangen worden voor werk in de stad om bestaansmogelijkheden te verzekeren. Daarnaast werd van hen verwacht dat zij de dominante

talen, -Setswana en Engels- zouden leren waardoor bij veel Basarwa de traditionele Khoisan taal vrijwel volledig verloren is gegaan. In de rurale gebieden wordt deze taal door Basarwa nog wel gesproken. Ook van bepaalde traditionele rituelen en klederdrachten is weinig terug te zien onder de Basarwa gemeenschap in en rondom de stad.

Dit wil echter niet zeggen dat de traditionele Basarwa cultuur verdwenen is. Traditionele familieverplichtingen en omgangsvormen zijn namelijk nog steeds belangrijk. Deze verkleinen de mogelijkheid voor kinderen om naar school te gaan, omdat ze moeten helpen op het land of in het huishouden. In het boek van historisch socioloog Stearns (2006) wordt besproken dat in sommige gemeenschappen lokale tradities en uitingen juist benadrukt worden als verzet tegen de dominante (westerse) cultuur omdat deze hun lokale tradities zou afbreken. Op deze manier kunnen traditionele gemeenschappen proberen hun onafhankelijkheid te behouden ten opzichte van de invloed van dominerende mondialisering en van de druk van homogeniteit die bij de mondialisering komt kijken. In veel gemeenschappen is dan ook een combinatie van mondiale moderne aspecten en lokale traditionele aspecten terug te zien. Deze vervlechting van mondiale ('global') en lokale ('localization') aspecten met unieke uitkomsten wordt ook wel 'glocalisation' genoemd (Ritzer, 2010). Aangezien de Basarwa gemeenschap al enige tijd rondom de stad Serowe leeft, is het mogelijk dat deze combinatie van moderne en lokale aspecten bij de stam te herkennen is. Deze 'glocalisation' kan ook in het onderwijs in Serowe terug te zien zijn.

Door de urbanisering en de mondialisering van het 'global model of childhood', kwamen de Basarwa in aanraking met de westerse ideeën over de kindertijd en onderwijs. In de traditionele Basarwa gemeenschap leerden kinderen van hun stamgenoten door te participeren in activiteiten. In de stad worden kinderen juist –onder andere door de verspreiding van westerse ideeën- gestimuleerd om naar school te gaan, en niet te werken. Echter, met de trek naar de stad lijkt het leven van veel kinderen niet veel beter geworden te zijn. Zo komen veel kinderen door urbanisatie op straat terecht, gaan ze juist niet naar school en proberen ze op allerlei manieren geld te verdienen (Stearns, 2006). Ook bij de Basarwa zou dit het geval kunnen zijn. De verwachte aanpassing en groei van de Basarwa gemeenschap rondom Serowe is nog niet zo vanzelfsprekend als dat de overheid stelde. Dit komt mede door de heersende armoede onder de Basarwa, waar moeilijk verandering in lijkt te komen. De leefomstandigheden rondom de stad zijn slecht en veel Basarwa kinderen volgen geen onderwijs. Toen de Basarwa nog in de woestijngebieden verbleef werden vooral de afstand naar school en de slechte transportmogelijkheden als reden gezien voor de hoge schooluitval onder kinderen (Hays, 2011). De Basarwa kinderen aan de rand van Serowe hebben qua

afstand en transport wel toegang tot scholing. Toch blijft de schoolgang onder de Basarwa kinderen nog steeds erg laag. Mogelijke oorzaken hiervan zullen worden besproken in de volgende paragraaf.

2.4 Oorzaken van de hoge schooluitval

Sinds de afhankelijkheid van Botswana in 1991 wordt basisonderwijs bekostigd door de staat. Veel etnische groepen in Botswana hebben hiervan kunnen profiteren maar voor de Basarwa kinderen was dit veelal niet het geval. Sekere (2011) stelt dat ondanks dat de Basarwa kinderen wel onderwijs willen volgen, bepaalde omstandigheden in het leven van deze kinderen ervoor zorgen dat hun onderwijskansen beperkt zijn. Ook blijkt dat zodra Basarwa kinderen onderwijs volgen, dit veelal voor een korte periode is. In het boek *Burden of educational exclusion* (Zeelen, Linden, Nampota & Ngabirano, 2010) worden verschillende oorzaken van schooluitval onder kinderen in Afrikaanse ontwikkelingslanden genoemd. Volgens hen is de groep kinderen die niet naar school gaat of eerder stopt met school geen homogene groep. Toch blijken deze wel uit een specifieke context te komen. In deze vergelijkbare contexten van kinderen zijn verschillende oorzaken van schooluitval te herkennen. De sociale oorzaken, zoals de houding van ouders tegenover onderwijs en discriminatie van een minderheidsgroep. Evenals economische oorzaken, zoals de directe en indirecte kosten voor het volgen van onderwijs en familie verplichtingen. Ook culturele oorzaken en gezondheidsoorzaken (tienerzwangerschappen en ziekten) zijn van invloed op de schooluitval van kinderen (Zeelen, Linden, Nampota & Ngabirano, 2010). In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de genoemde oorzaken met betrekking tot de hoge schooluitval onder de Basarwa rondom Serowe.

2.4.1. Sociale oorzaken

Eén van de oorzaken van de hoge schooluitval onder de Basarwa kinderen heeft te maken met de houding van de ouders tegenover onderwijs. Zo blijkt er weinig belangstelling van de ouders in het onderwijs te zijn, onder andere doordat ouders weinig vertrouwen hebben in het aangeboden (westerse) schoolsysteem. Zo zou onderwijs volgens sommige ouders niet bijdragen aan de ontwikkeling van de stam en/of traditionele sociale tradities afbreken (Ansell, 2005). Daarnaast zouden sommige ouders het idee hebben dat Botswanaanse jongens misbruik maken van Basarwa meisjes en dat Basarwa kinderen niet gerespecteerd worden in

het onderwijs (Mogwe, 1992). Ook stelt Pansiri (2008) dat kinderen van opgeleide ouders en van families van een betere sociaal economische achtergrond het beter doen op school dan kinderen waarvan de ouders ongeschoold en arm zijn. De ouders van Basarwa kinderen in de wijken rondom Serowe zijn veelal niet of laag opgeleid. Onderzoek in de landelijke gebieden van Malawi laat zien dat ouders invloed hebben op de prestaties en de persistentie van hun kinderen op school (Pansiri, 2008). Een soortgelijke relatie tussen de houding en de betrokkenheid van ouders tegenover onderwijs en de resultaten en ervaringen van kinderen, is bij de Basarwa rondom Serowe niet ondenkbaar. Volgens Hays (2011) worden de weinige successen en motivaties van Basarwa kinderen in het onderwijs namelijk veroorzaakt door gebrek aan voorbeelden van succes van stamgenoten, en doordat kinderen weinig enthousiasme ervaren in hun omgeving over onderwijs.

Ook de houding van docenten tegenover Basarwa kinderen zou een rol kunnen spelen in de hoge schooluitval van Basarwa kinderen rondom Serowe. Wagner (2006) beargumenteert dat veel basisschooldocenten een andere culturele achtergrond hebben dan Basarwa kinderen. Dit komt omdat er weinig Basarwa zijn die school hebben afgemaakt, waardoor de kans dat ze docent worden erg klein is. Hays (2011) noemt dit het gebrek aan correspondentie tussen formeel onderwijs, en de daadwerkelijke economische kansen van de Basarwa bevolking. Sekere (2011) stelt dat Botswaanse docenten daardoor ook weinig respect hebben voor de Basarwa cultuur. Dit veroorzaakt gevoelens van discriminatie en van achterstelling. Deze gevoelens komen vooral tot uiting doordat docenten minder aandacht geven aan Basarwa kinderen in de klas. Ook pesterig gedrag van klasgenoten tegenover Basarwa kinderen maakt het voor hen minder plezierig in het onderwijs (Hays, 2011). Discriminatie van de Basarwa stam wordt dan ook gezien als een andere belangrijke sociale oorzaak van de hoge schooluitval. Dit wordt in de volgende deelparagraaf besproken.

2.4.2. Een minderwaardige positie

Bij discriminatie gaat het om onderscheid dat gemaakt wordt tussen mensen. Zo stellen cultureel antropologen dat de mens de neiging heeft de wereld te classificeren. Dit houdt in dat men een ordening aanbrengt door de manier waarop wij onszelf, anderen, objecten, gedrag en concepten zien en aan elkaar relateren. Classificaties zijn dynamisch en veranderen afhankelijk van de context. Ook zijn ze grotendeels geïnternaliseerd, omdat het automatisch en onbewust gebeurt. Deze classificaties bepalen een belangrijk deel van het kennissysteem van een samenleving, en deze kennis is altijd gerelateerd aan macht. Er wordt op die manier onderscheid gemaakt tussen de macht van personen (Eriksen 2010).

Dit is ook terug te zien bij de Basarwa stam in Botswana. De Basarwa vormen een grote minderheidsgroep en worden door de dominante Batswana geassocieerd als 'de ander'. Dit veroorzaakt een minderwaardige positie van de stam waardoor zij niet op gelijke wijze participeren in de samenleving. De Basarwa wordt dan ook bestempeld als de 'onhandige inheemse groep', aldus Dube (2004). Deze negatieve stigmatisering waarmee zij kampen ontstaat doordat zij niet binnen de dominante groep passen. Hierdoor worden zij gediscrimineerd in hun mogelijkheden. De marginalisering en onderwerping van de Basarwa blijkt een belangrijk obstakel te zijn voor hun ontwikkeling en hun onderwijskansen. Daarnaast houdt het de armoede van de stam in stand (Mogwe, 1992).

Karakteristieken die aan een groep worden toegeschreven bepalen een belangrijk deel van de identiteit van een groep. De minderwaardige bestempeling waar de Basarwa mee kampt heeft negatieve invloed op hun zelfbeeld (Fombad, 2004). Dit wordt in de sociologie omschreven als de 'selffulfilling prophecy'. Dit is een proces waarbij een individu zich gedraagt afhankelijk van de verwachtingen die aan hem worden toegeschreven. Door de minderwaardige positie wordt er door de Batswana niet veel resultaat van de Basarwa op school of op werk verwacht. Deze lage verwachtingen hebben -volgens de theorie van de 'selffulfilling prophecy'- een vanzelf-waarmakend effect. Dit komt doordat leden van een minderheidsgroep geneigd zijn de opvattingen die de meerderheid over hen heeft te accepteren en over te nemen. Zodra namelijk continu benadrukt wordt dat men iets niet kan, ontstaat er vanzelf een negatief zelfbeeld. Naar dit negatieve beeld kunnen mensen dan ook gaan handelen (Elias 1976, in Wilterdink en Heerikhuizen, 2009). Deze 'selffulfilling prophecy' zou de minderwaardige positie van de Basarwa in stand kunnen houden. Sekere (2011) geeft als voorbeeld hiervan dat de negatieve houding van docenten tegenover Basarwa kinderen in het onderwijs leidt tot een negatieve houding van de kinderen zelf.

Ook gender -de sociale constructie van mannen en vrouwen- blijkt van invloed te zijn op de hoge schooluitval onder Basarwa kinderen. Zo hebben meisjes in het onderwijs vaak een minderwaardige positie. Aangezien veel Basarwa families geen of weinig inkomen hebben moeten vooral meisjes thuis blijven om hun ouders te helpen. Meisjes missen hierdoor vaker dan jongens de mogelijkheid om regelmatig naar school te gaan. Dit wordt in de hand gewerkt door oude culturele tradities. In traditionele Basarwa gemeenschappen horen meisjes namelijk thuis te blijven zodra ze voor het eerst menstrueren. Daarna volgt het trouwen al snel en is het gebruikelijk dat deze jonge vrouwen hun eerste kind baren. Dit heeft volgens Sekere (2011) nog steeds veel invloed op de schoolprestaties van Basarwa meisjes. Aangezien de Basarwa rondom Serowe al lange tijd in aanraking zijn met het leven in de stad, zouden

gender gerelateerde gebruiken hier minder belangrijk geworden kunnen zijn. Vooral de oorspronkelijke taken van de jongens -zoals jagen- is rondom de stad niet meer mogelijk. Bepaalde gedachten over gender zullen echter nog steeds een rol kunnen spelen in de hoge schooluitval van Basarwa kinderen rondom Serowe.

2.4.3. Culturele oorzaken

Ook op cultureel gebied zijn er verschillende oorzaken van schooluitval te herkennen. Ondanks dat de Botswanaanse overheid de gemarginaliseerde groepen probeert te voorzien van onderwijs, lopen de Basarwa kinderen vaak achter op school. Dit zou te maken kunnen hebben met verschillen in taal en cultuur van Batswana en Basarwa kinderen. De Basarwa kwamen namelijk pas met het vertrek uit de Kalahari woestijn voor het eerst in aanraking met formeel onderwijs. De normen en waarden van dit geboden schoolsysteem verschillen van de traditionele normen en waarden van de Basarwa. Zo werden kinderen in traditionele Basarwa samenlevingen niet in schoolklassen ingedeeld, of als een aparte categorie gezien. In de Basarwa cultuur werden kinderen opgevoed als gelijke aan volwassenen. Dit is niet het geval in het geboden onderwijssysteem in Botswana waardoor het voor de Basarwa kinderen moeilijker zou kunnen zijn om te functioneren binnen dit (school)systeem. Hierdoor zal schooluitval dan ook sneller voorkomen (Ikeya, 2001).

Ook verschillen in taal blijken volgens Wagner (2006) een oorzaak van moeilijkheden in onderwijs te kunnen zijn. De meeste traditionele Basarwa kinderen spreken namelijk Khoisan, terwijl de voertaal in het onderwijs Engels en Setswana is. Hierdoor volgen zij onderwijs in hun tweede of derde taal. Dit zou er voor kunnen zorgen dat ze de gesproken taal op school niet begrijpen en al vanaf het begin een grote achterstand opbouwen. Deze moeilijkheid die Wagner (2006) beschrijft is bij de Basarwa rondom Serowe echter minder relevant. Hier wordt er door alle kinderen Setswana gesproken, en niet meer de traditionele Khoisan taal. Dit komt omdat de gemeenschap rondom Serowe zich moest aanpassen aan de taal die in de stad gesproken werd, Setswana en Engels. Toch zou de Basarwa nog wel moeite kunnen ervaren met Setswana -en zeker met Engels- aangezien zij deze talen nog niet lang spreken. Deze mogelijke taalbarrière zou zich kunnen uiten in de hoge schooluitval onder Basarwa kinderen in de gebieden rondom Serowe.

2.4.4. Economische oorzaken

De heersende armoede waarin de Basarwa rondom Serowe verkeren kan van grote invloed zijn op de schooluitval. De armoede onder de Basarwa is altijd al hoog geweest, maar het

verschil tussen hen en de Batswana werd alleen maar groter toen de economie van Botswana groeide. Hierdoor verbeterde de economische situatie van de Batswana, terwijl de economische situatie van de Basarwa niet mee groeide. De Basarwa die aan de randen van de stad wonen -zoals in Serowe- ervaren deze economische ongelijkheid sterker dan in andere gebieden. Dit komt doordat ze in de stad in aanraking zijn gekomen met de relatief rijkere Batswana en hun (luke) manier van leven. In de stad worden de Basarwa veelal aan hun lot overgelaten omdat ze geen baan kunnen vinden, of omdat ze door de heersende discriminatie maar de helft van het gebruikelijke loon krijgen voor hun werk. Hierdoor is er veel sprake van afhankelijkheid van hulp, en wordt de (economische) ongelijkheid alleen maar groter (Sekere, 2011).

Door de heersende armoede onder de Basarwa kunnen ouders problemen ondervinden bij het financieel ondersteunen van hun kinderen om naar school te gaan, zoals bij het betalen van schoolgeld. Het betalen voor een kleuterschool -die tot dusver prive waren in Botswana- is dan al helemaal niet mogelijk. Daarnaast moeten veel kinderen vaak thuis blijven om te helpen in het huishouden en op de jongere kinderen te passen. Ook worden kinderen soms meegenomen naar het platteland om daar te helpen met de oogst of het vee. Vaak is dit geen keuze kwestie maar moeten de kinderen helpen om de familie te kunnen onderhouden. Hierdoor komt het veel voor dat kinderen dagen niet naar school gaan en grote achterstanden oplopen in de klas (Wagner, 2006). Daarnaast veronderstelt het Botswanaanse onderwijssysteem een aantal basisvoorwaarden waar kinderen in het onderwijs aan moeten voldoen. Zo heeft ieder kind een uniform en schoenen nodig, terwijl het voor Basarwa ouders niet altijd mogelijk is dit te kopen. Ook is er niet altijd genoeg geld om eten voor de kinderen te kopen wanneer zij naar school gaan, dit heeft niet alleen invloed op de schoolprestaties van kinderen, maar ook op hun gezondheid.

2.4.5. Gezondheidsorzaken

Van IJzendoorn en Juffer (2008) tonen aan dat ondervoeding een belangrijke oorzaak is van schoolachterstand. Ondervoeding in de eerste jaren na de geboorte van een kind kan namelijk leiden tot achterblijvende groei van de hersenen. Zo is er een duidelijk verband tussen het eten van een maaltijd in de ochtend en het cognitieve functioneren van een kind, zoals concentratie, alertheid en schoolcijfers. Daarnaast kan er een relatie worden aangetoond tussen het niet eten van ontbijt en het minder aanwezig zijn op school. Op deze manier zou gebrek aan voldoende voedsel voor kinderen, ook van invloed kunnen zijn op hoge schooluitval van Basarwa kinderen in Serowe (Tuk en Verboom, 2013).

De gemiddelde levensverwachting van de Basarwa is inmiddels gedaald tot onder de veertig jaar. Niet alleen ondervoeding maar ook ziekten als Hiv-Aids en Tuberculose dragen bij aan deze lage levensverwachting. Botswana wordt gezien als één van de landen met de meeste Hiv besmette inwoners, tegen de veertig procent. Bij de Basarwa ligt dit percentage nog tientallen procenten hoger (Good, 1999). Volgens Boutayeb (2009) is Hiv een grote factor in de onderontwikkeling van Afrikaanse landen. Zo heeft Hiv niet alleen een grote impact op de gezondheid van mensen en hun inkomen, maar ook op de schoolgang van kinderen. Wanneer kinderen zelf ziek zijn of anderen moeten verzorgen zullen ze namelijk vaker thuis blijven, waardoor achterstanden snel opgelopen worden. Dit maakt het voor hen moeilijk bij te blijven in het onderwijs, wat schooluitval kan veroorzaken (Boutayeb, 2009). Hiv-Aids kan daarom ook worden gezien als een mogelijke oorzaak van de hoge schooluitval onder Basarwa kinderen. Andersom zou onderwijs kunnen helpen bij het voorlichten over Hiv-Aids en bij het verlagen van het hoge Hiv-Aids percentage onder de Basarwa.

Daarnaast heeft het alcohol en drugs gebruik onder ouders een groot effect op de schoolgang van de Basarwa. Het alcohol en drugsgebruik onder de Basarwa in Botswana is een groot probleem. De werkloosheid, armoede en vaak uitzichtloze situatie waarin Basarwa leven zou het gebruik van drugs en alcohol kunnen aanwakkeren. Vele kinderen hebben dan ook ouders die alcohol en/of drugsverslaafd zijn. Vaak kan er in die situatie niet goed voor de kinderen gezorgd worden en is het ook geen stimulerende omgeving om naar school te gaan. Zo hebben deze ouders vaak geen inkomsten, is er weinig voeding en komen de kinderen zelf ook op jonge leeftijd in aanraking met alcohol en drugs. Hierdoor stoppen veel tieners al vroeg met de middelbare school (Sekere, 2011).

Alle bovengenoemde aspecten maken het moeilijk voor Basarwa kinderen in het onderwijs, waardoor schooluitval veroorzaakt wordt. Volgens Sekere (2011) zijn er daarom meer initiatieven nodig om problemen van de Basarwa in het onderwijs te verbeteren. Naast de sociologische visie op onderwijs -zoals in paragraaf twee besproken is- belichten wij in de volgende paragraaf een andere visie op onderwijs, die meer rekening houdt met de bovengenoemde moeilijkheden waar de Basarwa kinderen mee kampen.

2.5 Een alternatieve blik op onderwijs

De visie van de sociologie stelt voornamelijk dat onderwijs tot ontwikkeling leidt. Echter, uit

de vorige paragraaf blijkt dat de Basarwa moeilijkheden ondervinden in het onderwijs en hierdoor deze vorm van ontwikkeling vaak mislopen. De aard van het westerse schoolsysteem en formele scholing in ontwikkelingslanden wordt daardoor door cultureel antropologen betwist. Deze visie levert kritiek op de benadering van onderwijs vanuit de sociologie. Volgens de culturele antropologie wordt onderwijs in de sociologie namelijk vooral beschreven als een westers concept. Het model van hoe de kindertijd en de vormen van onderwijs eruit zouden moeten zien past immers niet altijd bij de lokale context waarin kinderen in ontwikkelingslanden zich bevinden. Zo zou het niet overeen komen met hun ervaringen en mogelijkheden waardoor dit model niet altijd universeel toepasbaar is. Het zal volgens cultureel antropologen dan ook niet altijd tot ontwikkeling leiden (Ansell, 2005). Bij het overnemen en opleggen van westerse onderwijsmodellen in een bepaalde context wordt er namelijk niet genoeg rekening gehouden met verschillen tussen culturele groeperingen en wat de waarde van onderwijs in die context is. Zo heeft het huidige ontwikkelingsbeleid vaak juist geleid tot lage prestaties in het onderwijs van benadeelde groepen in ontwikkelingslanden (Harald, 2010).

Met betrekking tot het onderwijs voor Basarwa stelt Pridmore (1995) dat het onderwijsmodel gerevalueerd zou moeten worden vanuit cultureel oogpunt. Er wordt namelijk te weinig rekening gehouden met de sociale, culturele en politieke achtergrond van de Basarwa. Hierdoor blijven Basarwa kinderen volgens haar benadeeld zolang er geen aangepast onderwijsmodel beschikbaar is. Pridmore (1995) pleit dan ook voor een multicultureel onderwijsmodel om de cultuur van de Basarwa kinderen te versterken. Daarnaast vraagt de hoge mobiliteit van de Basarwa om een flexibel en minder formeel model van scholing. Ook trainingen voor docenten zouden kunnen bijdragen aan een betere afstemming van het onderwijs. In het aangepaste onderwijssysteem zou volgens Pridmore (1995) verder gebouwd moeten worden op het wereldbeeld van de Basarwa, om vaardigheden te ontwikkelen die voor grotere gelijkheid zullen zorgen.

Ook Wagner (2006) ziet een aanpassing in het onderwijs als noodzakelijk om de Basarwa beter te laten integreren in het onderwijs. Wagner stelt dat de stam jarenlang is onderdrukt en heeft gevochten om hun cultuur te behouden. De Basarwa kan worden gezien als een minderheid die weinig toegang heeft tot formeel onderwijs. Zoals reeds vermeld noemt Wagner (2006) barrières in het onderwijs voor Basarwa, zoals de taalverschillen, de locatie van scholen en culturele verschillen. Om de Basarwa beter te betrekken in de formele scholing zullen er aanpassingen nodig zijn, waarbij er oplossingen gezocht moeten worden voor de problemen die Basarwa ervaren met betrekking tot het onderwijs.

Cultureel antropoloog Boyden (1991) stelt dat het westerse onderwijsmodel naast eventuele ontwikkeling ook ongelijkheden creëert. Verschillen in en gebrek aan onderwijs vormen namelijk een basis voor discriminatie. Dit komt doordat onderwijs bepaalde normen stelt die sommige kinderen niet kunnen bereiken. Bij de Basarwa is dit duidelijk terug te zien. De armoedige situatie van de Basarwa zou namelijk gebrek aan basisvoorwaarden voor onderwijs kunnen veroorzaken. Hierdoor zouden deze kinderen niet naar school kunnen, waardoor verschillen sterker benadrukt worden. Boyden (1991) laat ook zien dat laag presteren op school vaak wordt gerelateerd aan de sociaaleconomische en culturele achtergrond van een kind. Naast dat dit als oorzaak van de hoge schooluitval wordt gezien, zou het volgens Boyden (1991) ook het onderwijssysteem zelf kunnen zijn dat de schooluitval veroorzaakt. Hij stelt dat het onderwijssysteem namelijk niet aansluit bij de behoeften van kinderen in bepaalde omstandigheden. Niet alleen het rekening houden met de achtergrond van de Basarwa zou de doorstroom in het onderwijs kunnen bevorderen, ook de voorbereiding op de basisschool door middel van kleuteronderwijs zou hier aan bij kunnen dragen.

2.6 Kleuteronderwijs

Vanuit de onderwijskunde wordt kleuteronderwijs gezien als een positieve factor in de ontwikkeling van een kind. Daarnaast is het bevorderlijk voor een doorstroom naar het basisonderwijs. Zo stelt Myers (1992) dat kinderen op de basisschool beter presteren wanneer ze kleuteronderwijs hebben gevolgd voorafgaand aan hun start op de basisschool.

Kleuteronderwijs staat bekend als stimulans voor de ontwikkeling van sociale basisvaardigheden, zoals de omgang met leeftijdgenoten en gewenst gedrag in het onderwijs. Ook blijkt dat kinderen die kleuteronderwijs hebben gevolgd zich meer thuis voelen in een schoolse omgeving omdat ze zich door voorbereiding sneller kunnen aanpassen aan het klimaat van een school en aan de middelen die er gebruikt worden. Dit resulteert in een betere transitie van de ‘sociale wereld thuis’ naar een meer ‘formele wereld op school’ (Taiwo & Tyolo, 2002).

Onderwijs op een vroege leeftijd kan ook de ontwikkeling van benadeelde kinderen in lage- en middeninkomenslanden stimuleren. Zo zou het mentale gezondheidsproblemen kunnen voorkomen en het welzijn van kinderen bevorderen. Door onderwijs te volgen op een jonge leeftijd kunnen cognitieve vaardigheden, talige vaardigheden en de sociaal-emotionele capaciteiten van kinderen verbeteren. Onderwijs op vroege leeftijd kan hierdoor bijdragen aan

de verbetering van het welzijn, waardoor een kind gemakkelijker kan ontwikkelen (Baker-Henningham, 2014).

Verschillende onderzoeken overal ter wereld ondersteunen deze bovengenoemde resultaten van schoolgang op jonge leeftijd. Zoals het onderzoek van Berlinski, Galiani en Gertler (2008) naar kinderen uit een minderheidsgroep in Argentinië. Het onderzoek laat zien dat kinderen die kleuteronderwijs hebben gevolgd betere scores halen op de basisschool, hun zelfvertrouwen is toegenomen, evenals hun participatie in de klas. Ook Taiwo en Tayolo (2002) lieten met hun kwantitatief onderzoek zien dat er significante verschillen zijn in de prestaties van Botswanaanse kinderen uit groep één, met en zonder voorbereiding van de kleuterschool. De prestaties van Botswanaanse kinderen op de basisschool waren hoger wanneer zij vooraf vaardigheden opgedaan hadden. Kleuteronderwijs versnelde en maakt volgens hen namelijk het leerproces gemakkelijker op de basisschool.

Kleuteronderwijs in Botswana is echter nog niet opgenomen in het formele onderwijssysteem. Kleuteronderwijs wordt tot dusver enkel door privé instellingen georganiseerd, waarvoor schoolgeld betaald moet worden. Dergelijke scholen focussen onder andere op de ontwikkeling van sociale vaardigheden, basis reken- en taalvaardigheden, en communicatie vaardigheden in de Engelse taal (Taiwo & Tayolo, 2002). Kinderen van de Basarwa samenleving in Botswana hebben niet genoeg inkomen om de privékleuterscholen te kunnen betalen en hebben hierdoor niet de mogelijkheid om kleuteronderwijs te volgen. Hierdoor zouden Basarwa kinderen de hierboven genoemde positieve effecten van kleuteronderwijs mislopen, evenals een achterstand oplopen omdat zij de bovengenoemde vaardigheden niet hebben kunnen ontwikkelen. Dit zorgt ervoor dat zij bij de start van de basisschool een nadelige positie hebben ten opzichte van kinderen die wel kleuteronderwijs hebben gevolgd. Hierdoor is het voor Basarwa kinderen moeilijk om het niveau op de basisschool bij te houden (le Roux, 2002).

Sommige Basarwa kinderen volgen wel kleuteronderwijs, maar dit wordt dan door non-gouvernementele organisaties of burgerinitiatieven georganiseerd. Het onderzoek van le Roux (2002) -bij de kleuterscholen in het Ghanzi district van Botswana (West Botswana)- laat zien dat Basarwa kinderen die wel kleuteronderwijs hebben gevolgd beter presteren op school. Vooral opvallend was dat meer Basarwa kinderen nog op school zaten wanneer ze kleuteronderwijs gevolgd hadden. Kleuteronderwijs blijkt dus in dat gebied een positieve werking te kunnen hebben op de doorstroom van de Basarwa naar het basisonderwijs en uitval te verkleinen (le Roux, 2002).

Dit onderzoek is vergelijkbaar met het onderzoek dat wij uitvoeren in Serowe. Het

onderzoek van le Roux (2002) vond echter plaats bij Basarwa kinderen die niet ver van de Kalahari woestijn zijn gaan wonen nadat ze werden gedwongen de woestijn te verlaten. Dit zijn afgelegen gebieden of kleine dorpen waar de onderwijsmogelijkheden een stuk lager zijn dan in wijken rondom Serowe. Ons onderzoek vindt plaats in gebieden rondom een grote stad. Het interessante hieraan is dat deze Basarwa kinderen theoretisch gezien wel de mogelijkheid hebben naar school te gaan. Hierdoor zouden andere oorzaken van schooluitval dus meer invloed op de schooluitval moeten hebben. De druk van aanpassing en ontwikkeling zal ook veel groter zijn dan in de afgelegen gebieden door de invloed van de stad. Het effect van de stad zorgt dan ook voor een andere situatie dan in het onderzoek van le Roux (2002) waardoor het nieuwe inzichten biedt op het gebied van (kleuter)onderwijs voor Basarwa.

2.7 Interdisciplinariteit

Vanuit verschillende disciplines is over onderwijs voor minderheidsgroepen geschreven. In deze verschillende benaderingen is een tegenstelling te zien. Zo stellen sociologen dat de westerse vorm van onderwijs zal leiden tot ontwikkeling, terwijl cultureel antropologen beargumenteren dat het universele onderwijsmodel niet altijd een positieve invloed heeft op lokale stammen en hun context (Pridmore, 1995; Wagner, 2006). Zo zou het voor gemarginaliseerde groepen zoals de Basarwa niet werken omdat het een westers concept van onderwijs is. Als onderwijs pleit ontwikkeling te veroorzaken dan zal volgens cultureel antropologen meer rekening gehouden moeten worden met lokale aspecten. Daarnaast wordt kleuteronderwijs door onderwijskundigen gezien als een belangrijke stimulans in deze ontwikkeling. Zo zou het bevorderlijk zijn voor de doorstroom naar basisonderwijs waardoor het de kansen in het onderwijs vergroot.

De bestaande literatuur geeft al een beeld van hoe de onderwijssituatie van de Basarwa eruitziet. Om in dit onderzoek tot een bredere en nieuwe benadering te kunnen komen van de ervaringen en de problemen in het onderwijs van Basarwa rondom Serowe, is een interdisciplinaire aanpak noodzakelijk. Daarom zijn de verschillende visies en concepten met betrekking tot (kleuter)onderwijs -zoals genoemd in het theoretisch kader- in dit onderzoek met elkaar verbonden. Zo wordt onderzocht of het kleuteronderwijs van Bokopano Kids -dat zoveel mogelijk rekening houdt met de lokaliteit en de (school)omstandigheden van de Basarwa (waar cultureel antropologen naar streven)- leidt tot ontwikkeling in het verdere onderwijs (wat sociologen en onderwijskundigen stellen). Om deze drie disciplines en

theorieën met elkaar te kunnen integreren is er een nieuw concept ontstaan: ‘glocal (kleuter)onderwijs.

Bokopano Kids is namelijk met een westerse insteek opgericht -een globale en dominante vorm van onderwijs- maar probeert gebruik te maken van lokale aspecten van de Basarwa gemeenschap rondom Serowe. Zo streeft het rekening te houden met hun de omstandigheden en achtergrond, evenals met de moeilijkheden die zij ervaren in het onderwijs. Door de verweving van globale en lokale aspecten in het kleuteronderwijs -die in de case Bokopano Kids een vorm van ‘glocalisation’ laat zien- komt de interdisciplinariteit van dit onderzoek naar voren. Dit noemen wij ‘glocal’ (kleuter)onderwijs en tijdens dit onderzoek wordt gekeken op welke manier deze vorm van onderwijs tot verbetering in de onderwijskansen voor Basarwa kinderen rondom Serowe kan leiden. Door dit nieuwe concept worden theorieën en concepten uit verschillende disciplines met elkaar verbonden. Vanuit de sociologie gaat het hierbij om ‘de wereldwijde verspreiding van de westerse vorm van onderwijs’ en vanuit de antropologie gaat het over ‘het rekening houden met de lokaliteit’. Vanuit de onderwijskunde wordt het concept ‘kleuteronderwijs’ hier bij betrokken. Door de verbinding van deze concepten biedt dit onderzoek nieuwe inzichten op de onderwijskansen van Basarwa kinderen (rondom een stad).

3. Probleemstelling

3.1 Doelstelling

Zoals in het theoretisch kader besproken, ondervinden veel Basarwa kinderen moeilijkheden in het huidige onderwijssysteem van Botswana en zijn de uitvalcijfers hoog (le Roux, 2002; Wagner, 2006; Sekere, 2011). Meer dan de helft van de Basarwa kinderen rondom Serowe gaat niet of niet geregeld naar school. Kleuteronderwijs en het rekening houden met de omstandigheden van deze kinderen zou -volgens de onderwijskundigen en cultureel antropologen- bij kunnen dragen aan de onderwijskansen van deze kinderen. Met dit onderzoek wordt getracht de invloed van 'glocal' (kleuter)onderwijs op de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe vanuit lokaal perspectief in kaart te brengen. Het doel van dit onderzoek is dan ook om in beeld te brengen of 'glocal' (kleuter)onderwijs –dat gegeven wordt bij Bokopano Kids- de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe kan verbeteren. Hierbij wordt er gekeken naar de huidige schoolomstandigheden waarbij een combinatie te zien is van de westerse vorm van onderwijs en de lokaliteit.

Aan de hand van een casestudie van het kleuteronderwijs bij Bokopano Kids wordt onderzocht wat de visie van de Basarwa zelf is op hun kansen in het onderwijs. Dit kan aanvulling bieden op westerse gedachten over moeilijkheden van minderheidsgroepen in het onderwijs. Door het concept 'glocal' (kleuter)onderwijs worden visies uit verschillende disciplines in dit onderzoek gecombineerd. Hierdoor wordt er nieuw licht geworpen op de onderwijssituatie van Basarwa en hopen wij dat het bij kan dragen aan verbetering van hun onderwijskansen. Vanuit de genoemde disciplines is er wel al onderzoek gedaan naar onderwijs voor Basarwa kinderen. Toch is er amper geschreven over de problemen in en ervaringen van (kleuter)onderwijs vanuit hun eigen perspectief en over de invloed van de stad hierop. Daarnaast is er nog geen onderzoek gedaan naar (kleuter)onderwijs waarbij de lokaliteit mee wordt genomen, zoals het geval is bij Bokopano Kids.

3.2 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag binnen dit onderzoek is: *Welke invloed heeft 'glocal' (kleuter)onderwijs - vanuit het perspectief van de Basarwa- op de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe?* Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden wordt er gebruik gemaakt van vijf deelvragen.

Deelvraag 1: Hoe zien de levensomstandigheden van de Basarwa rondom Serowe, onder invloed van de moderniteit, er vandaag de dag uit?

Met deze deelvraag wordt er aan de hand van observaties en interviews getracht een beeld te schetsen van de situatie waarin de Basarwa rondom Serowe leven. Omdat bestaand onderzoek naar Basarwa (in het onderwijs) verouderd is, is het in kaart brengen van de situatie op dit moment noodzakelijk als start van dit onderzoek. Daarnaast heeft bestaand onderzoek op andere locaties plaatsgevonden, waardoor het belangrijk is op een rijtje te hebben hoe deze situatie er uit ziet. Hierbij wordt er gekeken naar de leefomstandigheden in de buurten rondom de stad, zoals huisvesting, omgeving en gezondheid. Daarnaast zal er ook gekeken worden naar de invloed van de stad, zo zal er gekeken worden naar de eventuele mix tussen traditionele gebruiken en moderne ontwikkelingen. Deze deelvraag heeft een beschrijvende functie, om een actueel en accuraat beeld te schetsen van de huidige levensomstandigheden van de Basarwa rondom de stad Serowe.

Deelvraag 2: Hoe ziet de huidige onderwijssituatie van de Basarwa rondom Serowe er uit?

Naast de leefomstandigheden van de Basarwa is het ook van belang een beeld te schetsen van de huidige onderwijssituatie van de Basarwa kinderen rondom Serowe. Dit wordt beschreven aan de hand van observaties en interviews met verschillende respondenten. Er wordt ingegaan op het huidige onderwijssysteem van Botswana. Aangezien kleuteronderwijs privé geregeld is, waardoor Basarwa kinderen hier niet naar toe kunnen en de meeste kinderen ook niet naar de middelbare school gaan, wordt er in deze deelvraag vooral gefocust op het basisonderwijs. Daarnaast wordt de onderwijsdeelname van de Basarwa kinderen besproken en de moeilijkheden die zij in het onderwijs ervaren. In welke mate 'glocal' onderwijs terug te zien is in het openbare onderwijs rondom Serowe wordt ook in deze deelvraag besproken.

Deelvraag 3: Welke betekenis geven verschillende actoren binnen de Basarwa gemeenschap aan (kleuter)onderwijs ?

Deze deelvraag is van belang voor het beantwoorden van de hoofdvraag omdat het de betekenis van onderwijs vanuit het perspectief van de Basarwa belicht. In het theoretisch kader is er westerse literatuur gebruikt om de visies op onderwijs uiteen te zetten. Zo wordt onderwijs vaak vooral gezien als dé vorm van ontwikkeling. Mensen van de Basarwa gemeenschap rondom Serowe zouden hier hun eigen ideeën over kunnen hebben. Hierdoor is het relevant voor het onderzoek hier achter te komen. In deze deelvraag wordt uit interviews en observaties bestudeerd hoe er lokaal -vanuit het oogpunt van de Basarwa en hun docenten- op verschillende manieren betekenis wordt gegeven aan (kleuter)onderwijs.

Deelvraag 4: Wat ervaren verschillende actoren als de achterliggende oorzaken van de hoge schooluitval onder Basarwa rondom Serowe?

Zoals benoemd in het theoretisch kader worden in de literatuur verschillende mogelijke oorzaken van schooluitval onder Basarwa beschreven. Deze deelvraag onderzoekt wat verschillende actoren rondom Serowe als oorzaken van de hoge schooluitval onder de Basarwa ervaren. Er wordt op allerlei problemen die de Basarwa ondervinden in het onderwijs ingegaan. Het is van belang dit te achterhalen om een beeld te schetsen van de onderwijskansen voor Basarwa kinderen en zo dus de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Ook zal inzicht in de moeilijkheden en problemen van Basarwa in het onderwijs er voor kunnen zorgen dat er in de toekomst passende maatregelen kunnen worden genomen om deze belemmeringen te verminderen.

Deelvraag 5: Hoe hebben de kinderen die in het afgelopen decennia naar Bokopano Kids zijn geweest, hun ouders en docenten, het geboden 'glocal' kleuteronderwijs ervaren? Met deze vraag gaan wij in op de case Bokopano Kids. Er wordt onderzocht op welke manier er bij Bokopano Kids sprake is van 'glocal' kleuteronderwijs en hoe de respondenten deze vorm van onderwijs -en de mogelijkheid tot kleuteronderwijs- hebben ervaren. Daarnaast wordt gekeken in hoeverre -volgens de verschillende respondenten- het de start in het basisonderwijs en de verdere schoolgang voor Basarwa kinderen heeft beïnvloed. Uiteindelijk dragen deze beschrijvingen en ervaringen van Bokopano Kids bij aan beantwoording van de vraag welke invloed kleuteronderwijs heeft op de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe.

3.3 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

In de bestaande literatuur over onderwijs voor minderheidsgroepen in ontwikkelingslanden - zoals de Basarwa rondom Serowe- is een tegenstelling te zien. Zo wordt het onderwijs door veel cultureel antropologen gezien als een westerse opgelegde vorm. Terwijl deze vorm van (kleuter)onderwijs door veel sociologen en onderwijskundigen juist als dé manier van ontwikkeling wordt gezien. Dit onderzoek wordt gekaderd binnen dit debat en kijkt naar de combinatie van de globale vorm van (kleuter)onderwijs waarbij rekening gehouden wordt met de lokaliteit. Doordat dit onderzoek de verschillende visies met elkaar verbindt draagt het bij aan het debat binnen de literatuur. Deze verbinding biedt namelijk nieuwe inzichten over de onderwijssituatie van de Basarwa en laat zien of de vorm van 'glocal' (kleuter)onderwijs bij kan dragen aan de onderwijskansen van deze groep. Dit onderzoek draagt niet alleen bij aan de literatuur met betrekking tot de Basarwa maar zou ook nieuwe ideeën kunnen bieden over onderwijskansen voor minderheidsgroepen in ontwikkelingslanden elders ter wereld. Naast dat dit onderzoek vernieuwend is-door de verschillende visies te integreren- is bestaand

onderzoek veelal verouderd en vond het plaats in een andere omgeving. Namelijk op meer afgelegen gebieden, zoals kleine dorpjes rondom de woestijn of op het platteland. Dit onderzoek vindt plaats aan de rand van een stad -Serowe- waardoor andere aspecten naar boven zouden kunnen komen door invloed van de moderniteit van een stad. Door de vervlechting van moderne en lokale aspecten zou dit niet alleen in de vorm van onderwijs terug te zien kunnen zijn maar ook in de manier waarop de Basarwa in de huidige Botswanaanse maatschappij leven.

Daarnaast is er in de literatuur weinig geschreven vanuit het perspectief van de Basarwa zelf. In dit onderzoek wordt het perspectief van de Basarwa beschreven door te achterhalen wat zij zelf van het onderwijs vinden. Het laat hun visie zien over hun levensomstandigheden, hun onderwijssituatie, de betekenis die zij aan onderwijs geven en de problemen die zij ervaren binnen de huidige vorm van onderwijs. Daarnaast laat dit onderzoek hun mening horen over kleuteronderwijs voor Basarwa rondom Serowe, en of dit volgens hen tot betere onderwijskansen leidt. Hierdoor kan een meer recent, lokaal en volledig beeld geschetst worden over de omstandigheden van Basarwa met betrekking tot onderwijs.

Dit onderzoek heeft een grote maatschappelijke relevantie voor (kleuter)onderwijs voor gemarginaliseerde groepen in ontwikkelingslanden. De VN stelt namelijk dat ieder kind ter wereld recht heeft op onderwijs en dit is bijvoorbeeld bij de Basarwa gemeenschap rondom Serowe niet het geval. Inzicht in hoe hun situatie er voor staat en wat de moeilijkheden voor hen in het onderwijs zijn, kan wijzen op nieuwe inzichten in het onderwijs waardoor hun onderwijskansen verbeterd kunnen worden. Dit kan ook voorbeelden bieden voor andere minderheidsgroepen elders ter wereld. Daarnaast start de overheid van Botswana in 2017 met het invoeren van openbaar kleuteronderwijs voor ieder kind. Het is daarom relevant te achterhalen -aan de hand van de case van Bokopano Kids- in hoeverre en op welke manier kleuteronderwijs de kansen in het basisonderwijs voor Basarwa kinderen rondom Serowe gemakkelijker maakt, want zodra kleuteronderwijs landelijk openbaar gemaakt wordt krijgen de Basarwa kinderen rondom Serowe hier ook mee te maken. De gevonden resultaten tonen aan hoe de Basarwa (kleuter)onderwijs ervaren en of het volgens hen bijdraagt aan de toegang tot basisonderwijs en aan het verdere verloop in het onderwijs. Hierdoor zou dit onderzoek aanvullende informatie kunnen bieden voor het kleuteronderwijsprogramma dat in Botswana op dit moment gevormd wordt, en vanuit het perspectief van de Basarwa zelf laten zien wat zij nodig hebben om de onderwijskansen te verbeteren.

4. Methode

4.1 Onderzoeksstrategie

In dit onderzoek naar de invloed van ‘glocal’ (kleuter)onderwijs op onderwijskansen staat het perspectief van de Basarwa rondom Serowe centraal. Aangezien de bestaande literatuur over onderwijskansen van Basarwa kinderen veelal westers is, is het van belang de achterliggende betekenis die de Basarwa zelf aan (kleuter)onderwijs geven en hun belevingswereld in kaart te brengen. Dit onderzoek tracht te begrijpen welke invloed ‘glocal’ (kleuter)onderwijs - vanuit het perspectief van de Basarwa- op de onderwijskansen van de Basarwa kinderen rondom Serowe heeft. Deze leidende vraag in het onderzoek zal door middel van kwalitatief onderzoek beantwoord worden. Zoals reeds besproken vormt de Basarwa een gemarginaliseerde groep in de omgeving rondom Serowe. Om de achterliggende betekenis van een gemarginaliseerde groepen te ontdekken en deze stam te kunnen bereiken blijkt kwalitatief onderzoek volgens Hutton (2005) het meest waardevol. Daarnaast is er gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksstrategie, omdat dit onderzoek naast betekenissen en ervaringen ook opzoek is naar details van de beleving van onderwijs. Deze komen in een kwalitatieve methoden naar voren door het gebruik van diepte-interviews. Bij dit onderzoek is het niet de bedoeling een meting te doen, zoals een kwantitatieve methoden verlangt. Het is de bedoeling een diepgaande analyse te geven van de betekenis en ervaringen van de Basarwa gemeenschap rondom Serowe.

Op basis van de gevonden data kan er theorie worden gevormd, waardoor er sprake zal zijn van een inductieve analyse. In het onderzoek wordt niet gezocht naar bepaalde (vooraf bedachte) constructen maar de data wordt kwalitatief geïnterpreteerd. Vervolgens zou deze interpretatie omgezet kunnen worden naar een theorie (Bryman, 2012). Met dit onderzoek wordt getracht nieuwe inzichten te bereiken over de onderwijskansen van Basarwa. Op die manier kunnen er in de resultaten nieuwe aspecten -die nog niet zijn genoemd in eerder onderzoek- aan het licht gebracht worden. Deze nieuwe concepten zouden iets kunnen toevoegen aan de bestaande literatuur over Basarwa kinderen in het onderwijs.

De bijbehorende epistemologie die bij deze onderzoeksvraag past is het interpretivisme. In dit onderzoek wordt er vanuit gegaan dat er achter de gevonden data een dieperliggende betekenis te achterhalen is (Bryman, 2012). Daarbij is het van belang dat de data vanuit het perspectief van de Basarwa geïnterpreteerd wordt en deze niet als meetbare kennis beschouwd wordt. Doordat dit onderzoek tracht ervaringen en betekenissen van de Basarwa aan het licht te brengen zou hun onderwijssituatie beter begrepen kunnen worden.

Hiervoor worden aspecten van de culturele, sociale en economische context van de Basarwa meegenomen. De bijbehorende ontologie die in dit onderzoek gehanteerd wordt is het constructivisme. Dit stelt dat de wereld constant in verandering is en dat sociale actoren hier betekenis aan geven door middel van sociale interactie. Dit is bij dit onderzoek ook het geval omdat ervanuit wordt gegaan dat de betekenis die Basarwa aan onderwijs geven altijd in verandering is. De Basarwa rondom Serowe creëren namelijk hun eigen kijk op de wereld door de ervaringen die zij in hun leven hebben en de omgang met anderen (Bryman, 2012).

4.2 Onderzoeksdesign

Om aan het licht te brengen hoe Basarwa ervaren of ‘glocal’ kleuteronderwijs invloed heeft op hun onderwijskansen wordt er in dit onderzoek gekeken naar de achterliggende betekenissen en ervaringen van Basarwa. Om dit te onderzoeken wordt er gekeken naar de ‘case’ Bokopano Kids in de praktijk. Er is maar één Bokopano Kids op de wereld, waardoor dit een uniek object is waar diep op ingegaan wordt. Dit zorgt vanzelfsprekend voor een onderzoek met een casestudy design (Bryman, 2012). Er worden geen verschillende kleuterscholen met elkaar vergeleken, wel worden er binnen de case van Bokopano Kids verschillende perspectieven van betrokkenen opgenomen in het design. De meerwaarde van dit design is dat er specifiek en diep ingegaan kan worden op de case Bokopano Kids. Hierdoor kunnen nieuwe ideeën ontstaan en eventuele aanbevelingen geven worden. Een beperking van dit design is dat het één case betreft, waardoor het context gevoelig kan zijn en niet overal te generaliseren is (Bryman, 2012).

4.3 Onderzoeksmethoden

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is het van belang het perspectief van de Basarwa op kleuteronderwijs en de betekenis die zij er aan geven te begrijpen. Hiervoor worden verschillende onderzoeksmethoden gebruikt, waardoor er een verscheidenheid aan data ontstaat. Dit zal de geldigheid van de onderzoeksresultaten vergroten.

Participerende observatie vormt de leidende methode in dit onderzoek. Hierbij wordt geobserveerd in het veld om informatie te verzamelen. De school Bokopano Kids, hun leefomgeving en de lokale basisscholen waar kinderen na Bokopano Kids naar toe gaan worden gebruikt als onderzoekssituatie. Omdat wij drie maanden lang onderzoek doen op locatie zullen we bij het dagelijkse leven van de Basarwa in het (kleuter)onderwijs betrokken zijn. Daarnaast zullen wij proberen een band op te bouwen met de Basarwa stam en met de mensen die betrokken zijn met Bokopano Kids. Hiervoor is het noodzakelijk dat wij een

betrokken houding opstellen. Daarvoor zullen wij zo veel mogelijk aanwezig zijn bij activiteiten die te maken hebben met schoolgang van de Basarwa. Er wordt daarbij getracht de situatie van de Basarwa zo min mogelijk te verstoren. Doordat wij mee participeren in de Basarwa gemeenschap is het mogelijk de data gedetailleerd in kaart te brengen en het in hun context te interpreteren. Hierdoor proberen wij een volledig beeld te krijgen van hun omstandigheden rondom het onderwijs. Hiervoor is een tijd- en arbeidsintensief onderzoek noodzakelijk.

Een andere belangrijke methode die in dit onderzoek centraal staat is het afnemen van semigestructureerde diepte-interviews. De interviews zullen worden afgenomen in de gebieden Mokolojwana, Metsemeswue en Tidimalo, rondom Serowe waar de Basarwa stam leeft en Bokopano Kids gevestigd is. De taalbarrière zal een grote moeilijkheid zijn tijdens het afnemen van de interviews. Doordat de schooluitval zo hoog is rondom Serowe spreken er weinig Basarwa goed Engels. Kinderen die wel naar school gaan leren de Engelse taal op school, waardoor met de wat oudere kinderen die nog op school zitten simpele conversaties in het Engels te voeren zijn. Om de interviews af te kunnen nemen maken wij gebruik van een tolk. Hierdoor kunnen wij met alle respondenten diep in gaan op alle onderwerpen in het Setswana en kent hij de weg in Metsemeswue, Mokolojwana en Tidimalo. Het nadeel aan een tolk is dat woorden en zinnen anders vertaald kunnen worden naar het Engels en dat er een grote invloed van interpretatie meespeelt in de vertaling. Toch is het voor ons onderzoek van belang dat Basarwa zich in hun eigen taal kunnen uitdrukken.

De interviews bevatten vooraf opgestelde vragen (bijlage twee). Deze opgestelde vragen zullen wel de nodige speling bevatten, zodat er ruimte is om vragen toe te voegen afhankelijk van de context, de respondenten, de deelonderwerpen en de wijze waarop het gesprek verloopt. De interviews zijn dus flexibel, zodat wij door kunnen vragen over een bepaald onderwerp zodra dat nodig lijkt te zijn of wanneer er meer informatie in een antwoord lijkt te schuilen. De interviews worden bij Basarwa kinderen en hun ouders en docenten afgenomen om een compleet beeld te kunnen krijgen. De interviews in combinatie met langdurige participaties zullen onze kennis over de Basarwa gemeenschap rondom Serowe vergroten. De interviews zijn noodzakelijk om de belevenissen en de betekenisgeving van de Basarwa aan het (kleuter)onderwijs te begrijpen en de problemen die zij ondervinden in het onderwijs van hen te horen. Op deze manier zal er ontdekt worden of de stam het kleuteronderwijs van Bokopano Kids als een verbetering van de onderwijskansen ervaart. En zo ja, welke aspecten voor hen van belang zijn, en welke betekenis zij geven aan dit kleuteronderwijs. Deze interviews helpen gedetailleerde data te verzamelen over de Basarwa

en diepere betekenissen naar boven te halen.

Bij de jongste kinderen van Bokopano Kids -dus de kleuters die op dit moment naar Bokopano Kids gaan of de kleuters die onlangs naar Bokopano Kids zijn geweest- zal het moeilijk zijn diepte interviews toe te passen. Hiervoor zullen visuele methoden gebruikt worden. De kinderen zullen gevraagd worden tekeningen te maken van hun schoolbelevingen, zoals wat ze leren en wat ze leuk vinden aan school. Hiermee proberen wij de ervaringen en betekenissen die kinderen door tekeningen weergeven te achterhalen. Daarnaast bevordert deze methode de participatie van de kinderen in ons onderzoek, omdat zij zich op deze manier kunnen uitdrukken in plaats van enkel met woorden. Dit geeft ons de mogelijkheid aspecten te achterhalen die voor kinderen moeilijk met woorden te beschrijven zijn, maar met plaatjes wel weergegeven kunnen worden. Hierdoor zal dit onderzoek de ideeën van de kinderen op een andere manier mee kunnen nemen (Ansell, 2005).

4.4 Operationalisering

In de operationalisering kunnen er vier hoofdconcepten onderscheiden worden. Het eerste hoofdconcept is 'onderwijskansen'. Dit wordt gezien als de kansen van een individu in het onderwijs. In dit onderzoek is er voor gekozen dit begrip te operationaliseren door het op te splitsen in twee dimensies: de start op de (basis)school en het verdere schoolverloop. De eerste dimensie is 'de start op de (basis)school'. Aan de hand van het theoretisch kader zijn de volgende indicatoren bij deze dimensie gekozen: toegang/mogelijkheid tot onderwijs, locatie, voorbereiding, schooluitgaven, taal-cultuur barrières, zelfvertrouwen en discriminatie (Wagner, 2006; Hays, 2011; Mogwe, 1992). De tweede dimensie is 'het verloop van de verdere schoolgang'. Dit is onderzocht aan de hand van de schooluitval, de prestaties, de stimulering van docenten, de ervaring van het lesniveau, de omgang met klasgenoten en de betrokkenheid van ouders (Sekere, 2001).

Het tweede hoofdconcept in dit onderzoek is 'glocal(kleuter)onderwijs'. Dit concept kan worden opgesplitst in twee dimensies, namelijk 'moderne invloeden in (kleuter)onderwijs' en 'lokale invloeden in (kleuter)onderwijs'. De indicatoren die wij hierbij gebruiken zijn: het lesmateriaal, de invloed van de stad, de manier van lesgeven, de afkomst van docenten, de rekening die er gehouden wordt met de omstandigheden van kinderen, de omgeving en locatie van de school en de rekening die er gehouden wordt met cultuur en taal (Sekere, 2011; Ansell, 2005).

Het derde hoofdconcept is 'betekenisgeving aan (kleuter)onderwijs'. Dit wordt verdeeld in twee dimensies, namelijk 'als positief' of 'als negatief'. Om te onderzoeken of

mensen een positieve betekenisgeving aan onderwijs geven kijken wij of ze het ervaren als economische ontwikkeling, sociale ontwikkeling en persoonlijke groei. Specifiek voor kleuteronderwijs komt er de indicator ‘als voorbereiding op de basisschool’ bij. De dimensie ‘als negatief’ onderzoeken wij de indicatoren: normen en waarden die niet aansluiten, afbreuk van de traditionele cultuur, westerse oplegging (Pridmore 1995; Ansell, 2005).

Het laatste hoofdconcept dat in dit onderzoek gebruikt wordt is ‘oorzaken schooluitval’ en kan worden opgedeeld in vier dimensies. De eerste dimensie is ‘sociale oorzaken’. Deze hebben wij onderzocht door te kijken naar discriminatie, gender, zelfvertrouwen, voorbeelden van anderen, betrokkenheid van ouders, opleidingsniveau van ouders, stimulans van leraren en de omgang met klasgenoten. De volgende dimensie is ‘culturele oorzaken’. Deze is onderzocht aan de hand van de volgende indicatoren: taal, normen en waarden, belang van onderwijs, traditionele gebruiken. De derde dimensie is ‘economische oorzaken’, deze is onderzocht aan de hand van de banen van mensen, de overheidssteun, de ongelijkheidservaring, het gebrek aan schoolgeld en het gebrek aan geld voor schoolbenodigdheden. De laatste dimensie van het concept ‘oorzaken schooluitval’ is ‘gezondheidsorzaken’, deze is verdeeld in de indicatoren ziekten, het tekort aan voeding, alcoholgebruik, drugsgebruik en tienerzwangerschap (Pridmore, 1995; Wagner, 2006; Boyden, 1991; Sekere, 2011; Boutayeb, 2009; Good 1999; Ijzendoorn & Juffer, 2008; Ikeya, 2001; Haze, 2011).

4.5 Respondenten en Locatie

Bij dit onderzoek worden semigestructureerde diepte-interviews afgenomen. Deze worden allereerst bij kinderen die Bokopano Kids kleuteronderwijs volgen of gevolgd hebben afgenomen. Om een representatieve respondentengroep te krijgen wordt gestreefd dertig (oud)leerlingen te interviewen die de afgelopen decennia kleuteronderwijs van Bokopano Kids gevolgd hebben. Hierna zal blijken of er eventueel nog meer interviews nodig zijn. Deze respondentengroep bestaat uit: Basarwa jongens en meisjes in en rondom Serowe, tussen de leeftijd van vier tot zestien jaar oud. Er is voor deze categorie gekozen omdat dit de kinderen bevat die naar Bokopano Kids zijn geweest of er nu onderwijs volgen. Deze kinderen zijn óf doorgestroomd in het onderwijs, óf door omstandigheden gestopt met school. Naast het interviewen van kinderen worden er ook andere respondenten gebruikt, namelijk: de hoofddocent van Bokopano Kids, de project manager van Bokopano Kids, maatschappelijk werkers in de omgeving van de Basarwa en de docenten en schoolhoofden van twee basisscholen waar de kinderen van Bokopano kids veelal naar doorstromen. Ook wordt er

gestreefd rond de twintig ouders en/of verzorgers van de kinderen die naar Bokopano Kids gaan of zijn geweest te interviewen. Het gaat hierbij om zowel moeders als vaders (of verzorgers/grootouders) uit de Basarwa stam in en rondom Serowe. Voor deze doelgroep is gekozen, omdat ouders een belangrijke rol spelen in het motiveren en stimuleren van de schoolgang van de kinderen.

Deze respondentengroep biedt diverse perspectieven op de ervaringen en problemen van Basarwa kinderen in het (kleuter)onderwijs. Er is voor deze respondentengroep gekozen omdat zij een goede indruk zouden kunnen geven over de ervaringen met het kleuteronderwijs en de onderwijskansen van de Basarwa kinderen. Omdat de ouders van één van de onderzoekers tien jaar geleden de Bokopano Kids school opgericht hebben is directe toegang tot de kleuterschool mogelijk, evenals het contact met leerlingen en docenten. Het interviewen van oud-leerlingen van Bokopano Kids en hun ouders zal lastiger zijn, vooral omdat hun huidige locatie niet altijd bekend is.

Voor de werving van respondenten maken wij gebruik van ‘convenience sampling’, waar wij via ons sociale netwerk in Serowe toch aan deze respondenten kunnen komen. Hierbij wordt geprobeerd een diverse groep respondenten te bereiken. Zodra het onderzoek begint is er namelijk contact met een kleine groep, onder andere de docenten van Bokopano en de huidige kinderen van Bokopano. Omdat de docenten en kinderen van Bokopano Kids ook tot de Basarwa stam rondom Serowe behoren, weten zij waar de meeste families zich bevinden. Hierdoor kunnen wij met hen langsgaan om de families te ontmoeten. Hierbij wordt dan ook gebruik gemaakt van ‘snowball-sampling’. Via via hopen wij zo aan voldoende respondenten te komen (Bryman, 2012). Het lijkt ons niet mogelijk om alle kinderen op te sporen omdat kinderen vaak niet altijd meer bij hun ouders wonen, maar bijvoorbeeld bij tantes, ooms of verdere familie leden elders intrekken. Daarom hebben wij de keuze gemaakt naar dertig leerlingen te streven.

Het onderzoek vindt volledig plaats in de stad Serowe in Botswana. Serowe kent ongeveer zestig duizend inwoners, waardoor het één van de grootste steden in het land is. Het vormt de hoofdstad van de provincie ‘Central District’. Serowe is een uitgestrekte stad, met veel rurale gebieden buiten het centrum. In één van deze buitenwijken -Makolojwana- ligt de kleuterschool Bokopano Kids. De school bevindt zich op een omheind erf, met twee klaslokalen, een keuken, een toilet (een hokje met een gat) en een klein kantoor. Ook is er buiten een afdak met daaronder banken die als extra onderwijsplek, voor bijeenkomsten met ouders, vergaderingen of als speelplaats uit de zon wordt gebruikt. Kleuters uit de drie wijken -Tidimalo, Metsemeswue en Mokolojwana- komen naar de school. Vanaf daar is het

maximaal een half uur lopen. De school is een opvang voor Basarwa kleuters die normaliter niet de mogelijkheid hebben kleuteronderwijs te volgen. Het onderzoek zal voornamelijk op deze school plaatsvinden. Interviews met ouders, (oud)leerlingen en docenten worden of op het erf van Bokopano Kids gehouden of in de omliggende wijken bij de respondenten thuis. Ook zullen wij de basisscholen waar kinderen van Bokopano Kids naar toe gaan, gebruiken als locatie voor interviews en observaties.

4.6 Dataverwerking en data-analyse

Al de afgenomen interviews worden opgenomen met een mobiele telefoon, hier wordt van tevoren toestemming voor gevraagd. Achteraf zullen deze interviews getranscribeerd worden. Hierbij zullen wij de Engelse interviews vertalen naar het Nederlands. Met de vooraf opgestelde codes op basis van het theoretische kader en de participerende observaties wordt de gevonden data gecodeerd. Het codeerschema (bijlage drie) lijkt op het vooraf opgestelde operationaliseringschema (bijlage één), maar er zijn een paar belangrijke veranderingen te zien. Zo bleek uit de interviews en observaties dat er nog andere aspecten -dan genoemd in het theoretisch kader- een grote rol spelen in het leven van de Basarwa rondom Serowe. Deze worden benoemd in het onderzoeksproces in het resultaten hoofdstuk en zijn terug te zien in het codeerschema. Er wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van ‘grounded theory’, hierdoor zullen codes geanalyseerd worden, waarbij er continu terug gekeken wordt naar de methode en het theoretisch kader (Bryman, 2008).

4.7 Ethische kwesties

In dit onderzoek wordt zoveel mogelijk geprobeerd met betrokkenen van Bokopano Kids te spreken. Contact met docenten zal niet moeilijk zijn, evenals de projectmanager, de oprichters en de plaatselijke maatschappelijk werkers die veel contact hebben met de Basarwa. Echter, interviews met ouders en kinderen kan lastiger zijn. Wij zullen hun opzoeken en vragen met ons te willen praten. Zodra respondenten er voor kiezen mee te werken, is er sprake van vrijwillige participatie. Voorafgaand aan ieder interview wordt toestemming gevraagd voor opname van de sessie. Ook zullen wij het doel van dit onderzoek inleiden en vertellen wat er met de informatie gedaan wordt. In het gehele stuk blijven de respondenten ten allertijden anoniem, zodat de respondenten geen nadelige gevolgen door de interviews kunnen ervaren. Er zal ook uitgelegd worden dat zodra een respondent zich niet prettig voelt niet alle vragen beantwoord hoeven te worden en dat stoppen altijd mogelijk is. Hierdoor wordt er rekening

gehouden met mogelijke ethische bezwaren en zal iedere respondent op een eerlijke manier bijdragen aan het onderzoek.

Een groot obstakel in ons onderzoek is dat wij als twee blanke vrouwen onderzoek doen in een omgeving waar amper blanke mensen wonen. Hierdoor vallen wij op en worden wij anders behandeld omdat de respondenten weten dat wij niet dezelfde achtergrond hebben als zij. Wij zouden hierdoor in een positie van superioriteit geplaatst kunnen worden -als blanke Europeanen- wat gevolgen kan hebben voor de betrouwbaarheid van het onderzoek. Er is geen garantie voor volledige betrouwbaarheid binnen de interviews omdat Basarwa mogelijk beïnvloed kunnen worden door ons als interviewers. Respondenten zouden namelijk gewenste antwoorden kunnen geven. Dit heeft ook te maken met het feit dat veel van de betrokkenen van Bokopano Kids weten dat wij dicht bij de oprichters van de school staan. Dit zal kunnen leiden tot terughoudendheid in kritiek ten aanzien van het project. Dit kan moeilijk te omzeilen zijn, maar door het gebruik van meerdere methoden proberen wij de betrouwbaarheid te verhogen.

Om de bias zo klein mogelijk te houden zullen we strategisch om moeten gaan met de balans tussen observaties en interviews, en de juiste vragen moeten stellen om achterliggende betekenissen en ervaringen naar boven te halen. Het kan in ons voordeel werken als wij zelf een vertrouwensrelatie opbouwen met de leden van de Basarwa gemeenschap, waarbij geen valse voorstellingen en verwachtingen gegeven worden. Op deze manier kan het mogelijk zijn zo helder mogelijk de ervaringen en betekenissen van Basarwa in het onderwijs rondom de stad Serowe in kaart te brengen en te interpreteren. Doordat Lotte het project Bokopano Kids, de oprichters en betrokkenen persoonlijk kent biedt dit ons toegang tot de respondenten, maar zal het voor haar moeilijk zijn ten aller tijden objectief tegen de case aan te kijken. Dit vanwege de mogelijke vooroordelen en verwachtingen die zij al heeft over Bokopano Kids en de Basarwa. Aangezien Marijne het project van te voren niet kende kan de objectiviteit in onderzoek bewaakt worden. Door beide een lange tijd mee te participeren in de Basarwa gemeenschap rondom Serowe en alle informatie zo objectief en zo kritisch mogelijk te bekijken proberen wij de bias te verminderen. Hierdoor kunnen er in dien nodig ook kanttekeningen bij het ‘glocal’ (kleuter)onderwijs van Bokopano Kids geplaatst worden.

5. Resultaten

5.1 Onderzoeksproces

Het werven van respondenten is een stuk makkelijker gegaan dan dat wij in eerste instantie hadden verwacht. De Basarwa gemeenschap verwelkomde ons namelijk met open armen en kinderen stonden in de rij om een interview met ons te ‘mogen’ doen. De interviews met docenten van openbare basisscholen waren soms wel lastig. Zij vroegen bijvoorbeeld vaak naar een bewijs dat wij onderzoek mochten doen in Botswana en wilden absoluut niet met hun naam en school benoemd worden in de resultaten. Dit omdat zij bang waren door overheidsinstanties aangesproken te worden. Daarnaast stelden docenten vaak dat ze niet over Basarwa kinderen mogen spreken omdat dit verboden is en ze hiervoor gestraft kunnen worden. Dit komt omdat de Botswanaanse overheid steng probeert op te treden tegen discriminatie. Toch lukte het om interviews bij docenten af te nemen en juist erg bruikbare informatie over Basarwa kinderen in het onderwijs van hen te verkrijgen. Uiteindelijk hebben wij een diverse groep respondenten kunnen interviewen die bestaat uit dertig kinderen tussen de vijf en vijftien jaar, eenentwintig ouders, twaalf docenten van twee verschillende openbare basisscholen en twee maatschappelijk werkers. Deze interviews varieerden van een kwartier (sommige kinderen waren verlegen om veel te vertellen) tot anderhalf uur. Daarnaast vonden veel informele gesprekken plaats -vooral met de maatschappelijk werkers- waaruit ook erg bruikbare informatie gehaald is.

De meeste interviews vonden plaats in de buurten waar de Basarwa wonen of op scholen waar de kinderen naar toe gaan. Het bleek vaak gemakkelijker de kinderen die wij zochten op school op te zoeken omdat wij soms niet wisten waar ze zich bevonden. Tijdens het interviewen zochten wij een rustige plek waar privé met de respondent gesproken kon worden, bijvoorbeeld in de schaduw onder een boom. De respondenten gaven ons dan een krukje of iets dergelijks waar we op konden zitten. Tijdens de interviews maakten wij gebruik van een tolk die de vragen en antwoorden vertaalde van Setswana naar Engels en andersom. De tolk is een student die wij via de maatschappelijk werkers in Serowe hebben leren kennen. Wij hebben voor deze tolk gekozen omdat hij beide talen goed beheerst en de omgeving kent. Om de tolk voor te bereiden op de interviews hebben wij hem ingelicht over het onderwerp en het doel van dit onderzoek. Doordat de tolk de gemeenschap graag wilde helpen, was hij erg gemotiveerd mee te werken aan dit onderzoek. Ondanks de motivatie van de tolk was het soms niet gemakkelijk te begrijpen wat een respondent precies bedoelde en wisten wij nooit zeker of de vertaling juist was. Daarnaast kwam het voor dat ouders ziek of onder invloed van

alcohol waren. Hierdoor was het soms mogelijk dat het interview er anders uitzag dan wij van te voren hadden verwacht. Antwoorden waren soms niet helemaal duidelijk en volledig. Desalniettemin is het beoogde aantal interviews ruim behaald en is hier voldoende en heel bruikbare informatie uitgekomen.

Naast de interviews vond de participerende observatie in totaal gedurende drie maanden plaats. Bijna iedere dag bezochten wij de woonomgevingen van de Basarwa, de openbare scholen of Bokopano Kids. Door mee te participeren in de alledaagse activiteiten - zoals mee eten, bij het vuur zitten, dansen, mee gaan naar school en lopen naar school- van de Basarwa leerden wij hun levensstijl en de gemeenschap persoonlijk kennen. Aangezien we door de gemeenschap open ontvangen werden, was het voor ons toegankelijk aan veel van deze activiteiten mee te doen. Hierdoor was het mogelijk de context te begrijpen en erg gedetailleerde informatie te verkrijgen. Daarnaast was dit een hele goede methode omdat sommige respondenten bepaalde antwoorden gaven in de interviews maar zich in het 'echte' leven hier niet naar gedroegen. Hierdoor vormen de observaties een belangrijke toevoeging aan de informatie die uit de interviews is gehaald.

Alle interviews zijn opgenomen met een mobiele telefoon en vervolgens getranscribeerd. Hierbij werden de interviews vertaald van het Engels naar het Nederlands. Bij het uitschrijven van de resultaten is er voor gekozen de respondenten niet bij hun naam te noemen, maar te beschrijven als jongen of meisje (met leeftijd en klas), als ouder en/of als docent. Hiermee is getracht de anonimiteit van de respondenten te bewaren. Er zijn in dit onderzoek geen noemenswaardige verschillen tussen jongens en meisjes in het onderwijs naar voren gekomen. Hier zou dieper op ingegaan kunnen worden in een vervolg onderzoek, maar droeg op dit moment niet bij aan de beantwoording van onze hoofdvraag. De leeftijd en de klas van kinderen is genoemd om een indicatie te geven van waar zij zich bevinden in het onderwijs. In de bijlage is een uitgebreid overzicht van deze respondentengroep te vinden (bijlage vier).

Uit de interviews en observaties bleken sommige aspecten uit het theoretisch kader niet naar voren te zijn gekomen. Zo gaf geen enkele respondent aan dat hij of zij onderwijs ervaart als een westerse oplegging of dat het tradities van de Basarwa afbreekt. Hier wordt in de resultaten dan ook niet over geschreven. Daarnaast zijn genderverschillen in het onderwijs niet naar voren gekomen. Zowel docenten, ouders als kinderen benoemde geen opmerkelijke verschillen tussen jongens en meisjes. Daarnaast bleek bij de Basarwa gemeenschap rondom Serowe vrijwel niemand de oude Khoisan taal nog te spreken, iedereen sprak in principe Setswana als eerste taal. Moeilijkheden met taal heeft toch een belangrijke invloed op de

schooluitval en moeilijkheden van Basarwa kinderen, omdat bleek dat veel kinderen een taalachterstand hebben in het Setswana, maar vooral in het Engels.

Naast deze aspecten uit het theoretisch kader die niet naar voren zijn gekomen in het onderzoek, zijn er ook belangrijke facetten die wij van tevoren niet in de literatuur -met betrekking tot Basarwa in het onderwijs- zijn tegengekomen. Dit was in de buurten te observeren maar werd ook door verschillende respondenten uitvoerig verwoord. Zo bleken er naast sommige verwachte oorzaken van schooluitval ook andere oorzaken een grote rol te spelen. De leefomstandigheden, de verwaarlozing van kinderen, de isolatie van de stam, de invloed van de stad, ouders en betrokkenen en de motivatie van de Basarwa blijken erg van belang. Naast de in het theoretisch kader genoemde ontwikkelingen die onderwijs zou bewerkstelligen, benoemde de Basarwa gemeenschap dat onderwijs ook bijdraagt aan de ontwikkeling voor de stam en als steun voor de familie fungeert. Deze toevoegingen wijken af van de operationalisering en zijn verwerkt in het codeerschema (bijlage drie). Met deze toegevoegde aspecten zijn aanvullende theoretische inzichten op de bestaande literatuur ontstaan.

5.2 Een leven zonder voorzieningen

5.2.1 De leefomstandigheden

De leefomstandigheden in de wijken rondom Serowe worden door de Basarwa zelf als slecht ervaren. De Basarwa wonen hier in hutjes van klei, waar vaak geen dak op zit. Er liggen overal losse spullen op de grond, zoals enkele schoenen, afval en glasresten. Mensen lijken hier niet om te geven, kinderen rennen overal rond, op blote voeten en met gescheurde kleding. De grond van de wijken is erg droog waardoor er weinig begroeiing is. Hierdoor is het voor de mensen niet mogelijk eten te verbouwen of vee te houden. Tijdens ons verblijf van drie maanden heeft het geen druppel geregend, terwijl dit in het regenseizoen was. Er is dan ook een groot water tekort in Botswana waardoor er soms een week geen water uit de kraan komt. De armste mensen (de Basarwa) lijden hier het meest omdat zij niet de mogelijkheid hebben elders water vandaan te halen, dit vormt voor hen een groot probleem. *‘We lijden hier, we hebben geen bescherming boven ons hoofd, geen wateraansluiting, we hebben niks’ (ouder).*

De Basarwa wonen met hun eigen stamgenoten samen in de buurten rondom Serowe. In deze buurten wonen bijna geen mensen van andere stammen. De meeste mensen zetten hun

hutje af, met een soort giftige struik waarvan mensen blind kunnen worden. Overdag komen de mensen samen bij een vuur, waar soms wat te eten of lokale alcohol bereid wordt. Iedereen in de samenleving wordt gezien als familie, waardoor de Basarwa zichzelf als een hechte gemeenschap beschrijven. Het is heel gebruikelijk dat vrouwen veel kinderen krijgen dus de meeste families zijn erg groot. Soms wonen er wel achttien mensen in een hutje. Veel kinderen groeien echter niet bij hun biologische ouders op, maar bij andere familieleden. Vele grootouders krijgen daardoor de verantwoordelijkheid voor de kinderen. Velen van hen vertelden ons dat ze moeilijkheden ervaren met hun ouderdom en het onderhouden van de kinderen. Zo vertelde een grootmoeder dat haar dochter weg is, ze weet niet waar heen en heeft haar al maanden niet gezien. Ze zorgt nu voor de jonge kinderen van haar dochter, maar kan ze niet in bad doen en aankleden omdat ze blind is.

Ondanks dat de buurten waar de Basarwa wonen dicht bij de stad Serowe liggen is er in de omgeving vrijwel niets te bekennen. Voor enige bedrijvigheid moeten de Basarwa minimaal een half uur lopen, naar de stad. Het is voor de meeste Basarwa heel moeilijk een vaste baan te vinden in de stad. Af en toe hebben ze een klusje, waar een klein beetje geld mee verdiend wordt. Deze klusjes worden in Botswana ‘pissjobs’ genoemd. Het zijn baantjes die de overheid veelal voor de Basarwa organiseert. De baantjes bevinden zich meestal op het platteland –de ‘cattle-post’- of bij de aanleg van wegen. Door deze baantjes komt het vaak voor dat ouders voor perioden wegtrekken, en anderen voor hun kinderen zorgen. De ‘pissjobs’ helpen Basarwa tijdelijk aan een klein inkomen, maar er is geen continue stroom van geld voor levensonderhoud. Bij ieder bezoek treffen wij families op de grond voor hun hutjes aan. Er lijkt weinig bedrijvigheid vanuit de Basarwa zelf te komen om een baan te vinden en om hun omstandigheden te verbeteren. De mensen vertellen dat het voor hen niet mogelijk is een baan te vinden of dat ze niet weten hoe ze dat moeten doen. Onder andere door deze werkloosheid is er te weinig geld om iedereen van de gemeenschap te verzorgen en van genoeg voeding te voorzien. Zo is er een gebrek aan zeep, water en eten.

‘Er is te weinig eten, meestal helpen de maatschappelijk werkers met eten, maar als ze er niet zijn dan hebben wij honger. Soms helpt een ‘pissjob’ maar anders moeten de kinderen het hebben van het eten dat ze op school krijgen’ (ouder).

Docenten van verschillende scholen vertellen dat de meeste Basarwa kinderen niet gewassen en onverzorgd naar school komen. Dit is vooral te zien aan hun kleding, die veelal gescheurd en vies is. De hygiëne in de leefgebieden van de Basarwa is niet optimaal. Zo is er gebrek aan

sanitair, zeep, water en vuilverwerking. Hierdoor vertellen veel respondenten dat ze problemen hebben met hun gezondheid. Veel Basarwa klagen over lichamelijke klachten, zoals hoesten en verkoudheid. Dit duidt vaak op ziekten als tuberculose of Hiv-Aids. Van oudsher maken de Basarwa gebruik van een traditionele dokter en geloven zij in middelen van de natuur om te genezen van ziekten. Respondenten vertellen dat zij tegenwoordig inzien dat voor ziekten als tuberculose en Hiv-Aids naar een ziekenhuis moet worden gegaan. Het geloof in moderne geneeskunde is onder de Basarwa rondom Serowe gegroeid doordat ze zien dat mensen sterven zonder (moderne) medicijnen.

Naast de ziekten, de slechte omstandigheden en de werkloosheid wordt er door Basarwa al op vroege leeftijd veel zelfgemaakt bier gedronken. Dit bier bevat een onbekend (hoog) alcohol percentage. Alcoholmisbruik en verslaving vormen dan ook een groot probleem onder deze bevolkingsgroep. 's Ochtends -rond negen uur- observeerden wij al dat mensen het zelfgemaakte bier drinken. Kinderen zijn hier ook bij betrokken en lijken dit als normaal te ervaren. Zo vertelden verschillende docenten dat sommige kinderen al op de leeftijd van vier jaar van hun ouders traditioneel bier krijgen. *'Dan drinken de ouders de hele dag, en als het kind dan honger heeft dan krijgt het kind een slok alcohol'* (docent).

De Botswaanse overheid probeert de Basarwa met allerlei hulpacties te ondersteunen en te laten ontwikkelen. Zo vertellen alle verschillende respondenten dat mensen eten en zeep van de overheid krijgen en dat er wordt geprobeerd de Basarwa beter in het onderwijs te betrekken. Zo krijgen ze uniformen, schoenen en wordt een deel van het schoolgeld betaald. Toch ervaren verschillende Basarwa zelf dat ze maar weinig door de overheid geholpen worden. *'De overheid helpt ons, maar duurt vaak te lang en het is niet genoeg'* (ouder). Zo stellen verschillende respondenten ook dat er af en toe voedsel wordt gebracht, maar dat dit te weinig is om hele families mee te voeden. Daarnaast blijkt dat het proces van registreren bij de overheid om aanspraak te maken op de overheidssteun, vaak te moeilijk is voor de Basarwa.

5.2.2 De Basarwa stam in een moderne stad

De stad Serowe heeft op verschillende manieren invloed op het leven van de Basarwa gemeenschap. Zo zijn vele traditionele gebruiken verdwenen, zoals het belangrijkste onderdeel van de oude stam, het jagen en verzamelen. Dit is aan de rand van de stad niet mogelijk en daarom dienen zij op zoek te gaan naar betaald werk om rond te komen. Daarnaast kwamen zij door de verplaatsing van de traditionele leefomgeving naar de stad in aanraking met een westerse vorm van onderwijs. Hierdoor doen ze nu voor een deel mee aan

het 'moderne' leven van de Batswana. Basarwa dragen ook hun traditionele klederdracht niet meer en maken net als de Batswana gebruik van de moderne winkels in de stad. Zo stelt een ouder:

'Vroeger deden we kleren van diervellen aan maar nu doen we dat niet meer. We hebben de verandering geaccepteerd. We hebben ons ontwikkeld van een oude stam naar een bevolking die moderne dingen doet, zoals kleren van katoen dragen' (ouder).

Er is een tweedeling te zien binnen het belang dat gehecht wordt aan de oude cultuur met de bijbehorende tradities. Sommige families stellen dat bepaalde tradities nog wel belangrijk zijn. Zo vertelde een moeder dat het verzamelen van wilde vruchten nog steeds voorkomt. Andere Basarwa hechten meer waarde aan moderne ontwikkelingen waardoor tradities volgens hen komen te vervallen.

'Oude culturele gebruiken zijn er niet zoveel meer, het telt niet meer. Ik wil heel graag dat mijn kinderen mee kunnen gaan met de ontwikkelingen van de stad. Sinds de ontwikkeling is gekomen, de moderne tijd, worden de traditionele gebruiken los gelaten om de moderne ontwikkelingen bij te kunnen houden. Dit kun je niet in twijfel trekken. Voor een individu is dit het beste, om met die ontwikkeling mee te gaan. Ik ben wel trots op mijn stam en mijn cultuur, maar ik wil dat er één natie komt, een eenheid in Botswana, en dat we mixen voor het beste voor mijn kinderen' (ouder).

De oude levensstijl van de stam lijkt voor de meeste Basarwa tegenwoordig dan ook tot het verleden te behoren. *'We leven niet meer in de oude cultuur, want we begrijpen niet meer hoe we die levensstijl moeten leven, dat waren onze voorouders' (ouder).*

Ondanks het effect van de stad zijn er wel nog steeds traditionele aspecten te herkennen van de oude cultuur bij de Basarwa stam rondom Serowe. De Basarwa stam omschrijven zichzelf bijvoorbeeld als een van origine erg saamhorige stam. Ook bij de Basarwa stam rondom Serowe is dit nog duidelijk terug te zien aan de manier waarop zij bij elkaar leven. De buurten zijn uitgestrekt maar de mensen wonen dicht op elkaar. Er is vaak een gezamenlijke hut waar het eten en drinken wordt gemaakt en iedereen zit met elkaar om het vuur. Daarnaast zijn traditionele aspecten zoals het lokale eten en het traditionele bier nog erg van belang in het dagelijks leven van de Basarwa stam. Ook blijkt uit observaties en interviews dat er naast gesproken taal nog steeds gecommuniceerd wordt met de traditionele

gebarentaal van de Basarwa. Er zijn bepaalde manieren waarop mensen iets van een ander aannemen en iemand begroeten, daarnaast hebben de meeste woorden -zoals god, liefde en regen- ook bepaalde gebaren.

De meeste respondenten stellen dat de Basarwa rondom de stad in betere omstandigheden leven en zich hierdoor meer kunnen ontplooiën dan de Basarwa stammen die op het platteland wonen. Zo vertelt een docent die eerst les gaf aan Basarwa kinderen op het platteland en nu in Serowe, dat de Basarwa kinderen in de stad beter presteren op school dan op het platteland. Dit komt volgens haar door het contact met het moderne leven en de invloed van de stad. Toch stellen de meeste respondenten dat de ontwikkeling van de Basarwa nog moeizaam verloopt. In Botswana leven veel andere kleine traditionele stammen. Volgens verschillende respondenten is het deze mensen wel gelukt om zich te ontwikkelen en mee te doen in het moderne leven van Botswana. Bij de Basarwa blijkt dit echter moeilijk. *'Andere culturele groepen staan op, en groeien. Maar wij blijven hangen in hun eigen cultuur' (ouder)*. Zo is er volgens de maatschappelijk werkers niet veel veranderd in de jaren dat de Basarwa hulp krijgen. Een van de oudste maatschappelijk werkers vertelt dat er zo veel hulp is geboden om de Basarwa meer te betrekken bij zowel het onderwijs als de betaalde banen in de stad, maar dat dit vaak maar voor een korte en kleine verbetering zorgde.

De Basarwa zelf hebben ook niet het gevoel dat er vooruitgang in hun leven is en sommige vertellen dat hun situatie uitzichtloos is. De isolatie van de stam wordt hiervoor vaak als oorzaak benoemd. *'Wij zijn de Basarwa, van origine mixen wij niet met anderen. We isoleren en zijn niet gewend aan onderwijs. Hierdoor gedragen we ons soms nog steeds als de oude Basarwa. Andere stammen zijn anders' (ouder)*. De Basarwa isoleren zich bijvoorbeeld door de trek naar de 'cattle-post' en het bij elkaar wonen van de stam, waardoor ze niet mixen met andere Batswana. Toch zijn er tegenwoordig door de trek naar de stad ook Basarwa die wel mixen met andere culturen. Volgens sommige docenten is hierdoor niet meer altijd mogelijk om te herkennen of iemand volbloed Basarwa of een mix van stammen is. Vroeger waren de vormen van het gezicht van de Basarwa anders dan van Batswana, maar nu is dat steeds minder zichtbaar. Toch is bij veel Basarwa qua uiterlijk te zien dat zij Basarwa zijn. Dit komt volgens alle docenten vooral doordat de meeste kapotte kleding dragen, geen complete uniformen hebben en ze niet schoon zijn.

De Basarwa hebben dus zowel hun eigen culturele gebruiken die belangrijk blijven en ze leven nog steeds samen als een stam, maar ze willen ook graag mee groeien met aspecten van de moderniteit. Er zijn op dit moment nog steeds traditionele aspecten te herkennen, maar ook moderne gebruiken in het leven van de Basarwa rondom Serowe. Bijna alle respondenten

geven ook aan een modern leven te willen leiden, zoals de Batswana. Dit vooral omdat ze verwachten dat hun omstandigheden dan beter worden. Onderwijs wordt door veel respondenten gezien als een manier om net zoals de Batswana in de stad te kunnen leven. Ook wordt het mixen met andere stammen volgens veel ouders mogelijk gemaakt door onderwijs.

‘Als mijn kinderen goed opgeleid zijn en als ze met andere mensen integreren om nieuwe dingen te leren van hen dan groeien ze. Vroeger respecteerden de Basarwa het onderwijs niet, maar nu door de moderne tijd hebben we ontdekt dat zodra je een goed leven wilt, je eerst naar school moet’ (ouder).

5.3 Onderwijssituatie

5.3.1 Schoolsysteem

In Botswana heeft ieder kind de mogelijkheid naar school te kunnen omdat openbare basisscholen vrijwel gratis zijn. Vanaf het jaar dat kinderen zeven worden, kunnen ze beginnen op de basisschool. De basisschooljaren zijn opgedeeld in zeven klassen: groep één tot en met groep zeven. Dit is te vergelijken met groep drie tot en met groep acht in Nederland. Er is dus eigenlijk één klas meer dan in Nederland in het basisonderwijs. Op de middelbare scholen zijn vijf klassen, waarbij de laatste twee jaren alleen afgemaakt kunnen worden als scholieren na de derde klas een bepaald percentage halen voor de kernvakken:

Engels, Setswana en Natuurwetenschappen en Wiskunde. *‘Omdat de cijfers niet goed genoeg waren om door te gaan naar de vierde klas, zijn mijn kinderen gestopt in form 3. Je kunt alleen maar doorgaan als je boven een bepaalde cijfergrens zit’* (ouder). De cijfers op scholen gaan van A tot en met E, waarbij A het hoogst haalbare en E het laagst is. In groep één van de basisschool zijn alle lessen nog in het Setswana -behalve Engelse les- maar vanaf groep twee is al het openbare onderwijs in het Engels. Alle vakken -behalve Setswana- worden dan in het Engels gegeven. Verschillende docenten geven aan dat dit voor veel Basarwa kinderen moeilijkheden oplevert omdat ze de Engelse taal niet genoeg beheersen.

Voorals Basarwa kinderen blijken moeite te hebben met de bovengenoemde kernvakken op school, waardoor ze het niveau niet kunnen bijhouden. Als kinderen het niveau van het schooljaar niet halen moeten ze dat jaar overdoen, ongeacht de leeftijd van het kind. Hierdoor komt het onder Basarwa kinderen voor dat kinderen van veertien jaar nog steeds in groep vijf zitten. Er is voor deze kinderen geen speciaal onderwijs en weinig extra begeleiding.

‘De leraren hebben ongeveer 40 kinderen in de klas en degene die niet goed presteren kunnen niet geholpen worden want de leraren besteden meer aandacht aan de kinderen die het goed doen. Degene die onder gemiddeld zijn worden niet extra geholpen. Er is geen tijd voor ze. Sommige docenten zijn niet zo actief in het helpen van kinderen die langzaam leren’ (docent Bokopano Kids).

De schoolprestaties van bijna alle Basarwa kinderen zijn onder gemiddeld. *‘Alleen heel soms kan het zijn dat iemand wel met een C slaagt. Op de middelbare school worden ze alleen nog veel vrijer gelaten. Dan wordt het nog moeilijker voor de Basarwa’* (docent). Volgens docenten zouden de Basarwa kinderen het net zo goed kunnen doen als anderen wanneer ze goede begeleiding zouden krijgen. Toch stellen alle geïnterviewde basisschooldocenten dat Basarwa kinderen over het algemeen erg slecht presteren op school. Volgens hen komt dit onder andere doordat ouders niet betrokken zijn en kinderen daardoor niet regelmatig op school komen.

Tijdens observaties en gesprekken in de woonomgeving van de Basarwa blijkt dat ongeveer de helft van de kinderen op dit moment niet (meer) naar school gaat, of niet iedere dag naar school komt. Veel kinderen maken de middelbare school niet af, anderen stoppen al op de basisschool. Toch geven de meeste kinderen wel aan dat ze naar school willen, omdat ze daar dingen kunnen leren die hen kan helpen in hun toekomst. Vooral culturele studies en

Setswana worden als leukste vakken benoemd. De moeilijkste vakken voor kinderen zijn vaak Engels en Wiskunde. De meeste kinderen geven aan school leuk te vinden en de leraren te waarderen. Zo benoemen verschillende kinderen dat docenten hen helpen met huiswerk en hen aanmoedigen hun huiswerk te maken.

Er zijn echter ook respondenten die aangeven dat ze de docenten niet leuk vinden. In een aantal interviews kwam naar voren dat dit onder andere komt omdat Basarwa kinderen het niet fijn vinden dat -zodra ze gestraft worden- ze worden geslagen door de docent. Zodra wij vragen wanneer de docent dat doet en of dat vaak voor komt, stellen de kinderen dat dat gebeurt als iemand zich niet goed gedraagt in de klas. Daarnaast ondervinden sommige kinderen dat ze te weinig geholpen worden met vakken waar zij moeite mee hebben. Tijdens observatie op basisscholen lijken docenten inderdaad weinig aandacht te besteden aan de kinderen in de klas. Zo gaan docenten vaak de klas uit en moeten de kinderen lang wachten tot de docent weer terug komt, soms duurt dit wel een uur volgens verschillende kinderen.

Niet alleen Basarwa kinderen volgen weinig onderwijs. Alle geïnterviewde ouders hebben zelf ook geen –of weinig- onderwijs gevolgd. Het gemiddelde opleidingsniveau van de geïnterviewde ouders varieert, maar is vaak niet hoger dan halverwege de basisschool. Zo spreken bijna alle ouders geen Engels en kunnen anderen hun naam niet eens schrijven. Verschillende ouders zien schoolgang voor kinderen dan ook van belang omdat ze dan hun naam leren te schrijven. Veel Basarwa ouders ervaren dat zij geen mogelijkheid hadden om naar school te gaan, bijvoorbeeld omdat ze moesten helpen op de ‘cattle-post’. *‘Nee ik stopte met school in standard drie om op de geiten en de koeien te passen’ (ouder)*. Doordat de ouders geen Engels spreken en geen diploma hebben kunnen zij moeilijk aan een vaste baan komen. *‘Ik heb moeite met het vinden van een baan die mij financieel kan voorzien, doordat ik nooit naar school ben geweest’ (ouder)*. Een andere moeder vertelt dat het nu niet de juiste periode is om een baan te vinden. Dit is ook te zien aan het voorbeeld van de enige semi-hoogopgeleide ouder (form 5 en een mbo opleiding gedaan) die wij hebben gesproken. Deze vrouw is ondanks haar opleiding niet in staat een baan te vinden. *‘Ja het is moeilijk, heel erg moeilijk. Ik heb het er iedere dag zwaar mee. Vanochtend ben ik ook bij het winkelcentrum geweest om een baan te zoeken maar er is niks’ (ouder)*.

5.3.2 ‘Glocal’ onderwijs

Op de basisschool hebben de kinderen naast de genoemde kernvakken ook andere vakken, waarbij zij bijvoorbeeld over de lokaliteit leren. Met het vak culturele studies leren de kinderen onder andere over de diverse stammen en de natuur in Botswana. Kinderen leren dat

er veel culturen zijn en dat verschillen tussen mensen gerespecteerd moeten worden. Ook al verdwijnen veel oude culturen in Botswana langzaam, het onderwijs blijft er wel aandacht aan besteden. Op de muren van de klaslokalen hangen foto's van verschillende soorten mensen en hun leefomgevingen. Ook leren de kinderen over traditionele vormen van dans en kleding.

'Mijn kinderen leren over verschillende culturen. Soms komen ze thuis en vertellen ze dat alle Basarwa kinderen hun hand omhoog moesten steken toen de docent dat vroeg. Ik heb hier geen problemen mee, het is goed dat ze leren over de verschillende culturen van mensen' (ouder).

Daarnaast leren kinderen over de lokale natuur: zoals de Metsemesweu rivier die door het gebied stroomt, de bergen, de dieren in het gebied en over de hutjes waarin onder andere de Basarwa kinderen wonen. Kinderen leren over hoe planten in de omgeving gebruikt kunnen worden voor meubels en voor eten. Ook wordt er les gegeven over hoe de natuur beschermd moet worden, over hygiëne en hoe lokale ziekten voorkomen kunnen worden. Daarnaast gebruiken docenten in het lesmateriaal ook lokale aspecten uit de omgeving. *'We zoeken naar lokale dingen hier uit de buurt, zoals natuurlijke dingen zodat we de kinderen kunnen leren over de natuur en de verschillende culturen met bijbehorende talen hier in Botswana' (docent).* Basisscholen in Serowe proberen rekening te houden met de omstandigheden van Basarwa door alle kinderen iedere dag van een maaltijd te voorzien.

Naast deze lessen over de lokaliteit hanteren de basisscholen in Serowe een westers model van onderwijs. Alle lessen worden namelijk vanaf de tweede klas in het Engels gegeven. Net als in het westerse model worden Engels, wiskunde en natuurwetenschappen als de belangrijkste vakken gezien. De boeken die voor alle vakken worden gebruikt zijn in het Engels en sluiten niet aan bij de belevingswereld van kinderen. Toch laten de eerdergenoemde voorbeelden zien dat er naast deze westerse (globale) vorm van onderwijs ook lokale aspecten te herkennen zijn op basisscholen in Serowe. Hierdoor is er verweving van de westerse (globale) vorm van onderwijs met lokale aspecten. Dit ervaren wij als een vorm van 'glocal' onderwijs op basisscholen in Serowe. Ondanks dat deze vorm van 'glocal onderwijs' meer rekening houdt met de lokaliteit, blijkt uit observaties en interviews dat het voor Basarwa kinderen moeilijk is om te slagen binnen dit systeem.

Uit gesprekken met de Basarwa kinderen en hun docenten komt naar voren dat er op de basisscholen nog te weinig rekening wordt gehouden met de moeilijkheden die Basarwa kinderen ervaren in het onderwijs, zoals hun taal- en cultuurbarrière. Docenten zijn over het

algemeen Batswana waardoor de Basarwa cultuur en achtergrond vaak niet wordt begrepen. De docenten spreken veelal ‘neerbuigend’ over hen en lijken zich wel bewust te zijn van de omstandigheden waarin deze kinderen leven, maar hier verder niks mee te doen. Docenten stellen dat veel Basarwa kinderen geen goede uniformen hebben en thuis te weinig eten krijgen om optimaal gebruik te kunnen maken van het geboden onderwijs, maar hier worden geen oplossingen voor geboden. Hierdoor lijkt het ‘glocal’ onderwijs van de basisscholen niet genoeg aan te sluiten bij de omstandigheden van de Basarwa kinderen in het onderwijs. Volgens docenten komt dit onder andere doordat Basarwa ouders en kinderen het belang van onderwijs niet inzien. Echter, uit interviews blijkt dat de Basarwa gemeenschap verschillende belangen hecht aan het onderwijs.

5.4 Wat betekent onderwijs voor jou?

Alle respondenten van de Basarwa stam en hun docenten geven aan dat zij (kleuter)onderwijs als positief ervaren. Onderwijs zou volgens hen namelijk een positieve invloed op het leven in het algemeen hebben. Ondanks dat alle geïnterviewde ouders zelf geen –tot weinig- onderwijs hebben gevolgd, geven zij aan onderwijs belangrijk te vinden. Zo zijn er veel ouders naar ons toegekomen om met ons te praten, omdat ze graag willen dat hun kind naar (kleuter)school kan gaan. Vaak dachten zij dat wij hen hier mee konden helpen. De respondenten -Basarwa

kinderen, hun ouders en hun docenten- geven diverse betekenissen aan onderwijs. Zo wordt onderwijs gezien als belangrijke bijdrage aan de economische ontwikkeling, de sociale ontwikkeling, de persoonlijke ontwikkeling, de ontwikkeling van de familie en de stam. Daarnaast wordt kleuteronderwijs gezien als een belangrijke voorbereiding op de basisschool. In dit hoofdstuk zullen deze verschillende betekenissen, vanuit de visie van de verschillende respondenten, apart behandeld worden.

5.4.1 Onderwijs als economische ontwikkeling

De economische ontwikkeling die onderwijs kan bewerkstelligen wordt door alle respondenten het meest genoemd. Volgens de respondenten hebben kinderen die naar school gaan en een diploma halen meer kans op een goede baan. De geïnterviewde kinderen, ouders en docenten stellen dat een baan de economische situatie kan verbeteren, waardoor de moeilijkheden in hun leven op te lossen zijn. Onderwijs zou er dus volgens hen voor kunnen zorgen dat de Basarwa kinderen in de toekomst een baan en een beter inkomen krijgen, waardoor zij in een betere situatie zouden kunnen leven. Aangezien de Basarwa families weinig geld hebben en veelal werkloos zijn, geeft onderwijs hen dan ook hoop op een betere economische situatie. *'Het is belangrijk. Want zodra je opgeleid bent dan kan je een baan krijgen die je wat op kan leveren. Op financieel gebied. Als je niet opgeleid bent dan is het moeilijk om een baan te vinden'* (ouder).

De geïnterviewde kinderen stellen dat ze door onderwijs later kunnen worden wat ze willen en daarmee geld kunnen verdienen. Alle kinderen weten dan ook goed te benoemen wat ze later willen worden. Ze denken dat onderwijs hen kan helpen dit te bereiken. Veel kinderen willen graag docent worden, zodat andere mensen zich ook kunnen ontwikkelen en verschillende vaardigheden kunnen leren. *'Ik wil graag docent worden om anderen licht te brengen in het leven en bedeelde te helpen, zoals de kinderen uit mijn buurt'* (meisje, 13 jaar, groep 7). *'Wanneer je onderwijs hebt gevolgd kan je later een baan krijgen, ik wil leraar worden en op school leer ik dingen die een leraar ook moet weten'* (meisje, 9 jaar, groep 4).

Daarnaast stellen alle respondenten dat de economische ontwikkeling door middel van scholing ervoor kan zorgen dat men een verantwoordelijke burger wordt. Zo stelt een kind dat school belangrijk voor hem is omdat hij zo rekeningen kan betalen, zoals elektriciteitsrekeningen. *'Het maakt me volwassen om bij te kunnen dragen aan deze activiteiten'* (meisje, 14 jaar, groep 7). Volgens verschillende ouders zou het volgen van onderwijs kinderen verantwoordelijke burgers maken, omdat ze dan belasting kunnen betalen en mee kunnen groeien met de moderniteit.

‘Vroeger respecteerde de Basarwa het onderwijs niet, nu door de moderne tijd hebben we ontdekt dat zodra je een goed leven wil, je eerst naar school moet. Nu zien we in dat je daardoor een rijk persoon kan worden, met verantwoordelijkheden, die mee kan doen met de rest van de bevolking, en we zo ook belasting kunnen gaan betalen’ (ouder).

Het kunnen betalen van belasting kan voor de Basarwa een gevoel van ‘erbij horen’ betekenen. Niet alleen het aanzien van het kind zelf, maar ook dat van de familie zou hierdoor kunnen verbeteren.

Om de betekenis die kinderen aan onderwijs geven aan het licht te brengen en hun participatie te bevorderen zijn er naast interviews ook tekeningen door de kinderen gemaakt. Hierbij konden zij later uitleggen wat ze getekend hadden. De kinderen mochten alles tekenen wat met onderwijs te maken had. Hierdoor waren alle tekeningen verschillend, maar allemaal kleurrijk en vrolijk. Er waren kinderen die auto’s tekenden, om te laten zien dat ze het idee hadden dat zodra je naar school gaat je later een baan en auto kan krijgen. Dit kan onder de betekenis economische ontwikkeling geplaatst worden. Daarnaast tekenden veel kinderen boeken en pennen, waarbij ze trots vertelden dat ze hebben leren lezen en schrijven op school. Dit kan op de betekenis van persoonlijke ontwikkeling wijzen.

5.4.2 Onderwijs als persoonlijke ontwikkeling

De verschillende respondenten zien onderwijs ook als een belangrijke bijdrage voor de persoonlijke ontwikkeling van kinderen. Zowel ouders, docenten als kinderen stellen dat kinderen door onderwijs slimmer, verantwoordelijker en socialer worden. Zo stelt een kind: *‘Ik vind school belangrijk zodat ik verstandige keuzes kan maken als man’ (jongen, 14 jaar, klas 1 middelbare school)*. Ook een docent beargumenteert: *‘Onderwijs kan je ogen openen, je wordt creatief, je gaat dingen ontdekken’ (docent)*. Daarnaast stelt een ouder dat:

Onderwijs op jonge leeftijd kan er voor zorgen dat de hersenen zich ontwikkelen en dat kinderen leren omgaan met de druk van buitenaf. Iemand die vanaf jonge leeftijd al naar school is geweest leert gemakkelijker met andere mensen om te gaan en wordt minder verlegen (ouder).

Voor de meeste geïnterviewde kinderen is school erg belangrijk in het leven, omdat zij het gevoel hebben veel te leren op de school en zich zo persoonlijk kunnen ontwikkelen. Zo

vertellen twee meisjes dat onderwijs ‘de sleutel tot succes’ is. Het belang van leren lezen en schrijven wordt door kinderen het meest genoemd. *‘Want lezen en schrijven is belangrijk en dat moet je leren. Dan begrijp je hoe dingen in elkaar zitten en krijg je een betere toekomst’ (jongen, 15 jaar, klas 2 middelbare school)*. Maar ook tekenen, landbouwkunde en leren over andere stammen vinden kinderen belangrijk. Kinderen die gestopt zijn met school benoemen vaak dat ze het jammer vinden deze kennis niet op te doen. Ze stellen spijt te hebben niet meer te gaan omdat ze bang zijn voor een ‘slechte’ toekomst. *‘Mijn leven had er heel anders uit kunnen zien als ik door was gegaan met school’ (meisje, 16 jaar, gestopt in groep 7)*. Kinderen vertellen ons ook dat ze graag willen doorgroeien in het onderwijs om later hun dromen waar te kunnen maken. *‘Ik wil slagen en opgeleid zijn en verder gaan met school op de middelbare school en de universiteit’ (meisje, 14 jaar, klas 1 middelbare school)*.

Daarnaast stellen sommige ouders dat onderwijs belangrijk is omdat opgeleide mensen meer weten en daardoor in staat zijn bepaalde dingen in het leven beter te begrijpen. Zo leren kinderen op school volgens hen wat goed en kwaad is waardoor het hun leven beter maakt. Onderwijs zorgt volgens de ouders en docenten ook iedere dag voor nieuwe kennis, over bijvoorbeeld religie en god. Ook kan onderwijs er voor zorgen dat kinderen betrokken raken bij datgene wat het moderne leven te bieden heeft. Volgens ouders en docenten is onderwijs voor iedereen belangrijk om goed te kunnen functioneren in- en profiteren van- de moderne Botswaanse samenleving.

Er zijn in deze omgeving zoveel dingen om van te genieten maar als je niet opgeleid zijn weten ze niet hoe ze dat kunnen doen, en hoe ze daarbij moeten komen. Bij die verandering, en de verandering is een feit in het leven (ouder).

Voorals in ons land is onderwijs heel erg belangrijk omdat als je niet opgeleid bent dan kun je niks doen. Zelfs als een huisvrouw moet je opgeleid zijn want je kunt dan met kinderen in contact komen en hoe kun je voor kinderen zorgen als je niet opgeleid bent? (docent).

Iedereen zou volgens verschillende docenten opgeleid moeten zijn zodat zelfs als iemand werkloos is, diegene wel formulieren kan invullen en mee kan doen aan verschillende moderne vormen van communicatie, zoals omgaan met een telefoon en het internet.

5.4.3 Onderwijs als sociale ontwikkeling

Volgens alle respondenten groeit door economische ontwikkeling (zoals reeds vermeld) niet alleen de economische status, maar kan ook de sociale status van kinderen en van hun familie omhoog gaan. Zo zouden kinderen die naar school zijn geweest een beter inkomen krijgen en daardoor materiële objecten -zoals een auto- kunnen kopen. Dit zal het kind en de familie aanzien genereren. Zo stelt een docent:

Sommige Basarwa kinderen worden opgeleid en krijgen belangrijke banen. Als ze zich aan school houden dan leren ze, dan slagen ze en gaan ze naar verder onderwijs en slagen daar, en krijgen werk, daardoor krijgen ze het goed. En krijgen ze auto's (docent).

De verschillende respondenten noemen naast de economische ontwikkeling die onderwijs brengt, ook de sociale omgang met anderen die op school plaatsvindt. Hierdoor ontwikkelen kinderen zich op sociaal gebied. Niet alleen de vakken op school zijn belangrijk maar er wordt ook veel waarde gehecht aan het spelen met andere kinderen. Hierbij gaat het niet alleen om de omgang met andere Basarwa kinderen, maar is juist het mixen met andere stammen belangrijk. Door de omgang met bijvoorbeeld Batswana kinderen zouden Basarwa kinderen zich op school namelijk sociaal kunnen ontwikkelen. Zo stelt een ouder:

Ik wil dat mijn kinderen mixen met andere mensen. Zodat ze zich ontwikkelen. Want zodra ze andere kinderen ontmoeten dan kunnen ze van elkaar leren en kennis uitwisselen. Hierdoor kunnen de hersenen zich ontwikkelen op een positieve manier. Ik vind het ontzettend belangrijk dat mijn kinderen die mogelijkheid krijgen (ouder).

De meeste kinderen genieten van de activiteiten die ze op school samen met andere kinderen doen. Toch vertellen de meeste Basarwa kinderen dat zij niet veel vrienden hebben op school. De meeste vrienden die zij hebben komen uit dezelfde buurten, en zijn ook Basarwa. *'Ik heb geen vrienden op school, ik heb vrienden uit de buurt'* (jongen, 15 jaar, groep 7). Hierdoor blijkt het mixen met andere stammen en andere sociale groepen op school niet gemakkelijk te zijn voor Basarwa kinderen. Dit kan wijzen op de isolatie van de stam die in de volgende paragraaf verder uitgelicht wordt.

Naast dat kinderen leren lezen en schrijven op school, stellen de respondenten dat op school normen en waarden worden bijgebracht, die de sociale omgang met anderen in het

leven gemakkelijker maakt. *‘Onderwijs brengt goede gedragingen voor mensen’ (meisje, 14 jaar, klas 1 middelbare school). ‘Onderwijs leert me veel over hoe ik mijn dagelijks leven moet leven, zoals wat je kan en niet kan doen’ (jongen, 12 jaar, groep 5).* Volgens docenten is onderwijs van belang voor het leren van de heersende (dominante) normen en waarden. Dit zou volgens hen de toekomst van kinderen kunnen veranderen, omdat het ‘gewenst’ gedrag aanleert.

Als we het over mijn land hebben en kijken naar het gedrag van mensen hier, dan wordt over de Basarwa gezegd dat ze zich niet goed gedragen omdat ze het niet begrijpen. Ze weten niet wat goed en kwaad is. Ze doen maar gewoon. Onderwijs kan gedrag aanleren bij kinderen, en daarom is het heel erg belangrijk (docent).

5.4.4 Onderwijs als ontwikkeling voor de familie en stam

Door de economische ontwikkeling die onderwijs met zich meebrengt, kan onderwijs volgens de respondenten ook een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de familie en de stam. Volgens hen zijn kinderen die naar school zijn geweest -en een baan krijgen- beter in staat om hun ouders en andere familieleden (economisch) te onderhouden. Zo stelt een grootouder die voor haar kleinkinderen zorgt: *‘Onderwijs is erg belangrijk, ik maak me zorgen om mezelf, want ik ben niet opgeleid, oud en blind. Ik kan mezelf niet helpen dus zodra ze naar school gaan kunnen ze mij en de familie helpen’ (ouder).* Daarnaast stelt een kind: *‘Ik vind onderwijs belangrijk omdat ik mijn ouders wil ondersteunen als ik later groot ben’ (meisje, 13, groep 7).*

Wanneer er meer materiële objecten gekocht kunnen worden, door het verhoogde inkomen van de familie, zou dit de status van de familie doen vergroten. Naast de verhoging van de sociale status van de familie, kan onderwijs volgens Basarwa ouders ook bijdragen aan de statusverhoging van de stam. Door onderwijs kan de gehele stam groeien en zouden zij net zo kunnen gaan leven als Batswana in de stad. Het kunnen bezitten van een mooi huis, een auto en kleding zijn daarbij voor de Basarwa van belang.

Sommige maken school af, en mixen met kinderen van andere culturen, los van hun eigen traditionele cultuur, dat kan ze helpen. Dat kan een verschil maken. Maar het zijn er nu nog maar een paar die opgeleid zijn. Voor de jongere kinderen kan er door onderwijs verschil worden gemaakt, tot een meer moderne manier van leven (docent).

Het kunnen ontwikkelen komt volgens ouders en docenten voornamelijk door het mixen met andere stammen dat onderwijs bewerkstelligt. Het huidige gat dat in Botswana heerst tussen de Basarwa en de Batswana kan hierdoor volgens de respondenten verkleind worden. Dit zou er voor kunnen zorgen dat de Basarwa zich ontwikkelen.

Het gat zou gesloten moeten worden. Andere stammen zouden ons moeten willen ontmoeten en wij zouden hen moeten willen ontmoeten, zodat het gat gesloten kan worden. Vanaf beide kanten moet daar actie voor genomen worden. Door onderwijs kunnen verschillende mensen met elkaar in contact komen, en met mensen zoals jullie. Als jullie met ons interacteren dan leren wij van elkaar. Dit moedigt de kinderen aan om te leren en het motiveert ze (ouder).

5.4.5 Kleuteronderwijs als belangrijke voorbereiding

Alle bovengenoemde ontwikkelingen -persoonlijke, sociale, economische, groei van familie en de stam- kunnen door kleuteronderwijs al op vroege leeftijd in gang worden gezet.

Hierdoor wordt kleuteronderwijs door de Basarwa kinderen, hun ouders en hun docenten als belangrijke voorbereiding op de basisschool beschouwd. Dit komt doordat kinderen dan al op jonge leeftijd beginnen met leren lezen en schrijven. Alle Basarwa ouders vertellen dan ook dat ze graag willen dat hun kind de mogelijkheid heeft naar de kleuterschool te gaan.

Kleuteronderwijs zorgt er volgens alle kinderen, hun ouders en hun docenten namelijk voor dat het gemakkelijker is om in groep één te beginnen.

Kleuteronderwijs zorgt er ook voor dat kinderen gewend raken aan het mixen met andere kinderen, wat erg belangrijk is op de basisschool. Hierdoor hebben kinderen na de kleuterschool al een voorsprong. Dit heeft ook te maken met het gewend raken aan een schoolse omgeving en de docenten. Kinderen die naar de kleuterschool zijn geweest weten al hoe ze met een docent om moeten gaan, en hoe ze zich moeten gedragen in een schoolsituatie. Hierdoor zijn kinderen zelfverzekerder als ze beginnen op de basisschool. Volgens docenten is er bij deze aspecten een groot verschil te zien tussen kinderen die wel naar de kleuterschool zijn geweest, en kinderen die dat niet hebben gedaan.

De meeste kinderen worden op de kleuterschool assertief en leren voor zichzelf na te denken. Ze leren zichzelf uit te drukken en voor hen is het niet meer lastig om iets aan de docent te vragen of te vertellen als er iets aan de hand is (docent).

Kinderen die geen kleuteronderwijs hebben gevolgd, hebben deze voorsprong dus niet, waardoor deze kinderen volgens docenten eerder een jaar over moeten doen. Onderwijs zou volgens hen dan ook al vanaf een jonge leeftijd gevolgd moeten worden. Kinderen leren dan al op vroege leeftijd naast basisvaardigheden ook basisgedragingen, zoals wanneer je moet opstaan en eten.

Het verschil is dat deze mensen... naja degene die naar de kleuterschool zijn geweest weten al hoe ze moeten kleuren, en de activiteiten die plaatsvinden op school. Maar degene die van thuis komen, is het alleen al moeilijk om het krijtje vast te houden en te gebruiken. Maar de kinderen die naar kleuterschool zijn geweest kennen al de rijmpjes, de liedjes, ze weten al hoe ze hun naam moeten schrijven. Maar degene die van thuis komt hij of zij is helemaal blanco. Soms moeten ze zelfs huilen omdat ze niet weten wat ze aan het doen zijn. Maar als ze van kleuterschool komen dan is er geen probleem (docent).

De overgang naar de basisschool wordt volgens de respondenten dus gemakkelijker gemaakt door kleuteronderwijs, maar heeft volgens hen ook een positieve invloed op de verdere schoolgang. Dit komt volgens hen vooral omdat kinderen dan gemakkelijker nieuwe dingen leren en het voor docenten ook gemakkelijker is om les te geven aan deze kinderen. Wanneer kinderen al basisvaardigheden hebben geleerd kunnen docenten namelijk sneller door met andere leeronderdelen. *'Kleuteronderwijs helpt met beginnen met lezen en schrijven. Dus als je daar naar toe bent geweest dan gaat het makkelijker in de rest van het onderwijs. Dan rol je makkelijker in het systeem van school'* (meisje, 13, groep 7). Ook kinderen vertellen dat ze de kleuterschool belangrijk vinden, omdat ze het leuk vinden op jonge leeftijd al te beginnen met lezen en schrijven. Hierdoor kunnen de hersenen zich ontwikkelen en wordt de schoolgang in het algemeen gestimuleerd.

Niet alleen in groep één, maar ook nog in de laatste klassen is er volgens docenten verschil te zien tussen kinderen die kleuteronderwijs hebben gevolgd en degene die hier niet de mogelijkheid toe hadden. *'Door de manier waarop ze zich gedragen en met elkaar communiceren. En ook in hun resultaten. In de manier waarop ze werken, hun handschrift. Er zijn verschillende dingen waardoor ik het merk'* (docent). *'Kinderen die kleuteronderwijs hebben gevolgd zijn blijer op school en hebben meer vocabulaire'* (docent). Volgens verschillende respondenten hebben kinderen die kleuteronderwijs hebben gevolgd meer kans om te slagen in de verdere schoolgang, en niet vervroegd te stoppen met school. Zo stellen

ouders dat kinderen door kleuteronderwijs al op jonge leeftijd het belang van onderwijs in zien, waardoor zij ook minder snel zullen stoppen op de basisschool en door zullen groeien naar hogere klassen.

Ik denk dat naar de kleuterschool gaan een hele grote rol speelt in het onderwijs van het kind. In het doorgroeien in het onderwijs. Van groep één doorgroeien naar hogere klassen. Met kleuteronderwijs denk ik dat dat een stuk makkelijker wordt gemaakt (ouder).

Hierdoor wordt het kleuteronderwijsprogramma van de overheid als erg positief ervaren en als vooruitgang van het onderwijssysteem gezien. Het biedt namelijk ook toegang voor kinderen waarvan de ouders onderwijs 'niet belangrijk vinden' of de kleuterschool niet kunnen betalen. *'Want als een kind blanco op school komt dan loop hij of zij een achterstand op, want dan moet je beginnen vanaf waar het kind nog blanco is in plaats van bij het kind dat al onderwijs heeft gehad' (docent).* Volgens veel docenten zie je nu nog weinig Basarwa kinderen op een kleuterschool. Dit komt omdat het privé georganiseerd is en Basarwa aangeven hier geen geld voor te hebben. Nu zal de overheid het kleuteronderwijs gaan verzorgen, waardoor het ook voor Basarwa kinderen mogelijk wordt kleuteronderwijs te volgen. Hierdoor zal de deelname van Basarwa kinderen in het kleuteronderwijs kunnen toenemen.

Kleuterschool kost veel geld dus mensen kunnen hun kind daar niet heen sturen. Ze zijn dan alleen in staat om hun kind gelijk naar groep één te sturen, omdat dat openbaar is en dus gratis. En daarom moeten ze lang wachten met de leeftijd dat de kinderen naar school gaan. Maar nu door het kleuteronderwijs programma wordt het toegankelijk voor iedereen (docent).

Een kleuterschooldocent vertelt dat het nieuwe programma inderdaad veel toevoegt aan het schoolsysteem van Botswana, maar dat het eigenlijk voor kinderen nodig is langer dan één jaar naar de kleuterschool te gaan. *'Eén jaar is niet genoeg om genoeg te leren, de overheid heeft niet genoeg geld om het uitgebreider te maken' (docent).*

Ondanks dat iedere actor aangeeft onderwijs belangrijk te vinden, komt schooluitval onder Basarwa kinderen veel voor. Docenten stellen dat ouders het belang van onderwijs helemaal

niet inzien en hun kinderen daardoor niet motiveren naar school te gaan. Uit interviews met ouders blijkt echter dat zij school wel belangrijk vinden, maar dat het veelal niet lukt hun kinderen naar school te sturen omdat de kinderen het zelf niet willen. Al de geïnterviewde kinderen vertelden zelf echter dat ze graag naar school gaan en onderwijs voor hen heel erg belangrijk is. Ergens gaat er dus iets mis, iedere actor stelt dat naar school gaan erg belangrijk is maar toch lukt het vaak niet daadwerkelijk schoolgaand gedrag te vertonen. Hier worden verschillende oorzaken voor genoemd.

5.5 Oorzaken schooluitval

5.5.1 Geografische oorzaken

De geografische oorzaken van schooluitval die gegeven worden in bestaand onderzoek naar Basarwa, spelen bij Basarwa kinderen rondom Serowe een minder grote rol. Dit komt doordat de Basarwa hier aan de rand van de stad wonen. De kinderen uit de wijken Tidimalo, Metsemeswue en Mokolojwana lopen daardoor in maximaal drie kwartier naar school. De Basarwa kinderen vinden dit over het algemeen niet ver. *'Het is ongeveer twintig minuten. Dat is prima'* (jongen, 14 jaar, klas 1 middelbare school). Veel docenten vinden de afstand van de woonomgevingen naar school echter wel te ver, vooral voor jonge kinderen. Zeker wanneer de ouders de kinderen meenemen naar de 'cattle-post' dan is de afstand tot school nog groter. Hierdoor gaan kinderen soms dagen of perioden niet naar school. *'Dit meisje komt vaak niet naar school, misschien komt dat door de afstand omdat haar ouders haar meenemen naar het land en dat is te ver van school'* (docent).

De drie buurten waar de Basarwa kinderen wonen zijn qua afstand dus niet meer heel erg ver van de scholen, maar toch hebben deze buurten wel effect op de schoolgang. Zoals reeds vermeld wonen er alleen Basarwa mensen. Volgens verschillende ouders hebben de mensen uit de buurt veel invloed op elkaar. Aangezien er niet veel kinderen in de buurt naar school gaan, worden anderen ook niet gemotiveerd om iedere dag te gaan.

‘Het effect dat sommigen gaan en anderen niet zorgt ervoor dat ouders niet gemotiveerd zijn om de kinderen naar school te sturen. Als je in deze buurt woont en de kinderen gaan niet naar school zien andere ouders de waarde om de kinderen naar school te sturen niet. Als er een mogelijkheid was dat al deze kinderen naar school zouden gaan, zou het andere ouders ook motiveren’ (ouder).

Volgens de maatschappelijk werkers heeft de omgeving van de kinderen ook een grote invloed op de schoolgang. Zo vertelde een maatschappelijk werkster dat zodra Basarwa kinderen weggehaald worden uit hun huidige woonomgeving ze hoger scoren in het onderwijs. Hierbij haalde zij een voorbeeld aan van drie kinderen die zijn opgevangen door SOS-kinderdorp en met goede cijfers de middelbare school hebben afgemaakt. *‘Ik kan op mijn vingers tellen hoeveel hier form 5 hebben gehaald. Alleen een aantal kinderen die in het SOS dorp zaten. Het maakt een verschil als ze ergens anders opgroeien’ (maatschappelijk werkster).*

5.5.2 Sociale oorzaken

5.5.2.1 Discriminatie

De meeste Basarwa stellen dat er geen sprake is van discriminatie tegen de Basarwa gemeenschap. De overheid treedt hier namelijk streng tegen op, vertellen verschillende respondenten. Een docent van een basisschool stelt dat er hierdoor soms zelfs sprake is van positieve discriminatie. Als er door de overheid een keus gemaakt moet worden tussen een Basarwa en een Batswana voor een ‘pissjob’, wordt er meestal gekozen voor een Basarwa. Zelfs als diegene minder opgeleid is dan de ander. *‘Want de overheid denkt dat mensen op de Basarwa neerkijken dus ze willen ze helpen omhoog te komen’ (docent).* Daarnaast stellen de docenten en de maatschappelijk werkers dat de Basarwa soms gebruik maken van ‘zelfdiscriminatie’ wanneer dit gunstig voor hen is. De projectmanager van Bokopano Kids

vertelt dat Basarwa zichzelf benadrukken als Basarwa wanneer ze hulp nodig hebben. *'Ze zeggen ik ben een Basarwa en kan dit niet doen. Ze noemen zichzelf alleen Basarwa als ze willen dat mensen hen steunen en zielig vinden. Maar als ze dit niet willen dan omschrijven ze zichzelf als ieder ander'* (docent Bokopano Kids).

In andere situaties willen deze mensen juist helemaal niet zo genoemd worden. Volgens docenten komt dit omdat sommigen zich schamen voor hun eigen cultuur en graag hetzelfde willen zijn als de Batswana. Dit is ook terug te zien in wat de Basarwa vertellen over graag hetzelfde willen zijn en mee doen met de Batswana op economisch en sociaal gebied, evenals in het onderwijs.

Ook op school stellen docenten dat er geen verschil mag worden gemaakt tussen kinderen van verschillende culturen. Iedereen is volgens hen gelijk en over culturele achtergrond mag niet gesproken worden.

'De Basarwa wil niet zo genoemd worden, omdat ze dan denken dat ze dan worden gekleineerd en gediscrimineerd. Hier op onze school vertellen we niet dat ze Basarwa zijn of dat ze anders zijn dan anderen. Als ze je dat horen zeggen dan kunnen ze zelfs van school weg gaan, ze willen dat niet' (docent).

Dit zorgde ervoor dat aan het begin van interviews met docenten vaak terughoudend over de Basarwa gesproken werd. Maar iedere docent maakte na een aantal minuten praten toch een onderscheid tussen Basarwa en Batswana kinderen in de klas. Eén docent riep alle Basarwa kinderen bij haar aan tafel, zodat ze 'ze' aan ons kon laten zien. Andere docenten wezen ons aan welke kinderen van de Basarwa stam zijn.

Alle docenten lieten in de interviews hun eigen ideeën over kinderen van de Basarwa stam blijken. Veel van de uitspraken waren negatief, vooral zodra het over de ouders van de kinderen ging. Zo zouden de Basarwa lui zijn, omdat ze geld van de overheid krijgen en niet willen werken.

'Zelfs als Basarwa school afgemaakt hebben, willen ze alsnog niet werken. Ze zijn lui. Ze zijn niet ziek, ze zijn fit. Maar ze willen niet werken, maar ze willen wel geld. Ze zijn te lui om iets te gaan doen, zelfs als ze ziek zijn, zijn ze te lui om naar het ziekenhuis te gaan' (docent).

Ook zouden ouders niet geïnteresseerd zijn in de scholing van hun kinderen en hun kinderen verwaarlozen. *'Het lukt ze niet hun kinderen te begeleiden met schoolwerk: luiheid. Ze koken*

niet: luiheid. De overheid geeft ze eten, maar alsnog zeggen de kinderen dat ze niet gegeten hebben thuis' (docent). Deze gedachten van de docenten zou een reden kunnen zijn om Basarwa kinderen anders te behandelen op school. Een docent van Bokopano Kids vertelde dat zij ervaart dat sommige docenten op basisscholen geen zin hebben om extra hulp te bieden aan Basarwa kinderen die dat nodig hebben.

Uit interviews en observaties blijkt dus dat er nog wel degelijk sprake is van discriminatie, ook al stellen de meeste Basarwa zelf dit niet nadrukkelijk te ervaren. Volgens de maatschappelijk werkers speelt discriminatie van de Basarwa ook nog steeds een rol in Serowe. Zo zouden scholen volgens hen liever niet te veel Basarwa kinderen aannemen omdat dit het gemiddelde slagingspercentage omlaag zou halen. Daarnaast hebben de Basarwa volgens hen -los van de overheidsklusjes- minder snel kans op een baan vanwege hun achtergrond. Eén geïnterviewde ouder stelt wel discriminatie op school te ervaren. Hij vertelt dat zijn kinderen op school niet als een aparte groep gezien willen worden, maar dat dit wel gebeurt volgens hen. *'Ze zijn slim, maar discriminatie is een probleem. Want deze kinderen willen geen Basarwa genoemd worden. Ze willen niet anders zijn' (ouder).*

Ook vertellen verschillende respondenten dat Basarwa kinderen gepest worden op school en daardoor school minder leuk vinden. De kinderen worden volgens de ouders vooral gepest vanwege hun achtergrond en om hoe ze er uit zien. Meerdere ouders vertellen dat pesten de reden is dat hun kinderen gestopt zijn met school.

'Soms worden de kinderen gepest op school omdat ze hier wonen en er niet zo netjes en verzorgd uit zien als de andere kinderen. Hierdoor heb ik het gevoel dat hun idee over school verandert. Ze vinden het minder leuk omdat anderen hun pesten' (ouder).

Sommige Basarwa kinderen geven aan fysiek gepest te worden op school, de reden hiervoor kunnen ze niet benoemen. Naast het pesten vergelijken kinderen zich ook continue met anderen. Een docent vertelt dat Basarwa kinderen andere kinderen zien op school met dingen die zij zelf niet hebben, zoals mooie kleding, een gevulde lunchtrommel en materiele voorwerpen. Volgens haar is het niet goed voor hen om zichzelf te vergelijken met anderen omdat het gevoelens van 'anders' zijn en onzekerheid kan veroorzaken.

5.5.2.2 Opleidingsniveau ouders

Zoals reeds vermeld is het gemiddelde opleidingsniveau van de Basarwa rondom Serowe erg laag. Er zijn maar weinig volwassenen die enige opleiding hebben afgemaakt en een enkeling

die een aantal woorden Engels spreekt. Door dit lage opleidingsniveau zijn er maar weinig ouders of omwonenden die kinderen kunnen helpen met huiswerk en andere schoolzaken. *‘Mijn kinderen hebben extra hulp nodig met school, dat zou goed voor ze zijn. Ik kan ze zelf niet helpen want ik snap er niks van’ (ouder)*. Een docent van Bokopano Kids vertelt dat bij het onderwijs van een kind de invloed van ouders heel erg belangrijk is. Het is volgens haar voor een kind heel erg belangrijk dat een ouder het schoolwerk van het kind bekijkt. *‘Maar rondom Serowe kunnen de ouders de kinderen niet helpen, en zijn ze afhankelijk van de leraar omdat ouders niet opgeleid zijn’ (docent)*.

Alle geïnterviewde docenten stellen dan ook dat het opleidingsniveau van ouders veel invloed heeft op de schoolgang en resultaten van kinderen. De ouders die zelf niet naar school zijn geweest beseffen volgens docenten vaak niet dat onderwijs belangrijk is. Ook zijn er weinig voorbeelden van volwassenen of kinderen die ver zijn gekomen op de basisschool, laat staan op de middelbare school. Hierdoor hebben de kinderen geen voorbeeld om naar op te kijken, wat ook invloed kan hebben op hun schoolresultaten. Daarnaast geven sommige verschillende respondenten aan dat er geen voorbeeld is van wat onderwijs kan opleveren in het leven van Basarwa. Het kleine aantal mensen dat wel geslaagd is op school, kan volgens hen namelijk ook geen baan vinden. Hierdoor lijkt het voor ouders soms weinig toe te voegen om hun kinderen naar school te sturen.

5.5.2.3. Betrokkenheid en motivatie

Door deze situatie is er vaak weinig betrokkenheid en motivatie van ouders. Uit interviews en observaties blijkt ook dat er geen volledige motivatie is onder Basarwa om naar school te gaan. Ouders en kinderen stellen beiden onderwijs belangrijk te vinden, maar in de praktijk wordt dit vaak niet geuit. Veel kinderen gaan niet (regelmatig) naar school en ouders lijken zich afzijdig op te stellen als het om de schoolgang van hun kinderen gaat. Sommige ouders benoemen echter zelf wél dat ze hun kinderen motiveren om naar school te gaan. Ze ervaren dat ze hun best doen te zorgen dat de kinderen alles krijgen wat ze nodig hebben en hun kinderen te vertellen hoe belangrijk onderwijs is. *‘Ik motiveer mijn kinderen door te vertellen wat ze met onderwijs kunnen in de toekomst en zo zichzelf kunnen ontwikkelen’ (ouder)*. Anderen vertellen dat ze de kinderen motiveren door ze wakker te maken ‘s ochtends, vuur en eten klaar te maken, water te koken en dat ze de kinderen op tijd weg sturen naar school. Daarnaast vertellen veel ouders betrokken te zijn in het onderwijs doordat ze soms op school gaan kijken en naar schoolvergaderingen gaan. *‘Zo nu en dan ga ik naar school toe om te checken hoe ze het doen en of ze wel echte elke dag komen’ (grootouder)*.

Toch komen maar weinig ouders daadwerkelijk naar de schoolvergaderingen, merkte wij toen wij deelnamen aan oudervergaderingen. Op één van de oudervergaderingen kwamen van de veertig Basarwa ouders die uitgenodigd waren, maar acht opdagen. Ook docenten geven aan dat Basarwa ouders vrijwel nooit naar oudervergaderingen komen. Daarnaast blijken Basarwa ouders weinig te weten van wat hun kinderen eigenlijk doen en leren op school. *'Ik weet niks van school, ik weet niet wat ze leren'* (ouder). Een docent stelt dat ouders zouden moeten weten wat een kind op school doet. Dit zou het kind aanmoedigen, maar dat doen Basarwa ouders niet. *'Als ze ouders nooit vragen: mag ik je boek zien, wat zei de docent of wat leer je op school? Dan denken de kinderen dat onderwijs er niet toe doet en dat er niks belangrijks is aan onderwijs'* (ouder). Deze verschillende voorbeelden geven aan dat er eigenlijk juist weinig betrokkenheid van de Basarwa ouders lijkt te zijn. Ook zou dit kunnen betekenen dat er onder de Basarwa minder belang aan onderwijs wordt gehecht dan dat zij in eerste instantie stellen.

Sommige kinderen ervaren zelf wel dat hun ouders hen stimuleren naar school te gaan. Zo vertellen deze kinderen dat de hele familie hen aanmoedigt en ouders boeken, uniformen en schoenen voor de kinderen kopen. *'Mijn ouders werken niet maar soms hebben ze wel bepaalde klusjes dus daar kan het van betaald worden. Mijn ouders proberen hard te zoeken naar klusjes zodat ze dat kunnen betalen'* (meisje, 12 jaar, groep 6). Ook vertellen deze kinderen dat ze het fijn vinden dat ouders 's ochtends voor eten zorgen en dat ze in bad kunnen voordat ze naar school gaan. Naast deze positieve gedachten over de aanmoediging van ouders zijn er ook veel kinderen die vertellen dat ze zich niet gesteund voelen door hun ouders en hun omgeving in het onderwijs. *'Er is geen motivatie vanuit mijn thuissituatie, dit maakt het moeilijk voor mij op school'* (jongen, 14 jaar, klas 1 middelbare school). *'Ik ben gestopt met school omdat ik geen support had van mijn moeder, hierdoor kon ik geen lesmateriaal kopen'* (meisje, 16 jaar, gestopt in groep 7). De moeder van dit meisje vertelde ons echter dat ze haar kinderen enorm had gestimuleerd naar school te gaan.

Ook stellen sommige kinderen dat zij geholpen worden door hun ouders met huiswerk maar zodra wij vragen of deze ouders naar school zijn geweest en kunnen lezen, blijkt dit vaak niet het geval te zijn. Van hulp van de ouders met huiswerk kan daardoor geen sprake zijn. De positieve kijk van kinderen op de verzorging die ze krijgen -dat ze 's ochtends eten krijgen en in bad kunnen- komt vaak niet overeen met de realiteit. Blijkt eigenlijk vaak niet het geval te zijn. Docenten stellen dat kinderen -maar ook kinderen vertellen wanneer wij doorvragen dat ze- vaak met lege maag en veelal ongewassen naar school gaan. De meeste docenten beargumenteren dat deze voorbeelden van lage motivatie en betrokkenheid van de

Basarwa in het onderwijs, naast met de sociale leefomstandigheden voor een groot deel met de cultuur van de Basarwa te maken zou kunnen hebben.

5.5.3 Culturele oorzaken

5.5.3.1 Betrokkenheid en motivatie

Basarwa kinderen en de ouders zijn volgens de docenten dus heel moeilijk te stimuleren zich actief voor school op te stellen. Sommige ouders hebben de docenten nog nooit gezien, wat volgens hen vooral zou komen doordat ouders -maar soms ook kinderen- niet geïnteresseerd zijn in onderwijs.

‘Sommige ouders zijn niet geïnteresseerd in de scholing van de kinderen. Als we de ouders vragen langs school te komen om de problemen van de kinderen te bespreken dan komen ze niet. Alleen mensen van de andere stammen komen. De Basarwa komen niet’ (docent).

Volgens de docenten hebben de ouders altijd een excuus om niet naar school te komen of verzinnen ze smoesjes als er hulp nodig is van ouders op school. *‘Ze willen dingen alleen maar doen als ze betaald krijgen. Zodra we de ouders hier roepen om met dingen te helpen en ze hier niet voor betaald worden dan denken ze dat we ze ondermijnen’ (docent).* Dit heeft volgens veel docenten met de cultuur van de Basarwa te maken, waarbij Basarwa alleen werk willen verrichten -ook binnen de eigen gemeenschap- waarvoor ze iets terug krijgen.

De maatschappelijk werkers stellen echter dat Basarwa ouders vaak niet naar vergaderingen komen omdat dat voor hen erg moeilijk is. Ze spreken namelijk geen Engels en de uitnodiging voor de vergaderingen kunnen ze vaak ook niet lezen. Ook het feit dat ouders zelf geen onderwijs hebben gevolgd draagt volgens de maatschappelijk werkers bij aan de gedachten dat ouders het belang van onderwijs niet inzien. Dit is een ander beeld dan dat de docenten hier over hebben. De docenten denken namelijk vooral dat de Basarwa niet naar school willen vanwege hun cultuur. *‘Basarwa willen helemaal geen onderwijs volgen maar de overheid verplicht hen want ze willen dat alle kinderen naar school gaan, maar ouders willen dat zelf niet’ (docent).*

Een aantal ouders stellen dat hun kinderen niet naar school gaan of stoppen met school omdat ze zelf eigenwijs zijn en niet willen. Sommige ouders vertellen dat ze het fijn zouden

vinden als de kinderen naar school gaan en dat ze alles geprobeerd hebben, maar dat de kinderen zelf niet willen en niet luisteren. Het lijkt erop dat de meeste ouders het hierbij laten.

'Mijn kinderen willen gewoon niet naar school. Ik heb geprobeerd ze naar school te sturen, maar ze willen gewoon niet. Ze verzinnen gewoon verhalen omdat ze het niet leuk vinden. Ik zou graag willen dat ze naar school gaan, het leven is moeilijk, voor een betere morgen voor mijn kinderen. Ik heb alles geprobeerd, ben streng geweest maar ze willen niet' (ouder).

Ouders vertellen dat dit vooral komt doordat kinderen vanuit hun cultuur gewend zijn om thuis te zijn en niet om naar school te gaan. Hierdoor zouden ze het volgens de ouders niet leuk vinden op school. *'De meeste kinderen hier zijn gewend om thuis te zijn, daarom willen ze niet naar school en moeten ze gedwongen worden' (ouder).*

Er zijn ook docenten die aangeven dat sommige Basarwa kinderen zelf niet om onderwijs geven en niet actief zijn op school. Zelfs degene die naar school gaan of hoge klassen afmaken blijven thuis, wat volgens hen deels aan de cultuur te wijten is.

'Basarwa kinderen vinden het niet leuk om naar school te gaan, misschien komt het door hun cultuur. De manier waarop ze opgroeien is anders dan andere mensen. Allerlei slechte gedragingen zijn te zien bij deze mensen, zo drinken ze bijvoorbeeld veel bier en liggen met verschillende mannen in het hutje, met de kinderen erbij. Dat maakt het op school lastig voor de kinderen' (docent).

De kinderen lopen qua niveau vaak achter op school en geven hier zelf volgens docenten weinig om. *'Ze beginnen nu op jonge leeftijd met drinken en een relatie, waardoor ze school proberen te vergeten' (docent).* Deze houding van kinderen komt volgens hen voornamelijk doordat ouders geen betrokkenheid in hun onderwijs tonen en omdat er geen goede voorbeelden voor de kinderen zijn. Deze houding van de kinderen is ook terug te zien in sommige interviews: *'Soms ga ik niet naar school, dan slaap ik gewoon en relax' (jongen, 15 jaar, klas 2 middelbare school).* *'Soms heb ik geen zin in school, dan ben ik moe' (meisje, 13, groep 7).* Wanneer het koud is wordt dit ook als excuus gebruikt om niet naar school te gaan of gaan de Basarwa kinderen de klas uit om in de zon te kunnen zitten. Docenten stellen dat dit met luiheid en de cultuur van de Basarwa te maken heeft.

Er zijn daarentegen ook veel kinderen die vertellen wel gemotiveerd te zijn iedere dag naar school te gaan. *'Ik wil graag slagen op school omdat ik slim wil worden en hoge cijfers wil halen (jongen, 8 jaar, groep 2)'*. Een ander meisje vertelde dat onderwijs haar dromen kan waarmaken door gefocust te blijven, veel te leren, te herhalen en te overhoren. *'Ik doe mee aan studiegroepen en andere dingen die mijn resultaten omhoog kunnen halen zoals samen studeren met mensen die beter zijn dan ik zodat ze mij kunnen helpen (meisje, 15, klas 2 middelbare school)'*. Verschillende kinderen vertellen over hun dromen, zoals later een goede baan krijgen, school afmaken of naar de universiteit gaan. Hier willen sommige kinderen dan ook hard voor werken. Dit geeft aan dat het niet altijd het geval is dat Basarwa lui zijn –zoals de vooroordelen van docenten stellen-. Naast de culturele oorzaken spelen de omstandigheden volgens ons namelijk ook een grote rol in de moeilijkheden in het onderwijs en de schooluitval van kinderen.

5.5.3.2 'Cattle-post'

De docenten zien dus de cultuur van de Basarwa als een oorzaak van de hoge schooluitval. Zoals in paragraaf één besproken heeft de stad Serowe voor verandering in het leven van Basarwa gezorgd. Toch zijn er nog traditionele culturele aspecten te bekennen die invloed kunnen hebben op de schoolgang van kinderen. De trek van Basarwa richting de 'cattle-post' is hier een voorbeeld van. Vele Basarwa trekken tijdelijk -van enkele dagen tot soms meerdere jaren- vanaf Serowe naar het platteland. Hier worden ze ingehuurd om op boerderijen te werken en de dieren te hoeden om zo een beetje geld te verdienen. Het leven in de natuur en het zorgen voor dieren is wat de Basarwa altijd al gedaan hebben. De meeste Basarwa vinden het dan ook fijn om terug te gaan naar de 'cattle-post'.

Veel Basarwa kinderen rondom Serowe hebben een deel van hun leven op de 'cattle-post' doorgebracht. Hierdoor willen sommige kinderen later graag terug naar de 'cattle-post', om daar te werken met de dieren en om groente te verbouwen. *'Ik vind de 'cattle-post' leuk, ik houd van het vee' (jongen, 15 jaar, groep 7)*. *'Ik hou van de 'cattle-post', ik ga er langs. Ik vind de activiteiten daar leuk, en om van de levensstijl daar te genieten. Ik wil later graag mijn eigen 'cattle-post'' (jongen, 15 jaar, form 2)*. Volgens docenten vormt het leven van de ouders een voorbeeld voor deze kinderen. *'Omdat veel ouders tijdelijke klusjes op het platteland krijgen is dat het enige wat het kind heeft gezien. Het kind denkt dat dit het soort werk is dat hij/zij hoort te doen' (docent)*.

Zodra het tijdelijke baantje van de ouders voorbij is, komt de familie terug naar de buurten rondom Serowe. Op dat moment komen de kinderen voor het eerst in aanraking met

formeel onderwijs. De overgang van kinderen die op de ‘cattle-post’ opgroeien naar de basisschool is vaak moeilijk omdat ze geen voorbereiding hebben gehad waardoor ze niet weten hoe het werkt op school. Zo stelt een docent dat kinderen van de ‘cattle-post’ vaak niet eens hun naam en leeftijd weten. Zodra deze kinderen dan op school komen kunnen ze in de war raken door alle nieuwe indrukken en nieuwe verhoudingen. Zo zijn de Basarwa vanuit hun cultuur niet gewend aan een hiërarchie, aangezien kinderen in hun cultuur gelijk staan aan ouders.

Op de basisscholen in Botswana is het gebruikelijk dat kinderen fysiek gestraft worden wanneer zij zich niet gedragen. Een maatschappelijk werker stelt dat dit in de cultuur van de Basarwa niet gebruikelijk is. Hierdoor zijn kinderen soms bang om naar school te gaan. *‘Soms zijn mijn kinderen bang om naar school te gaan omdat ze op school geslagen worden door docenten. In de Basarwa cultuur hoort een kind niet geslagen te worden’* (ouder). Doordat de normen en waarden van Basarwa kinderen verschillen van die van de docenten -sommige docenten stellen dat vooral Basarwa kinderen zich niet gedragen- zou er een kans kunnen zijn dat deze kinderen vaker geslagen worden dan andere kinderen.

Niet alleen voordat kinderen beginnen met school maar ook tijdens de schoolgang worden ze meegenomen naar de ‘cattle-post’. Dit gebeurt vooral wanneer er niemand in buurten rondom Serowe voor de kinderen kan zorgen zodra de ouders wegtrekken of zodra kinderen zelf moeten komen helpen op het land. Hierdoor gaan kinderen soms perioden niet naar school. *‘Mijn zoon zou nu eigenlijk naar de basisschool moeten gaan maar hij gaat niet. Hij is ook niet naar Bokopano Kids geweest, want hij ging mee naar de ‘cattle-post’* (ouder). Sommige ouders laten hun kinderen bij familieleden rondom Serowe achter en gaan zelf voor een tijdelijk baantje naar de ‘cattle-post’. Hierdoor kan het kind wel naar school maar missen deze kinderen het leven op de ‘cattle-post’ en hun ouders. Sommige geïnterviewde kinderen -vooral jongens- willen dan ook liever op de ‘cattle-post’ werken dan naar school gaan.

5.5.3.3 Isolatie

Tegenwoordig gaan lang niet alle Basarwa meer richting de ‘cattle-post’. De Basarwa rondom Serowe die wel geregeld richting de ‘cattle-post’ trekken isoleren zich van de rest van de Botswanen. Dit is een oud kenmerk van de traditionele cultuur. *‘Ze houden ervan om ver van andere mensen te wonen, in de bush, dat is hun cultuur’* (docent). Daarnaast leven de Basarwa vooral samen met mensen van hun eigen stam. In de buurten rondom Serowe, maar ook op scholen is dit terug te zien. Zoals reeds vermeld hebben de Basarwa kinderen weinig vrienden op school die van andere culturele groepen afkomstig zijn. Ze gaan eigenlijk alleen om met

hun eigen familie en vrienden uit hun buurt. Zo stelt een docent dat Basarwa kinderen op school moeilijk met anderen mixen. Op het schoolplein in de pauze trekken de Basarwa enkel met anderen Basarwa kinderen op.

Docenten -maar ook ouders- stellen dat de Basarwa zich van origine isoleren waardoor ze pas korte tijd in aanraking zijn met andere stammen, scholing en moderne technologieën. Hierdoor hebben zij een achterstand ten opzichte van anderen die al verder zijn in deze ontwikkeling waardoor mixen met andere mensen nog steeds als lastig ervaren wordt door Basarwa. Doordat kinderen geen aansluiting vinden met anderen op school is school minder plezierig en moeilijker voor hen. Dit zou een reden kunnen zijn voor de hoge schooluitval.

‘We zijn gewend om alleen te zijn, alleen met onze stam en niet te mixen met andere stammen. Daarom zou het de reden kunnen zijn dat we het minder goed doen. Andere stammen zijn gewend aan internet en onderwijs. Hierdoor zit de ontwikkeling meer in deze mensen. Ontwikkeling en mogelijkheden geven je licht en dan is studie ook makkelijker. Hierdoor kunnen anderen zich makkelijker ontwikkelen dan wij, en een positieve levensstijl krijgen. Basarwa hebben dat niet, en daarom doen wij het misschien minder goed op school’ (ouder).

5.5.3.4 Taal

Aangezien bijna niemand van de Basarwa rondom Serowe opgeleid is, wordt er in de woonomgeving van de kinderen bijna geen Engels gesproken. Taal vormt dan ook een groot probleem voor kinderen in het onderwijs. Alle geïnterviewde kinderen spreken en begrijpen maar weinig van Engels, terwijl sommige kinderen dit jaar hun eindexamen moeten maken in het Engels. Dit merkten wij in de interviews waarbij basisvragen in het Engels al te moeilijk waren. *‘Ik heb moeite met Engels op school, het is lastig om de toetsen in het Engels te maken. Het zou makkelijker zijn als ze in het Setswana waren’ (jongen, 14 jaar, klas 1 middelbare school).*

Een ander kind vertelde dat school moeilijk voor haar is omdat ze sommige vragen in het Engels niet begrijpt. Docenten geven aan dat het Engelse onderwijs voor veel kinderen moeilijkheden op levert, vooral voor kinderen die thuis geen Engels kunnen spreken met hun familie, zoals Basarwa kinderen.

‘Vanaf groep twee moet het onderwijs van de overheid in het Engels gegeven worden maar op deze school moet ik toegeven dat er eigenlijk vooral Setswana gesproken

wordt omdat het voor de kinderen te moeilijk is om Engels te praten. Zelfs als we het proberen in het Engels te doen, spreken ze alsnog Setswana omdat ze zich niet prettig voelen om Engels te spreken' (docent).

Veel Basarwa kinderen blijven zitten omdat ze het niveau niet kunnen bijhouden. Dit zou kunnen komen doordat ze Engels niet goed begrijpen waardoor andere vakken ook moeilijk te begrijpen zijn voor veel kinderen. Hierdoor zijn er kinderen die meerdere jaren achter elkaar zijn blijven zitten. Zij stellen dat school moeilijk voor hen is omdat ze helemaal niet goed Engels kunnen lezen of schrijven. Deze kinderen geven hierbij aan het gevoel te hebben dat ze geen extra hulp krijgen op de basisschool. Het hoofd van de basisschool stelt dat bijna een kwart van de kinderen in de klassen op haar school extra hulp nodig heeft met schoolwerk, vooral met lezen, schrijven, wiskunde en begrijpend lezen. Op de basisscholen is vaak sprake van één hulp-klas voor zo'n tien kinderen. Dit is dus te weinig om alle kinderen die het nodig hebben extra ondersteuning te bieden.

Basarwa kinderen hebben veel ook moeite met vakken op school omdat naast de lessen ook al het lesmateriaal in het Engels is. Het lesmateriaal sluit vaak niet goed aan bij de belevingswereld van de Basarwa en vele andere Botswanaanse kinderen. De boeken bevatten vooral plaatjes van blanke kinderen met westerse namen, voorbeelden van grote huizen en moderne voorwerpen waar de Basarwa niet bekend mee zijn. Het 'glocal' onderwijs van de openbare basisscholen blijkt hieruit niet 'glocal' genoeg te zijn voor Basarwa kinderen om het goed te doen op school.

5.5.4 Economische oorzaken

De economische omstandigheden van de Basarwa rondom Serowe worden door henzelf als slecht ervaren. Hierbij wordt voornamelijk gesproken over het feit dat de Basarwa geen baan kunnen krijgen dus ook geen geld hebben. Dit komt volgens de maatschappelijk werkers vooral omdat ze te laag opgeleid zijn vergeleken met andere Botswana. Hierdoor maken ze geen kans op een baan. *'Tien jaar geleden was het makkelijker geweest, nu gaan alle andere mensen in Botswana naar school, dus als je nu een baan wilt moet je minstens klas vijf hebben afgemaakt. En wie van hen haalt klas vijf?'* (maatschappelijk werkster). Ook het kleine aantal Basarwa dat wel een (lage) opleiding heeft, heeft vaak geen baan. Dit zou kunnen komen door het banentekort in Serowe, maar bijvoorbeeld ook door discriminatie van de stam.

Het feit dat de Basarwa in armoede leven wordt door de respondenten gezien als een belemmering in de schoolgang. Hiervoor worden meerdere redenen genoemd. Allereerst is er geen of te weinig inkomen om in de levensbehoeften te voorzien. Hierdoor is er vaak niet genoeg geld voor onder andere eten, kleding en water. Dit zorgt ervoor dat kinderen soms niet naar school kunnen omdat er niet genoeg of geen schone kleding is. Door gebrek aan geld voor wateraansluitingen op het erf lukt het ouders vaak ook niet hun kinderen te badderen voor ze naar school gaan. Kinderen vertellen ons dat ze vaak dagen missen van school als er geen water is. *'Soms ga ik niet naar school omdat er geen water en zeep is om te wassen. Dan blijf ik thuis. Er is te weinig geld voor'* (jongen, 14 jaar, klas 1 middelbare school).

Aangezien er in Serowe sprake is van een groot water tekort, komt er soms dagenlang geen water uit de paar wateraansluitingen die er zijn in de woonomgeving van de Basarwa. Mensen die genoeg geld hebben, hebben een eigen water reservoir, maar bij de Basarwa is dit niet het geval. Ook voor openbare scholen is dit water tekort problematisch. Zo kunnen de toiletten niet meer worden doorgetrokken en kan er geen eten klaar worden gemaakt voor de kinderen. Wanneer er meerdere dagen geen water is, zijn de scholen die geen water reservoir hebben genoodzaakt om te sluiten.

Naast dat hierdoor in deze perioden geen mogelijkheid is op onderwijs, krijgen de Basarwa kinderen deze dagen nog minder te eten. De reden dat er thuis niet genoeg geld is voor eten zorgt er eigenlijk juist voor dat kinderen naar school gaan, omdat ze daar te eten krijgen. Wanneer er dus op school geen eten is, gaan sommige kinderen om die reden niet naar school. Meerdere docenten stellen dat de Basarwa hun kinderen puur naar school sturen omdat ze daar eten krijgen. *'Ouders zeggen tegen hun kinderen ga dan naar school, waar ga je anders eten vandaag?'* (docent). Naast de maaltijd die de kinderen 's middags op school krijgen is er geen geld om te eten voordat de kinderen naar school gaan. Dit zorgt er volgens docenten voor dat kinderen mindere resultaten behalen onder andere omdat ze zich minder goed kunnen concentreren.

Daarnaast vertellen docenten dat er in de buurten van de Basarwa geen geld is voor elektriciteit. Hierdoor is er 's avonds geen licht en kunnen de kinderen geen huiswerk maken. Een moeder bevestigt dit. Zij geeft aan dat haar kinderen moeite hebben om hun huiswerk te doen omdat er geen licht is, niet eens een kaars. Eigenlijk zorgt de gehele leefsituatie er voor dat het maken van huiswerk wordt bemoeilijkt, omdat er naast licht bijvoorbeeld ook niet genoeg schoolbenodigdheden zijn. Zo is er vaak niet genoeg geld voor schoolboeken en ook het kleine beetje schoolgeld dat betaald dient te worden -een bedrag van vijf euro- kunnen de Basarwa vaak niet betalen. *'De school weet onze thuissituatie, maar ik heb problemen met de*

schoolbijdrage. Ik kan het niet betalen, dat is een moeilijkheid. Hierdoor kunnen de kinderen van school gestuurd worden want het moet betaald worden'. (ouder).

Docenten stellen dat wanneer school vraagt om een kleine bijdrage voor activiteiten - bijvoorbeeld één euro- dit alsnog een probleem is voor de meeste Basarwa ouders omdat ze het gewoon niet willen betalen. Dit kan er volgens de docenten voor zorgen dat kinderen moeten stoppen met school omdat het schoolgeld niet betaald wordt. Naast dat sommige kinderen niet naar school kunnen omdat er niet genoeg inkomen is voor het schoolgeld, komt het ook voor dat kinderen wel eens moeten helpen in het huishouden en daardoor stoppen met school. Eén van de geïnterviewde kinderen vertelde dat zij moest stoppen met school omdat haar moeder overleed. Hierdoor moest zij een baan zoeken en thuis helpen om haar oma en de rest van de familie te kunnen onderhouden.

Zoals reeds vermeld probeert de overheid de economische situatie van de Basarwa te verbeteren. Voor verschillende overheidsklussen worden ongeschoolde Basarwa ingehuurd en er zijn verschillende hulpprogramma's waarmee getracht wordt de Basarwa in hun levensonderhoud te voorzien. Zo delen de overheid en de maatschappelijk werkers onder andere eten uit en worden voor sommige families die geen huizen hebben tenten of stenen huisjes geregeld. Op het moment dat de families hulp krijgen is er tijdelijk genoeg te eten, maar op het moment dat dit niet gebeurt lijden veel families honger. De Basarwa waarderen de hulp van de overheid, maar plaatsen er ook kanttekeningen bij. Zo stellen zij dat er niet genoeg eten gegeven wordt voor iedereen, de hulp te laat komt, dat het niet iedereen helpt en het niet genoeg is om de situatie te verbeteren.

'De hulp van de overheid duurt meestal te lang. De maatschappelijk werkers helpen ook. Daar rekenen we op. Als we het moeilijk hebben dan gaan we bij de maatschappelijk werkers langs en die helpt dan met het kopen van boeken en uniform' (ouder).

De overheid van Botswana probeert ook de schoolgang te stimuleren door alle kinderen één keer per jaar een uniform en schoenen te geven, warm eten te verschaffen op school en soms een deel van het schoolgeld te betalen. Toch is in de klassen direct te zien welke kinderen van de Basarwa stam zijn. Zij hebben namelijk geen, of een kapot of een niet passend uniform aan en zien er onverzorgd uit. Volgens sommigen is het krijgen van één uniform één keer per jaar te weinig, aangezien kinderen snel groeien, het kapot gaat en er voor hen geen geld is om het te laten repareren. Een docent stelt daarentegen dat de Basarwa de uniformen niet waarderen,

zo zouden ze de uniformen gewoon ergens achter laten, wassen ze ze niet of worden ze aan iemand anders verkocht of gegeven. Ook hebben de Basarwa kinderen vaak geen schoenen aan. Dit zou kunnen komen omdat ze liever geen schoenen dragen, omdat ze in de woonbuurten gewend zijn om op hun blote voeten te lopen. De overheidshulp helpt de Basarwa dus gedeeltelijk. Deze hulp is tot dusver niet genoeg om alle Basarwa kinderen daadwerkelijk naar school te laten gaan.

5.5.5 Gezondheidsorzaken

Het tekort aan voeding onder Basarwa kinderen rondom Serowe kan van invloed zijn op de schoolgang van kinderen. Zo stelt een moeder dat er niet genoeg eten is om naar school te gaan omdat honger ‘terroriseert’. *‘Het is moeilijk om eten te krijgen, vooral omdat het zo’n grote familie is’ (ouder)*. Veel kinderen vertellen dat ze ‘s ochtends niet eten voor ze naar school gaan. Docenten merken dit in de klas doordat sommige kinderen geen energie hebben. Dit kan invloed hebben op de prestaties van kinderen op school omdat ze zich zonder energie niet goed kunnen concentreren. Volgens docenten steken kinderen dan weinig van de les op. Tekort aan voeding heeft ook op een andere manier invloed op de schoolgang van kinderen. Zo vertelde een maatschappelijk werkster dat tekort aan voeding van de moeder tijdens de zwangerschap onderontwikkeling van het embryo kan veroorzaken. Daarnaast krijgen veel kinderen zelf te weinig (gezonde) voeding binnen, waardoor de hersenen zich niet goed kunnen ontwikkelen. Dit kan leerproblemen en achterstanden veroorzaken waardoor de problemen in het onderwijs ook kunnen toenemen.

Ook alcoholgebruik heeft hiermee te maken. Het alcoholgebruik van moeders tijdens de zwangerschap is erg schadelijk voor de groei van het kind. Alcoholgebruik is een groot probleem onder de Basarwa en draagt dan ook bij aan de schooluitval van kinderen rondom Serowe. Veel ouders zijn verslaafd aan alcohol, maar ook kinderen drinken al op jonge leeftijd het lokale bier. Volgens de docenten gebeurt dit al vanaf een jaar of vijf.

‘Als de kinderen jong zijn en niemand op de kinderen kan letten dan nemen de ouders de kinderen gewoon mee naar de lokale bar. Dan drinken ze de hele dag. Als het kind dan honger heeft krijgt het een slok alcohol zodat het kind niet meer zeurt. Hierdoor krijgen de kinderen op jonge al alcohol binnen’ (docent).

Doordat veel Basarwa ouders verslaafd zijn, worden bijdrages van de overheid en het beetje geld dat sommige mensen verdienen met ‘pissjobs’ veelal besteed aan alcohol. Daarnaast

komt het voor dat uniformen, eten en zeep ingeruild worden voor bier. Door deze verslaving worden kinderen vaak verwaarloosd en niet gemotiveerd om 's ochtends naar school te gaan. *'Het feit dat ouders dronken zijn en de hele dag slapen maakt het onmogelijk om de kinderen aan te moedigen naar school te gaan' (moeder).*

Verwaarlozing van kinderen komt uit veel observaties bij de Basarwa rondom Serowe sterk naar voren. Kinderen worden vaak aan hun lot over gelaten. Hier zijn de genoemde aspecten van ongewassen kinderen met vieze uniformen en zonder eten voorbeelden van. *'Ouders geven de kinderen geen liefde of eten. Bijvoorbeeld vroeg in de morgen komen ze zonder schoenen naar school, zo koud op blote voeten' (docent).* Daarnaast worden ouders 's ochtends niet wakker nadat ze zo veel gedronken hebben. Er is dan niemand die de kinderen wekt en voedt voor ze naar school gaan. Volgens docenten en de maatschappelijk werkers hebben kinderen verzorging nodig -vooral de jongste- om schoolgaand gedrag te kunnen vertonen. Als ouders hun kinderen verwaarlozen heeft dit volgens hen invloed op schooluitval. *'Sommige van deze kinderen zijn nog heel erg klein en hebben verzorging nodig. Maar als het de ouders allemaal niks uitmaakt dan blijft het kind ook eerder gewoon thuis' (docent).* Alcohol wordt veelal als oorzaak van de verwaarlozing en de schooluitval gezien. *'Ouders denken dat drinken van het traditionele bier belangrijker is dan de opleiding van hun kinderen' (docent).*

Het zijn voornamelijk onze observaties en de meningen van docenten en maatschappelijk werkers die deze ernstige verwaarlozing van Basarwa kinderen zien. Wij merkten bijvoorbeeld dat veel kinderen ontzettend om aandacht vragen omdat ze dit thuis van hun ouders niet krijgen. Toch is dit ons beeld van de situatie. Zoals in het theoretisch kader beschreven worden kinderen volgens de Basarwa cultuur als gelijke aan volwassenen gezien. Hierdoor zouden zij ook voor zichzelf moeten zorgen. Dit zou een culturele verklaring kunnen zijn voor het feit dat ouders hun kinderen niet verzorgen en de aandacht bieden zoals wij en de moderne Batswana dat zouden doen.

Ook ziekten komen onder Basarwa veel voor. Een bekende kinderziekte onder de Basarwa is het hebben van ringwormen op de hoofdhuid. Deze bacterie is gemakkelijk met medicatie te behandelen maar doordat veel Basarwa het niet verzorgen wordt het steeds erger. Ouders nemen hun kinderen niet op tijd mee naar het ziekenhuis waardoor het haar van het kind uitvalt en de wonden steeds groter worden. De ringwormen jeuken enorm en zijn erg besmettelijk. Ieder kind kan het gemakkelijk krijgen door contact met anderen. Daarnaast komt uit veel interviews naar voren dat kinderen soms ziek zijn. Ze noemen het griep, hoofdpijn of verkouden. Dit heeft iedereen wel eens, maar het was opvallend hoe vaak dit

door kinderen en ouders genoemd werd. Hierdoor gaan kinderen soms dagen niet naar school. *'Ik heb vaak griep, soms ook in de zomer. Ik ben naar de kliniek geweest'* (meisje, 7 jaar, groep 3). Daarnaast waren er twee moeders die vertelden dat hun kinderen moesten stoppen op Bokopano Kids omdat ze ziek werden en naar het ziekenhuis moesten.

Er zijn ook veel zieke ouderen te zien die op de grond liggen en veel hoesten. Het lijkt erop dat dit komt door Hiv-Aids of Tuberculeuze. Onder de Basarwa komen deze ziekten heel erg veel voor. De precieze cijfers van de gemeenschap rondom Serowe zijn niet bekend maar volgens de maatschappelijk werkers zijn er meer mensen besmet dan landelijke cijfers suggereren. De respondenten hebben dit zelf niet met ons gedeeld omdat dit als privé wordt gezien. Er is één meisje -dat tien jaar geleden op Bokopano Kids zat en als een van de weinigen echt goed presteert op school en vloeiend Engels spreekt- die vertelde dat ze Hiv-positief is. Ze vertelde dat haar ziekte haar schoolresultaten nauwelijks beïnvloedt. Wel moet ze af en toe overgeven en heeft ze last van hoofdpijn.

Volgens een docent van Bokopano Kids geloven sommige oudere mensen in de omgeving niet in het ziekenhuis maar maken ze nog steeds gebruik van de traditionele dokters. Hierdoor blijven deze ziektes een grote rol blijven spelen in de Basarwa gemeenschap.

'Sommige Basarwa gaan wel naar het ziekenhuis maar gebruiken de medicijnen niet want ze denken meestal alleen aan drinken en daardoor vergeten ze het. Maar ze proberen, het is niet zo slecht als voorheen. De jeugd weet tegenwoordig wel dat ze naar het ziekenhuis moeten gaan, terwijl oudere mensen nog in traditionele dokters geloven. De jeugd hebben hun ogen geopend omdat ze zien dat mensen dood gaan dus ze begrijpen dat ze medicijnen moeten nemen' (docent Bokopano Kids).

Het nemen van medicijnen is ook volgens de maatschappelijk werkers een probleem. Mensen slikken niet regelmatig of nemen niet zelf het initiatief om naar de kliniek te gaan. De maatschappelijk werkers begeleiden veel zieke mensen in dit soort stappen en proberen bewustwording onder de Basarwa te creëren.

Tienerzwangerschappen worden ook als oorzaak van schooluitval onder Basarwa rondom Serowe genoemd. Onder de Basarwa komt het veel voor dat meisjes op jonge leeftijd kinderen krijgen. Volgens alle respondenten komt dit doordat het in de Basarwa cultuur als normaal wordt gezien dat vrouwen jong zwanger worden. We spraken een vrouw van 23 die drie kinderen heeft, zij vertelde dat ze op haar achttiende gewoon heel graag kinderen wilde.

De jonge zwangerschappen hebben vooral invloed op de schoolgang van meisjes.

Tienermoeders -vaders zijn vaak afwezig- stellen zelf dat hun zwangerschap de oorzaak was voor hen om te stoppen met school. Een docent vertelt

'In standard 7, als ze 13 zijn, vallen vooral meisjes uit school omdat ze zwanger worden en dan stoppen met school. Dat is een probleem. De overheid doet zijn best met programma's zodat meisjes nadat ze bevallen zijn weer terug gaan naar school' (docent).

Dat Basarwa meisjes na hun bevalling terug gaan naar school hebben wij bij de samenleving rondom Serowe niet gezien. Een jonge moeder vertelde dat ze zich na haar bevalling schaamde om terug te gaan naar school *'Ik was bang voor wat mensen over me zouden zeggen omdat ik zwanger was geworden, dus bleef ik thuis' (ouder)*. De meeste ouders geven aan wel te hopen dat hun kinderen school afmaken en niet vroeg aan kinderen beginnen. Toch stellen zij niet te kunnen voorkomen dat hun kinderen seksueel contact krijgen op jonge leeftijd en vervolgens door zwangerschap uit school vallen. *'Mijn kind zou uit school kunnen vallen bijvoorbeeld door seksueel contact en daardoor net als ik zwanger worden. Dus ik kan het niet verzekeren dat ze school afmaakt' (ouder)*.

5.6 Het kleuteronderwijs van Bokopano Kids

Kleuteronderwijs wordt door veel respondenten gezien als een belangrijke bijdrage aan de vermindering van schooluitval onder Basarwa kinderen. Kleuteronderwijs zou namelijk zorgen voor een voorbereiding op de basisschool waardoor de start en de doorgroei in het onderwijs gemakkelijker kan worden gemaakt. Naast dat kleuteronderwijs tot nu toe in Botswana privé geregeld is, is er ook te weinig sprake van ‘glocal’ onderwijs. Er is op de basisscholen wel een combinatie van mondiale en lokale aspecten te herkennen, maar er wordt nog te weinig rekening gehouden met de omstandigheden van de Basarwa. Daardoor ondervinden veel Basarwa kinderen (de eerdergenoemde) moeilijkheden in het onderwijs. Bokopano Kids biedt kleuteronderwijs voor Basarwa kinderen om hen meer kansen te bieden in het onderwijs en schooluitval te voorkomen. Bokopano Kids doet dit volgens ouders, kinderen en docenten door meer rekening te houden met de omstandigheden en de moeilijkheden van kinderen in het onderwijs. De vorm van scholing bij Bokopano Kids is opgericht met de westerse insteek, maar toch wordt er veel rekening gehouden met de lokaliteit en omstandigheden van de kinderen. Hierdoor hanteert Bokopano Kids een sterkere vorm van ‘glocal’ kleuteronderwijs dan op de openbare scholen in Botswana het geval is.

5.6.1 Manier van lesgeven

De kleuterdocent -Ogomeditse Onthusitse- is ook van de Basarwa stam. Dit is vrij bijzonder aangezien niet veel Basarwa de middelbare school hebben afgemaakt, laat staan de kans krijgen op scholen te werken. Hierdoor vormt Ogomeditse een voorbeeld voor de kinderen. De kinderen vinden Ogomeditse leuk en voelen zich thuis bij haar. *‘De leraar van Bokopano Kids behandelde ons goed en sloeg ons niet’ (meisje, 9 jaar, groep 4)*. Een ouder stelt dat Ogomeditse de kinderen en hun problemen kent en precies weet in welke situatie deze kinderen leven, omdat ze zelf familie is. Daarnaast vinden veel ouders Ogomeditse een goede lerares voor hun kinderen. *‘Ik twijfel niet aan haar kunnen, ze is een geweldige docent. Verander haar niet. Straks komt er iemand die niet geduldig is met de kinderen, die gemene dingen zegt of de kinderen slaat. Ogo is goed’ (ouder)*.

Aangezien de lerares als familie wordt beschouwd, is het voor ouders een minder grote stap om contact te zoeken met de lerares. Omdat ze in dezelfde omgeving woont en alle families persoonlijk kent, is de communicatie tussen school en ouders gemakkelijker. Daarnaast organiseert Bokopano Kids ouderbijeenkomsten waar alle Basarwa ouders iets mogen zeggen –in het Setswana- over wat ze vinden van het onderwijs en wat er beter zou

kunnen. Hierdoor probeert Bokopano Kids ouders meer te betrekken in het onderwijs van hun kinderen. Zodra ouders verschillende keren niet komen opdagen bij deze ouderbijeenkomsten of als kinderen een aantal dagen niet naar Bokopano Kids komen, dan weet de lerares wat er aan de hand is en kan zij de families thuis opzoeken. Ogomeditse praat dan met ouders en motiveert hen hun kinderen naar school te sturen. Bij de openbare scholen gebeurt dit minder en onpersoonlijker. Aangezien Bokopano Kids in de woonomgeving van de kinderen ligt voelt het voor de kinderen ook als een vertrouwde omgeving en is het niet ver om naar toe te lopen. Ook door de ouders wordt de school als een veilige omgeving gezien, omdat de kinderen daar zichzelf kunnen zijn en niet gepest worden.

Daarnaast is ‘glocal’ onderwijs sterk terug te zien in de manier waarop les gegeven wordt bij Bokopano Kids. Zo worden de kinderen -net als in de Basarwa cultuur- meer als gelijke behandeld dan op andere scholen. Tijdens participerende observaties zien wij dan ook dat kinderen op Bokopano Kids met respect behandeld worden en er niet wordt geslagen door de docent. Uit interviews blijkt dat kinderen en ouders dit erg waarderen. Bokopano Kids probeert zoveel mogelijk onderwijs vanuit de eigen omgeving te geven. Voorbeelden hiervan zijn de lokale natuur en muziek die gebruikt wordt in de lessen. In het lesmateriaal, zoals in de schoolboeken is ook lokaliteit terug te zien. Zo bevatten de schoolboeken vooral kinderen met een donkere huidskleur, met Botswaanse namen, lokale gerechten en plaatjes van een leefomgeving die aansluiten bij de belevingswereld van de Basarwa kinderen.

5.6.2 Extra ondersteuning

Iedere dag krijgen de kinderen een gevarieerde traditionele maaltijd, zoals pap met lokale groenten, vlees of bonen. Naast deze warme maaltijd krijgen de kinderen ook iedere dag limonade met een stuk fruit en een boterham met pindakaas. Zo wordt er geprobeerd de kinderen die weinig of geen eten krijgen toch de voeding te bieden die zij nodig hebben voor een schooldag. Dit waarderen de ouders en kinderen erg, omdat er thuis niet genoeg is om de kinderen te voeden. *‘We waarderen het heel erg. Wanneer de kinderen terug komen zeggen ze dat ze pap, groenten en kip hebben gegeten. Dat hebben we hier niet’ (ouder)*. Verschillende ouders vinden dan ook dat Bokopano Kids de thuissituatie erg helpt door dit eten te geven. De docenten van Bokopano Kids merken dat sommige kinderen thuis amper te eten krijgen doordat sommigen heel erg veel willen eten op school. Ouders vinden het jammer dat Bokopano Kids op vrijdag dicht is, omdat de kinderen volgens hen dan de hele dag geen eten hebben.

Naast eten vinden de ouders en kinderen het fijn dat Bokopano Kids schoenen en

kleding geeft zodra kinderen voor tachtig procent aanwezig zijn. *'Het hielp me dat we kleding kregen, we kregen mooie kleding zodat we er goed uit zagen'* (jongen, 12, groep 5).

'Bokopano kids zorgt heel goed voor de kinderen. Het verzorgt ze goed. Het helpt heel veel dat ze eten, schoenen en kleding krijgen' (ouder). Hierdoor stellen zij dat Bokopano Kids niet alleen de thuissituatie helpt, maar ook rekening houdt met het feit dat zonder het geven van eten, schoenen en kleding kinderen niet de mogelijkheid hebben naar school te komen. Bokopano Kids houdt volgens hen daarnaast ook rekening met de economische situatie van de Basarwa. Wanneer de leerlingen namelijk naar de basisschool mogen, krijgen ze een bijdrage van Bokopano Kids om het schoolgeld te kunnen betalen. Hierdoor is het gemakkelijker voor de ouders om de kinderen in te schrijven op de basisschool. *'De hulp van Bokopano hielp heel erg. Ook het schoolgeld werd voor haar betaald toen ze klaar was op de kleuterschool'* (ouder).

5.6.3 Vaardigheden leren

Alles wat de kinderen hebben geleerd op Bokopano Kids wordt door alle geïnterviewde kinderen en ouders ook als erg positief ervaren. Zo vonden veel kinderen het spelen met andere kinderen en met het speelgoed, het zingen en het tekenen leuk. Op Bokopano Kids worden verschillende lessen en spel- en sportactiviteiten gegeven. Deze spel- en sportactiviteiten blijken uit observaties een stuk uitgebreider te zijn dan op lokale scholen. Hier genieten de meeste kinderen enorm van. De kinderen leren bij Bokopano Kids onder andere hun naam schrijven, de letters van het alfabet, verschillende vormen, seizoenen en kleuren te benoemen in het Engels. Dit geeft de kinderen het idee dat ze veel geleerd hebben. *'Ik waardeer het meest dat ik daar heb leren lezen en schrijven'* (jongen, 14 jaar, klas 1 middelbare school). Ouders hebben vaak het idee dat kinderen slimmer zijn geworden door Bokopano Kids en vertellen vaak met trots dat Bokopano Kids hun kinderen heeft geholpen met lezen en schrijven in het Engels, waardoor ze hun naam kunnen spellen. Naast Engels spreken de kinderen -volgens verschillende respondenten- ook beter Setswana nadat ze naar Bokopano Kids zijn geweest. Sommige kinderen vertellen dat ze het fijn vonden om goed Setswana te leren.

Alle geïnterviewde ouders vinden dat Bokopano Kids een positieve bijdrage levert aan de ontwikkeling van hun kind. Velen vinden dat Bokopano Kids ervoor zorgt dat hun kinderen beter met andere kinderen kunnen omgaan en dat ze weten hoe ze zich moeten gedragen op school. *'Wanneer kinderen naar Bokopano Kids zijn geweest hebben ze al hun eigen relaties, weten ze al hoe ze moeten spelen, interacteren en communiceren'* (ouder).

Ouders en kinderen vertellen zelfs dat kinderen na Bokopano Kids andere kinderen uit de buurt vaardigheden leren.

Daarnaast hebben de meeste ouders het idee dat hun kinderen meer zelfvertrouwen krijgen door Bokopano Kids. Volgens de ouders worden de kinderen namelijk minder verlegen, openen en praten ze meer wanneer ze naar Bokopano Kids zijn geweest. Dit komt volgens hen doordat ze al gewend zijn aan de omgang met andere mensen. Bokopano Kids zou volgens verschillende ouders de gemeenschap ook veel helpen omdat het een positieve sfeer om naar school te gaan creëert, waardoor het moed geeft voor anderen om ook naar school te gaan. *'Bedankt voor dit, voor de vooruitgang van de Basarwa stam. Het laat het belang van onderwijs zien en stimuleert hen om naar school te gaan'* (ouder). Een vader stelt dat de mogelijkheid tot kleuteronderwijs een fantastisch gegeven is omdat het goed is voor de kinderen en het hen helpt om naar de basisschool te gaan.

Verschillende kinderen, docenten en ouders vertellen dat het kleuteronderwijs van Bokopano Kids kinderen stimuleert en motiveert om naar school te gaan. *'Bokopano Kids heeft er voor gezorgd dat ik actief was om naar school te gaan'* (meisje, 14 jaar, groep 7). De kleuterklas werkt als een extra stimulans om te starten op de basisschool en als bevordering voor de verdere schoolgang. *'Bokopano heeft me gestimuleerd om elke dag naar school te gaan, omdat ze ons daar leerden dat onderwijs belangrijk is in je leven'* (jongen, 15 jaar, groep 7). Daarnaast geven kinderen aan dat ze door Bokopano Kids al gewend waren aan de manier waarop vaardigheden geleerd moeten worden. Het was voor velen van hen daardoor gemakkelijker om mee te draaien in het onderwijs en te beginnen op de basisschool. Zo vertelt een meisje dat er al verschillende dingen bekend voor haar waren na de kleuterschool, zoals lezen en schrijven maar ook het interacteren met andere mensen en omgaan met de druk van school. *'Door Bokopano Kids heb ik in de eerste klas minder problemen gehad met lezen en schrijven, en ik had zelfs al een beetje Engels geleerd'* (jongen, 14, klas 1 middelbare school).

Meerdere respondenten stellen daarom dat Bokopano Kids erbij kan helpen dat kinderen slagen in het onderwijs. Basarwa kinderen die naar Bokopano Kids zijn geweest doen het dus beter op school dan Basarwa kinderen die dit kleuteronderwijs niet hebben gehad. Toch scoren de meeste Basarwa kinderen uiteindelijk nog steeds onder gemiddeld (in vergelijking met Batswana kinderen), zijn vele uiteindelijk toch niet gemotiveerd en vallen veel kinderen toch nog uit, ondanks de voorbereiding van Bokopano Kids. Dit zou kunnen komen door de problemen en oorzaken van schooluitval, zoals beschreven in paragraaf 5.5 van de resultaten.

6. Conclusie

6.1 Beantwoording onderzoeksvragen

Met dit onderzoek is getracht een actueel en accuraat beeld te schetsen van de Basarwa -een minderheidsgroep in Botswana- in het onderwijs, in en rondom een stad. De omstandigheden waarin deze stam leven worden door de respondenten omschreven als slecht. Er zijn geen goede huizen en er is te weinig water en voedsel. Wat bij dit onderzoek een grotere rol speelt -in vergelijking met eerdere onderzoeken naar de Basarwa - is de grote invloed van de stad. De in dit onderzoek onderzochte Basarwa stam woont niet meer op het platteland, maar leeft onder de invloed van de stad. Hierdoor zijn veel traditionele gebruiken verdwenen en moesten de Basarwa in Serowe zich aanpassen aan het moderne leven. Zo moesten zij op zoek naar banen waarvoor een vorm van formeel onderwijs en het hebben van een diploma noodzakelijk is. Uit dit onderzoek blijkt dat dit moeilijk is voor de Basarwa rondom Serowe, aangezien bijna alle Basarwa werkloos zijn en meer dan de helft van de kinderen niet naar school gaat. De meeste Basarwa kinderen scoren onder gemiddeld op school, en maken vaak -door allerlei verschillende oorzaken- school niet af.

Op de basisscholen in Serowe is een vorm van 'glocal' onderwijs te zien. Er is sprake van een vervlechting van de westerse vorm van onderwijs en de lokaliteit. Zo wordt er les gegeven over de lokale omgeving maar vooral de westerse vorm van onderwijs wordt -net als in de sociologie- gezien als dé manier van ontwikkeling. Zo zijn bijna alle lessen in het Engels. Volgens de respondenten en de cultureel antropologen (Pridmore, 1995; Wagner, 2006) wordt er bij deze vorm van onderwijs echter te weinig rekening gehouden met de leef- en schoolomstandigheden van de Basarwa. Het 'glocal' onderwijs is op deze scholen dus te laag, omdat de westerse en lokale aspecten niet in balans staan.

De Botswaanse docenten gaan er veelal niet vanuit dat de hoge schooluitval van de Basarwa te maken heeft met de omstandigheden, maar denken vooral dat dit komt omdat de stam het belang van onderwijs niet inziet. In interviews komt echter naar voren dat alle respondenten onderwijs op verschillende manieren als erg betekenisvol zien en dat onderwijs kan bijdragen aan verschillende vormen van ontwikkeling. De in het theoretisch kader genoemde vormen van ontwikkeling benoemen de respondenten ook. Zo zien de respondenten onderwijs als belangrijk voor hun persoonlijke, sociale en economische ontwikkeling, maar ook als ontwikkeling voor de familie en de stam. Toch is er tijdens de participerende observaties te zien dat de Basarwa rondom Serowe zich niet altijd gedragen naar deze gedachten. Ondanks de positieve gedachten lijkt de motivatie om naar school te

gaan laag en gaat maar de helft van de kinderen daadwerkelijk naar school. Hier zijn door de respondenten verschillende oorzaken voor genoemd.

Waar in de literatuur de afstand naar school als grote oorzaak van schooluitval werd benoemd, spelen de geografische oorzaken rondom Serowe een minder grote rol. Dit komt doordat de Basarwa aan de rand van de stad wonen en scholen lopend te bereiken zijn. De invloed van de omgeving en van de buurten waar de Basarwa leven hebben wel invloed op de schooluitval, aangezien er maar enkele -tot geen- succesverhalen van Basarwa in het onderwijs zijn. Dit zorgt ervoor dat kinderen geen voorbeelden hebben om naar op te kijken en beïnvloeden kinderen elkaar onderling. Daarnaast is er sprake van -in sommige gevallen onbewuste- discriminatie van de stam. Hierdoor zou er sprake kunnen zijn van een 'selffulfilling prophecy', aangezien er geen voorbeeld is van Basarwa die slagen in het onderwijs en docenten hun vaak ook als mindere zien. Dit kan er voor zorgen dat kinderen hier zelf in gaan geloven en daardoor minder goed presteren op school. Doordat ouders veelal niet opgeleid zijn, is er vaak niemand die de kinderen kan helpen met schoolwerk. Ook is er in de buurten van de Basarwa een gebrek aan elektriciteit zorgt ervoor dat er geen licht is om huiswerk te kunnen maken (Hays, 2011; Sekere, 2011; Mogwe, 1992).

Daarnaast zorgt het tekort aan motivatie om naar school te gaan en om hun omstandigheden te verbeteren ervoor dat veel Basarwa kinderen eerder uit school vallen. Dit wordt door sommige docenten gezien als een cultureel aspect, maar zou volgens ons ook kunnen komen door de uitzichtloze situatie waarin de stam rondom Serowe leeft. Andere culturele oorzaken zoals de trek naar de 'cattle-post', de isolatie van de stam en de achterstand met de Engelse taal maken het moeilijk voor de kinderen om mee te kunnen komen op de basisschool. Daarnaast zorgen het lage inkomen en de slechte gezondheid -onder andere door alcoholmisbruik- van de Basarwa ervoor dat veel kinderen verwaarloosd worden en sneller uitvallen op school (Pridmore, 1995; Wagner, 2006; Ikeya, 2001).

Deze genoemde oorzaken van schooluitval zouden kunnen komen doordat het 'glocal' onderwijs op de basisscholen in Serowe te weinig tot uiting komt. Zo houdt het volgens de respondenten te weinig rekening met de (school en leef) omstandigheden van de Basarwa. Onderzoek op de kleuterschool Bokopano Kids heeft uitgewezen dat een sterkere vorm van 'glocal' onderwijs het gemakkelijker maakt voor Basarwa kinderen om naar school te gaan. Er wordt namelijk aan de school- en leefomstandigheden gedacht, doordat mensen bijvoorbeeld geholpen worden met eten, kleding en schoolgeld. Hierdoor hebben zij het gevoel ondersteund te worden bij de moeilijkheden die zij ervaren in het onderwijs. Ook

blijken de Basarwa kinderen en hun ouders zich meer op hun gemak te voelen bij een docent uit de eigen stam en bij de manier van lesgeven op Bokopano Kids.

Daarnaast blijkt dat kinderen die naar Bokopano Kids zijn geweest gemakkelijker konden starten op de basisschool en dat de doorstroom naar hogere klassen bevorderd werd. Dit kwam volgens de respondenten vooral omdat ze beter waren voorbereid op de basisschool, doordat zij al gewend waren aan een schoolsituatie, zelfverzekerder waren en het gevoel hadden vaardigheden te hebben geleerd zoals het lezen en schrijven van Engels. Hierdoor presteren Basarwa kinderen die naar Bokopano Kids zijn geweest beter dan Basarwa kinderen die geen kleuteronderwijs hebben gevolgd. Toch lopen deze kinderen qua niveau op school nog niet gelijk met Batswana kinderen. Dit komt onder ander door de omstandigheden waar de Basarwa in leven.

De leef- en schoolsituatie van de Basarwa rondom Serowe is volgens docenten en maatschappelijk werkers moeilijk te veranderen. Jarenlang is geprobeerd de situatie te verbeteren, met tot nu toe weinig succes. De werkloosheid en de schooluitval blijven ondanks hulp van de maatschappelijk werkers en van Bokopano Kids nog steeds hoog. Dit houdt een soort vicieuze cirkel in stand: de kinderen die namelijk nu uit school vallen krijgen waarschijnlijk geen baan en krijgen jong kinderen, die ook weer zullen opgroeien in dezelfde leefomstandigheden. Deze kinderen zullen daardoor ook weer moeite ondervinden in het onderwijs. Onderwijs zou volgens ons echter wel dé manier zijn om deze cirkel te kunnen verbreken. Alleen is hier wel een aanpassing van het onderwijssysteem voor nodig, waardoor ook Basarwa kinderen betere kansen in het onderwijs kunnen krijgen.

Een begin is al gemaakt met het kleuteronderwijs programma van de overheid dat in 2017 in geheel Botswana zal worden ingevoerd. Doordat alle kinderen met dit programma toegang krijgen tot kleuteronderwijs zullen onderwijskansen van de Basarwa al verbeteren. Dit biedt namelijk alle kinderen een voorbereiding op de basisschool waardoor zij beter zullen presteren en de doorstroom in het onderwijs bevorderd wordt. Het antwoord op de hoofdvraag luidt daarom dat kleuteronderwijs bijdraagt aan de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe. Toch is kleuteronderwijs alleen niet genoeg om daadwerkelijk verschil te kunnen maken. Tijdens de participerende observatie is gebleken dat het aspect 'glocal' in 'glocal' (kleuter)onderwijs essentieel is, omdat dit er voor kan zorgen dat Basarwa kinderen gemakkelijker mee kunnen doen in het geboden onderwijs.

6.2 Discussie

Er zijn ook enkele kanttekeningen te plaatsen bij dit onderzoek. Zo lukte het namelijk niet

altijd vooraf opgestelde vragen te behandelen. Dit kwam bijvoorbeeld doordat de setting er dan niet naar was, andere onderwerpen werden aangekaart of omdat wij het soms moeilijk vonden mensen te confronteren met bepaalde vragen. Toch lukte het uiteindelijk vaak op een meer indirecte manier en door langzaam door te vragen genoeg informatie uit een interview te halen. Bij kinderen was dit moeilijker dan bij hun ouders en hun docenten. Vooral de wat jongere kinderen die wij geïnterviewd hebben vonden het soms lastig bepaalde vragen te beantwoorden. Daarnaast waren de antwoorden van kinderen vaak hetzelfde en erg kort. We probeerden dan wel door te vragen maar soms werd het kind daar verlegen van en durfde dan niks meer te zeggen. Hierdoor merkte wij bij het transcriberen van interviews van kinderen dat we soms niet genoeg ingingen op een antwoord dat gegeven werd of over bepaalde onderwerpen niet altijd doorvroegen. Bij docenten en bij de maatschappelijk werkers was dit gemakkelijker.

Daarnaast hadden wij te maken met een taalbarrière. Hiervoor is tijdens het interviewen gebruik gemaakt van een tolk. Aangezien de interviewvragen zijn vertaald van het Nederlands naar het Engels en vervolgens door de tolk naar het Setswana wisten wij nooit zeker of de vraag op dezelfde manier gesteld werd aan de respondent als dat wij dat wilden. Daarnaast kunnen we niet met zekerheid zeggen dat het gegeven antwoord van de respondent door de tolk juist vertaald is, en of onze vertaling naar het Nederlands helemaal nauwkeurig is. Dit heeft namelijk te maken met het niveau van de tolk en zowel zijn als onze interpretaties van de interviews. Deze tekortkoming is moeilijk te ondervangen maar is desalniettemin wel van invloed geweest op de uiteindelijke resultaten.

Zoals al eerder aangegeven, heeft dit onderzoek een grote maatschappelijke relevantie voor de Basarwa gemeenschap en mogelijk ook voor vergelijkbare gemarginaliseerde groeperingen elders in de wereld. Dit komt doordat inzicht in hun problemen en ervaringen in het onderwijs, hun schoolkansen en daardoor hun verdere leven kan verbeteren. Uit dit onderzoek is gebleken dat ‘glocal’ (kleuter)onderwijs de onderwijskansen van Basarwa kinderen -en kinderen uit eventuele andere minderheidsgroepen- zou kunnen verbeteren. Dit onderzoek biedt een aanvulling op de bestaande literatuur omdat het -door het begrip ‘glocal’ kleuteronderwijs- een combinatie is van verschillende perspectieven –cultureel antropologisch, sociologisch en onderwijskundig- en dus nieuwe inzichten kan bieden. Door deze visies te integreren was het mogelijk een alternatieve kijk te bieden op de huidige onderwijskansen van de Basarwa rondom Serowe.

Daarnaast is de bestaande literatuur over de Basarwa in het onderwijs veelal verouderd en vond dit in andere (niet-stedelijke) gebieden plaats. Onder andere daardoor komen de

beschrijvingen van de Basarwa in het onderwijs in sommige opzichte niet meer overeen met de huidige situatie van de Basarwa rondom Serowe. Er zijn dan ook nieuwe concepten toegevoegd, die niet eerder in de literatuur besproken zijn. Zoals de invloed van de stad, de isolatie van de stam, de verwaarlozing van de kinderen en de motivatie van de stam. Deze aspecten bleken volgens de respondenten veel invloed te hebben op de schoolgang van kinderen. Hier zou dan ook meer intensief onderzoek naar gedaan moeten worden, om de schooluitval te kunnen verminderen. Daarnaast is het perspectief van de gemeenschap zelf erg van belang geweest in dit onderzoek, aangezien het andere uitkomsten bood dan het ‘westerse’ perspectief op onderwijs.

Diepte-interviews en het participeren binnen de gemeenschap waren van groot belang om dit perspectief te interpreteren en om de leef- en schoolsituatie van de Basarwa gemeenschap echt te kunnen begrijpen. Zonder intensief gebruik van deze methoden en drie maanden bij deze mensen te wonen hadden de resultaten er anders en minder nauwkeuring uit gezien. Voor vervolgonderzoek zou het interessant zijn te kijken hoe ‘glocal’ (kleuter)onderwijs op andere minderheidsgroepen -die bijvoorbeeld pas kort geleden in aanraking zijn gekomen met de stad- uit zou werken en hoe dit hun onderwijskansen zou kunnen verbeteren.

Zoals aangegeven in de conclusie is het aspect ‘glocal’ in ‘glocal’ (kleuter)onderwijs van belang voor de Basarwa kinderen om te kunnen slagen. Om de onderwijskansen te kunnen bevorderen is er naast openbare toegang tot kleuteronderwijs volgens ons een aanpassing in het gehele onderwijssysteem nodig. Om de Basarwa kinderen een eerlijke kans te bieden in het onderwijs zou er in het onderwijsbeleid meer aandacht geschonken moeten worden aan de lokale school- en leefomstandigheden van de Basarwa gemeenschap. Zo zou de ondersteuning van Basarwa kinderen door het geven van schoolbenodigdheden, het financieren van schoolgeld en begeleiding bij schoolwerk er toe kunnen leiden dat minder Basarwa kinderen stoppen met school. Zo zou bijvoorbeeld een huiswerkklas voor Basarwa kinderen (met achterstanden) volgens de kinderen ook kunnen helpen -vooral met Engels en andere hoofdvakken- voor ondersteuning bij schoolwerk, omdat dit thuis en op school niet geboden wordt. Dit kan kinderen helpen het niveau bij te houden en door te groeien in het onderwijs.

Daarnaast blijkt de motivatie en betrokkenheid van de ouders een erg belangrijke factor in de onderwijskansen van kinderen. Daarom is het heel belangrijk dat scholen ouders meer betrekken in het onderwijs en motiveren om naar bijeenkomsten te komen. Naast dat kleuteronderwijs bij draagt aan de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe zal

meer 'glocal' gericht (kleuter)onderwijs -met de bovengenoemde aanpassingen- er voor zorgen dat meer Basarwa kinderen succesvol starten op de basisschool, kunnen slagen in het verdere onderwijs en volgens ons en de respondenten een beter bestaan kunnen opbouwen.

Tijdens ons verblijf in Serowe hebben wij deze resultaten aan de maatschappelijk werkers en aan de staf van Bokopano Kids gepresenteerd. Aan de hand hiervan is vervolgens gepraat over eventuele verbeteringen in het onderwijs voor de Basarwa. Unaniem werd door hen bevestigd dat deze kinderen meer aandacht in het onderwijs nodig hebben, zowel door middel van ondersteuning in schoolbenodigdheden en schoolbegeleiding als het meer betrekken van de ouders in het onderwijs. Zij hebben na ons vertrek deze resultaten gedeeld met het ministerie van onderwijs en met de docenten van de lokale basisscholen. Het was voor ons erg fijn de resultaten met deze mensen te delen en wij hopen dan ook dat het daadwerkelijk iets kan toevoegen aan de onderwijskansen van Basarwa kinderen rondom Serowe.

6.3 Reflectie

Wij zijn erg blij de mogelijkheid te hebben gehad dit onderzoek te kunnen doen. Het was voor ons beiden een fantastische ervaring om drie maanden lang zoveel mensen te leren kennen en kennis op te doen van een totaal andere gemeenschap. Voor Lotte was het erg bijzonder terug te zijn in de omgeving waar zij in haar jeugd heeft gewoond en om daar nu zelf meer te weten te komen over het leven en de onderwijssituatie van de mensen waar haar ouders al jaren mee

werken. Voor Marijne heeft het drie maanden in Botswana wonen een enorme indruk gemaakt en haar perspectief op onderwijs en de wereld verbreed.

Voor ons beiden was het soms heftig te zien in welke omstandigheden deze mensen wonen. Zo schrokken wij ervan te zien dat kinderen buiten slapen en mensen 's ochtends vroeg al dronken rondlopen. Soms frustreerde het ons als we zagen dat kinderen overdag niet op school waren maar bij hun familie rond de hut hingen of dat ouders de kinderen niet actief motiveerden naar school te gaan. Dit frustreerde ons omdat we graag wilden helpen en dit gaf ons een gevoel van machteloosheid, omdat we soms zelf ook niet meer wisten hoe we dat moesten doen. Het direct helpen van mensen was ook niet het doel van onze periode daar, maar tijdens het drie maanden participeren met de gemeenschap ging dit bijna vanzelf. Hierdoor moesten wij onszelf dan ook blijven vertellen objectief te kijken en ons als onderzoekers op te stellen. Ook mensen daar dachten soms dat wij langskwamen om hun te helpen of om hen bijvoorbeeld geld, eten, drank of kleding te geven. Daarnaast dachten ze vaak dat wij bij Bokopano Kids hoorden. Hierdoor moesten wij hen dan uitleggen dat dit niet het geval was en dat wij voor onderzoek kwamen; om er achter te komen wat zij ervaren als de moeilijkheden in het onderwijs en wat kleuteronderwijs en Bokopano Kids voor hen betekend heeft. Gelukkig waren er dan genoeg mensen die met ons wilden praten. Hierdoor hebben wij veel interviews maar ook enorm veel informele gesprekken met allerlei verschillende mensen uit de Basarwa gemeenschap rondom Serowe kunnen houden.

Het transcriberen en het analyseren van alle gevonden informatie was een enorme klus omdat we veel interviews hebben afgenomen. Door steeds samen te overleggen en te discussiëren over hoe we sommige dingen moesten interpreteren was het mogelijk de grote lijn te blijven zien. Logischerwijs waren wij het niet altijd gelijk eens over bepaalde onderwerpen maar na het er dan uitvoerig over te hebben lukte het altijd een oplossing te vinden. Door er met twee blikken naar te kijken is er volgens ons uiteindelijk een scherp onderzoek tot stand gekomen.

7. Literatuurlijst

Ansell, N. (2005). *Children, Youth and development: Routledge perspectives on development*. UK: routledge.

Baker-Henningham, H. (2014). The role of early childhood education programmes in the promotion of child and adolescent mental health in low- and middle-income countries. *International journal of epidemiology*, Vol.43(2), pp.407-33. US: National Library of Medicine.

Berlinski, S., Galiani, S., Gertler, P. (2008). The effect of pre-primary education on primary school performance. *Journal of Public Economics*, Vol. 93, (2009), pp. 219-234.

Boutayeb, A. (2009). The impact of HIV/AIDS on human development in African countries. *BMC Public Health*, Vol.9 (1). US: National Library of Medicine.

Bryman, A. (2012). *Social research methods*. Oxford, UK: Oxford University Press, 4th ed.

Boyden, J. (1991). *Children of the cities*. London: Zed.

Dude, S. (2004). The inconvenient indigenious: remote area development, donor assistance, and the first people of the kalahari. *Africa Today*, Vol. 51, No. 1, pp. 133-136. Published by: Indiana University Press.

Eriksen, T. H. (2010) *Small Places, Large Issues. An introduction to Social and Cultural Antropology*. London: Pluto Press (third edition).

Fombad, C. M. (2004). The Constitutional Protection Against discrimination in Botswana. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 53, pp. 139-170.

Good, K. (1999). The state and extreme poverty in Botswana: the San and destitutes. *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 37(2), pp.185-205. Cambridge University Press.

Grol, C. (2015, 13 juni). Africa Rising, een onstuimig continent dat razendsnel

urbaniseert. *Financieel dagblad*, 13 juni 2015.

Harald, B, N. (2010). Towards post-globalisation? On the hegemony of western education and development discourse. *Globalisation, Societies and Education*, Vol. 8(3), pp. 321-337.

Hays, J. (2011). Educational rights for indigenous communities in Botswana and Namibia. *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15:1, pp. 127-153.

Hutton, F. (2005). Risky Business: Gender, drug dealing and risk. *Addiction Research and Theory*. 13(6): 545-554.

IJzendoorn, M.H. van, & Juffer, F. (2009). Adoptie als interventie (1): historische, ethologische en ethische achtergronden. *Kind en Adolescent*, 29, 17-30.

Ikeya, K. (2001). Some Changes among the San under the Influence of Relocation Plan in Botswana. *Senri ethnological studies*, Vol 59. National Museum of Ethnology.

Ministry of Education and Skill Development. (2013). Handbook for pre-primary curriculum framework. *Department of curriculum development and evaluation*. (MOE&SD).

Mogwe, A. (1992). Who was (t)here first. An assessment of the human rights situation of Basarwa in selected communities in the Ghanzi District, Botswana. *Gaborone, Botswana Christian Council. Occasionalpaper, No. 10.*

Myers, R. (1992). The twelve who survive: strengthening programs of early childhood development in the third world. *Routledge, London en New York.*

Pansiri, N. O. (2008). Improving commitment to basic education for the minorities in Botswana: A challenge for policy and practice. *International Journal of Educational Development*, Vol. 28, pp. 446-459.

Pridmore, P. (1995). Learning and schooling of Basarwa (Bushmen) children in Botswana. *Prospects*, Vol. XXV, No. 4.

Ritzer, G. (2010). *Sociological theory*. New York: McGraw-Hill.

Roberts, T., Hite, A. B. (2007). *The globalization and development reader: perspectives on development and global change*. UK: Blackwell Publishing.

Roux, le W. (2002). *The challenges of change: a tracer study of San preschool children in Botswana. Early Childhood Development: Practice and Reflections*. Following Footsteps: Bernard van Leer Foundations.

Sen, A. (1999). *Development as freedom*. UK: Oxford university press.

Sekere, B. (2011). Secondary Education for San Students in Botswana: A New Xade Case Study. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education, Vol. 5(2)*, pp. 76-87. Taylor & Francis Group Routledge, Taylor & Francis Group.

Stearns, P. N. (2006). *Childhood in world history: themes in world history*. UK: Routledge.

Taiwo, A. A., Tayolo, J. B. (2002). The effect of pre-school education on academic performance in primary school: a case study of grade one pupils in Botswana. *International Journal of Educational Development, Vol. 22*, pp. 169–180.

Tan, E. (2014). Human Capital Theory: A Holistic Criticism. *Review of Educational Research, Vol. 84, No. 3*, pp. 411–445.

Tuk, B., Verboom, A. (2013). *Gezond op school: nota integrale gezondheidsbevordering in het primair onderwijs. Pharos Kennis- en adviescentrum migranten, vluchtelingen en gezondheid*. Utrecht: Pharos.

Wagner, R, W. (2006). An endless desert walk: Perspectives of education from the San in Botswana. *International Journal of Educational Development Vol. 26*, pp. 88–97.

Wilterdink, N., Heerikhuizen, van B. (2009). *Samenlevingen*. Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten. Zesde druk.

Zeelen, J., Linden, van der, J., Nampota, D., Ngabirano, M. (2010) *The Burden of Educational Exclusion*. Understanding and Challenging Early School Leaving in Africa. Rotterdam: Sense Publishers.

8. Bijlagen

8.1 Operationaliseringschema

Hoofdconcept	Dimensies	Indicatoren
Onderwijskansen	De start op (basis)school Schoolverloop	Toegang/mogelijkheid tot onderwijs Locatie Vorbereiding Schooluitgaven Taal-cultuur barrières Zelfvertrouwen Discriminatie Uitval Prestatie Stimulering docenten Ervaring niveau Omgang klasgenoten Betrokkenheid ouders
'Glocal' (kleuter)onderwijs	Moderne invloeden in (kleuter)onderwijs en Lokale invloeden in (kleuter)onderwijs	Lesmateriaal Invloed van de stad Manier van lesgeven Afkomst docenten Rekening houden met omstandigheden Omgeving en locatie school Rekening houden met cultuur en taal
Betekenisgeving aan (kleuter)onderwijs	Positief Negatief	Economische ontwikkeling Sociale ontwikkeling Persoonlijke groei Voor kleuteronderwijs: voorbereiding op de basisschool en positief verloop schoolgang Normen en waarden sluiten niet aan Afbreuk van de traditionele cultuur Westerse oplegging
Oorzaken schooluitval	Sociale oorzaken	Discriminatie Gender Zelfvertrouwen

		Voorbeelden van anderen Betrokkenheid ouders Opleidingsniveau van ouders Stimulans leraren Omgang klasgenoten
	Culturele oorzaken	Taal barrière Normen en waarden Belang van onderwijs Traditionele gebruiken
	Economische oorzaken	Banen Overheidssteun Ongelijkheidservaring Gebrek aan schoolgeld Gebrek aan geld voor schoolbenodigdheden
	Gezondheidsorzaken	Ziekten Voedingstekort Alcoholgebruik Drugsgebruik Tienerzwangerschap

8.2 Vragenlijsten

8.2.1 Vragenlijst voor kinderen

Huidige situatie

- Ga je dagelijks naar school? Zo ja: vervolg vragen Zo nee: Waarom niet en welke klas heb je afgemaakt?
- Ben je vandaag naar school geweest? Wanneer ben je voor het laatst geweest?
- Welke klas zit je?
- Hoe oud ben je?
- Welke school ga je naartoe?
- Gaat het goed op school?
- Vind je het leuk op school?

- Wat vind je van je klasgenoten
- Wat vind je van de leraar/lerares?

Gezinssituatie

- Waar woon je?
- Met wie woon je (hier)?
- Hoe veel broers en zussen heb je?
- Gaan die (ook) naar school?
- Heb je eerst ergens anders gewoond? Zo ja: Waar? Waarom gingen jullie verhuizen?
- Werken je ouders? Zo ja: Wat doen ze?
- Moet je wel eens helpen thuis?

Betekenis onderwijs

- Wat vind je van school?
- Weet je wat je later wil worden? Zo ja: helpt school hierbij?
- Waarmee kan school jou helpen?
- Voel je je gesteund door je ouders?
- Zijn je ouders naar school geweest?
- Heb je het idee dat je veel leert op school?

Oorzaken hoge schooluitval

- Waarom is het moeilijk altijd naar school te gaan?
- Wat vind je moeilijk op school?
- Waarom ga je niet meer naar school?
- Waarom ben je niet altijd op school?
- Vinden je ouders het goed dat je naar school gaat?
- Heb je het gevoel dat de docenten je helpen op school?
- Wordt je thuis wel eens geholpen met huiswerk?
- Hoe gaan je klasgenoten met je om?
- Wordt je wel eens gepest op school?
- Is het voor een meisje/jongen anders om naar school te gaan?
- In welke taal wordt er les gegeven op school?
- Welke taal spreek je thuis?
- Heb je moeite met Engels?
- Werken je ouders?
- Moet je je ouders wel eens helpen? Zo ja: waarmee?
- Ga je wel eens naar de 'cattle-post'?

- Hebben jullie meer inkomsten nodig volgens jou? Zo ja: voor wat?
- Ben je wel eens ziek?
- Zijn je ouders wel eens ziek?
- Eet je elke dag een ontbijt?
- Is er genoeg eten voor iedereen in je gezin?
- Moet je ver lopen naar school?

Ervaringen Bokopano

- Ben je naar Bokopano Kids geweest?
- Hoe kwam je in contact met Bokopano?
- Vond je het leuk op Bokopano?
- Wat heb je geleerd op Bokopano?
- Wat vind je van de docenten?
- Wat vind je van je klasgenoten?
- Wat vinden je ouders van Bokopano?
- Denk je dat de kleuterschool je heeft geholpen op de basisschool?
- Werd je door Bokopano gestimuleerd om onderwijs te volgen?
- Wat vind je van Ogo?
- Vind je het fijn dat Ogo uit jou eigen woonomgeving komt?
- Wat vond je er van dat je eten kreeg op Bokopano Kids? en kleren, schoenen en schoolgeld?
- Heb je hulp nodig met je werk op de basisschool?
- Wat vind je moeilijk?
- Ga je nu naar de helpclass?

8.2.2 Vragenlijst voor ouders

Huidige situatie

- Gaan je kinderen naar school?
- Zo ja: welke school en welke klas?
- Zo nee: waarom niet?
- Ben je zelf naar school geweest?
- Heb je een baan? zo nee: waarom heb je geen baan?
- Is er genoeg eten?
- Met wie leven jullie?
- Moeten je kinderen wel eens helpen thuis?
- Ben je wel eens ziek? hoe vaak?

- Zijn je kinderen wel eens ziek? hoe vaak?
- Hoe doen je kinderen het nu op school?
- Hebben ze extra hulp nodig?
- Gaan ze iedere dag naar school?
- Gaan je kinderen nu naar de helpclass?
- Waarom zou het voor de Basarwa moeilijk zijn om onderwijs te volgen?
- Zijn oude tradities in jouw familie nog belangrijk?
- Willen jullie graag zoals de mensen in de stad leven?
- Ben je gelovig?
- Op welke manier wordt er gemixt tussen Basarwa en andere culturen?
- Vind je dit belangrijk?
- Zou onderwijs het gat tussen Batswana en Basarwa kunnen verkleinen?
- Is er sprake van discriminatie?

Betekenis onderwijs

- Vind je onderwijs belangrijk? Waarom?
- Wat kan onderwijs toevoegen in het leven van jouw kinderen?
- Wat zou dit betekenen voor je eigen leven?
- Wat is het belang van kleuteronderwijs voor jou?
- Vind je het voor ieder kind belangrijk?
- Wat leren kinderen volgens jou op de kleuterschool?
- Helpt dit hen in de overgang naar de basisschool en in hun verdere scholing?
- Ben je betrokken in het onderwijs van je kind?
- Ga je wel eens naar meetings op school?

Oorzaken hoge schooluitval

- Hoe zorg je ervoor dat je kinderen naar school gaan?
- Wat voor een moeilijkheden ervaar je hiermee?
- Gaan je kinderen elke dag naar school?
- Waarom is het belangrijk elke dag naar school te gaan?
- Help je je kinderen wel eens met werk voor school?
- Voel je je gesteund door de school van je kind?

Bokopano Kids

- Zijn je kinderen naar Bokopano Kids geweest?
- Wat vond je zelf van Bokopano Kids?
- Heeft het je kind geholpen met overgang naar de basisschool?

- Hoe kwam je in contact met Bokopano Kids?
- Hebben de kinderen veel geleerd op Bokopano Kids?
- Hebben ze meer zelfvertrouwen gekregen?
- Wat vond je van de docenten?
- Wat vind je van Ogo?
- Vind je het goed dat Ogo zelf uit jullie omgeving komt?
- Wat vind je er van dat kinderen op Bokopano Kids eten krijgen? en kleren, schoenen en schoolgeld?

8.2.3 Vragenlijst voor docenten

Betekenis (kleuter)onderwijs?

- Hoe vind je het les te geven aan (jonge kinderen)?
- Denk je dat onderwijs belangrijk is?
- Kan onderwijs de toekomst van kinderen beïnvloeden?
- Vanaf welke leeftijd vind je onderwijs belangrijk?
- Vind je kleuteronderwijs belangrijk? Zo ja: waarom?
- Wat kunnen kinderen leren in het kleuteronderwijs?
- Wat kan kleuteronderwijs toevoegen aan de onderwijskansen van kinderen?
- Helpt het bij Engels?
- Denk je dat er een verschil is in prestatie op school tussen kinderen die wel/niet kleuteronderwijs hebben gevolgd?

Situatie Basarwa en oorzaken schooluitval

- Zitten er Basarwa kinderen in je klas?
- Merk je verschil tussen Basarwa kinderen en andere kinderen in de klas?
- Merk je verschil in gedrag en prestatie van Basarwa kinderen en andere kinderen?
- Heb je het idee dat ouders het belang van (kleuter)onderwijs zien?
- Hoe is de ouder participatie hier op school/hier in de klas?
- Heb je het gevoel dat deze kinderen gestimuleerd worden door hun ouders?
- Hoe belangrijk denk jij dat stimulatie en participatie van ouders is voor kinderen?
- Wat denk je dat de moeilijkheden zijn voor Basarwa kinderen in het onderwijs?
- Denk je dat onderwijs de situatie van Basarwa kinderen kan verbeteren?
- Hebben de kinderen 's ochtends gegeten?
- Denk je dat Basarwa kinderen kunnen profiteren van het kleuteronderwijs programma van de overheid?

- Merk je verschil tussen jongens en meisjes op school?

Bokopano Kids

- Wat vind je van Bokopano Kids?

- Heb je het idee dat het kind veel heeft geleerd op deze kleuterschool?

- Kan het Basarwa kinderen helpen om gemakkelijker te starten op de basisschool?

8.2.4 Gesprekspunten voor overige interviews

- leefomstandigheden Basarwa

- onderwijskansen voor Basarwa

- thuissituatie

- gezondheid

- cultuur

- economische achterstand

- discriminatie

- voeding

- gender

- betrokkenheid ouders

- zelfvertrouwen

- Bokopano

- lokale aspecten Bokopano Kids

- moderne versus traditionele leven

- invloed van de stad

8.3 Coderingsschema

<p>Onderwijskansen/ Oorzaken schooluitval</p>	<p>Leefomstandigheden Toegang/mogelijkheid tot onderwijs Invloed van de stad Schoolsituatie Economische situatie Discriminatie Stimulering docenten Pesten Invloed ouders en betrokkenen Motivatie Kind Taalbarrière Cultuur verschil Alcoholgebruik Ziekten Tienerzwangerschap Voedingstekort Verwaarlozing</p>
<p>'Glocal' (kleuter)onderwijs</p>	<p>Lesmateriaal Manier van lesgeven Rekening houden met (school) omstandigheden Rekening houden met cultuur en taal</p>
<p>Betekenisgeving aan (kleuter)onderwijs</p>	<p>Economische ontwikkeling Sociale ontwikkeling Persoonlijke ontwikkeling Ontwikkeling van de stam Steun voor de familie Vorbereiding op de basisschool</p>

8.4 Overzicht van de respondenten

1. Project manager Bokopano Kids, project manager voor de kleuterklassen
2. Schoolhoofd basisschool in Mokolojwana
3. Plaatsvervangend schoolhoofd bij basisschool in Metsemeswue
4. Docent basisschool Metsemeswue, klas 1
5. Docent basisschool Metsemeswue, klas 2
6. Docent basisschool Metsemeswue, klas 3
7. Docent basisschool Metsemeswue, klas 6
8. Docent basisschool Metsemeswue, klas 7
9. Docent basisschool Makojwna, klas 1
10. Docent basisschool Makolojwana, klas 2
11. Docent basisschool Mokolojwana, klas 7
12. Docent Bokopano Kids, geeft les aan de kleuters van Bokopano. Zelf ook van de Basarwa stam

13. Ouder, 31 jaar kind komt niet meer naar Bokopano Kids
14. Ouder, 29 jaar, 2 kinderen, 1 gaat naar Bokopano Kids, ander gaat niet meer naar school
15. Ouder, 36 jaar vijf kinderen waarvan 3 naar Bokopano Kids zijn geweest en nu naar de Basisschool gaan. De andere twee zijn nog te jong
16. Ouder, 38 jaar, vijf kinderen waarvan 2 naar Bokopano Kids gaan en 2 naar de basisschool
17. Ouder, 22 jaar, 2 kinderen waarvan 1 naar Bokopano Kids gaat, ander is nog te jong en ouder zelf is naar Bokopano hulp-klas geweest
18. Grootouder, 60jaar, 2 kleinkinderen die niet meer naar Bokopano Kids komen
19. Ouder, 38 jaar, 6 kinderen geen gaan meer naar school of zijn nooit geweest, maar twee geregisseerd worden voor Bokopano Kids
20. Ouder, 41 jaar, 12 kinderen, waarvan een aantal naar Bokopano Kids zijn geweest, 3 hebben de 3de klas van de basisschool afgemaakt
21. Familielid, zorgt voor twee kinderen die niet meer naar Bokopano Kids komen.
22. Ouder, vijf kinderen, de oudere kinderen zijn allen gestopt, waarvan 1 kind naar Bokopano Kids is geweest
23. Grootouder, (6 kinderen) 4 kleinkinderen zijn allen naar Bokopano Kids geweest, 1 zit er nog op en de andere 3 zitten op de basisschool

24. Ouder, 3 kinderen waarvan allen naar Bokopano Kids zijn geweest en nu zelfs 1 op de middelbare school
25. Grootouder, 19 kleinkinderen, niet zeker of deze kinderen nog allemaal onderwijs volgen
26. Ouder, 25 jaar, 2 kinderen waarvan 1 naar Bokopano Kids gaat, ander is te jong
27. Ouder, 4 kinderen waarvan 2 naar Bokopano Kids gaan, anderen gaan naar de middelbare school
28. Ouder, 8 kinderen waarvan 1 naar Bokopano Kids is geweest, alle gaan niet meer naar school
29. Ouder, 3 kinderen waarvan 1 op de middelbare school zit
30. Ouders, 50 jaar, zorgt voor 11 kinderen, waarvan 6 naar Bokopano Kids gaan/zijn geweest
31. Ouder, 3 kinderen, waarvan 1 naar Bokopano Kids is geweest en de rest nog te jong is
32. Ouder, 6 kinderen, 1 is naar Bokopano Kids geweest, maar is uitgevallen
33. Ouder, 23 jaar, 3 kinderen, oudste gaat naar Bokopano Kids

34. Meisje, 10 jaar, zit in klas 4 van de basisschool
35. Meisje, 9 jaar, zit in klas 4 van de basisschool
36. Meisje, 10 jaar, zit in klas 3
37. Jongen, 14 jaar, zit in de 1ste klas van de middelbare school
38. Meisje, 6 jaar, zit in klas 1 van de basisschool
39. Jongen, 7 jaar, zit in klas 2 van de basisschool
40. Meisje, 12 jaar, zit in klas 6 van de basisschool
41. Meisje, 14 jaar, zit in de 1ste klas van de middelbare school
42. Meisje, 13 jaar, zit in klas 6 van de basisschool
43. Meisje, 7 jaar, zit in klas 3 van de basisschool
44. Meisje, 10 jaar, zit in klas 4 van de basisschool
45. Meisje, 16 jaar, is gestopt met school in klas 7 van de basisschool
46. Meisje, 9 jaar, zit in klas 4 van de basisschool
47. Jongen, 15 jaar, zit in klas 7 van de basisschool
48. Meisje, 14 jaar, zit in klas 6 van de basisschool
49. Jongen, 15 jaar, zit in de 2de klas van de middelbare school
50. Meisje, 13 jaar, zit in klas 7 van de basisschool
51. Jongen, 8 jaar, zit in klas 2 van de basisschool
52. Meisje, 13 jaar, zit in klas 6 van de basisschool
53. Jongen, 8 jaar, zit in klas 2 van de basisschool

54. Meisje, 13 jaar, zit in klas 7 van de basisschool
55. Jongen, 8 jaar, zit in klas 2 van de basisschool
56. Meisje, 13 jaar, zit in klas 7 van de basisschool
57. Jongen, 14 jaar, zit in de 1ste klas van de middelbare school
58. Meisje, 15 jaar, zit in de 2de klas van de middelbare school
59. Meisje, 14 jaar, zit in de 1ste klas van de middelbare school
60. Meisje, 14 jaar, zit in de 1ste klas van de middelbare school
61. Meisje, 14 jaar, zit in de 1ste klas van de middelbare school
62. Jongen, 13 jaar, zit in de 1ste klas van de middelbare school
63. Meisje, 12 jaar, zit in klas 7 van de basisschool
64. Jongen, 14 jaar, zit in de 1ste klas van de middelbare school

62. Maatschappelijk werkster, 75 jaar helpt in de gebieden rondom waar Serowe de Basarwa stam woont

63. Maatschappelijk werkster, 28 jaar helpt in de gebieden rondom Serowe waar de Basarwa stam woont

8.5 Getranscribeerde interviews

Zie ander bestand via de mail